

ΤΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ - ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΒΗΜΑ

Ευρώπη / Μελέτη N°171 – 8 Μαρτίου 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ	i
I. ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΡΙΑΔΩΝ	1
II. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ 2004	4
Α. Το ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ	4
Β. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ: ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΠΡΟΣ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟ	5
Γ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ: ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΩΠΗΡΗ ΑΠΟΔΟΧΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΡΡΙΨΗ	6
Δ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ: ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΔΙΑΣΩΘΕΙ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ;	10
III. ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	13
Α. Το Άνοιγμα της Πράσινης Γραμμής και ο Κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή ...	13
Β. ΟΙ ΑΝΕΚΠΛΗΡΩΤΕΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΥΣ	14
Γ. Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	17
Δ. ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ	18
Ε. ΤΟΥΡΚΙΑ: ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΎΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ Ε.Ε. ...	19
ΣΤ. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	21
IV. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ	22
Α. ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΗ Ή ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ	22
Β. Ένα Συγκεντρωτικό Κράτος – η Επιλογή που Προτιμούν οι Ελληνοκύπριοι;	24
Γ. ΒΑΘΜΙΑΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΧΩΡΙΣΤΟΥ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	24
V. ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΜΠΡΟΣ	26
Α. ΚΥΠΡΟΣ: Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ	26
Β. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ-Ε.Ε.	27
Γ. ΛΥΣΗ-ΠΑΚΕΤΟ, ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ, Ή ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΒΗΜΑΤΑ;	28
VI. ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΒΗΜΑΤΑ: Η ΜΟΝΗ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ	29
Α. ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑ	29
Β. ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ	32
Γ. ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ: ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΒΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΙΡΙΑ ΜΕΛΗ	33
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
Α. ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	36

ΤΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ - ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΒΗΜΑ

ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Ο τελευταίος γύρος της παρατεταμένης ειρηνευτικής διαδικασίας για την επίτευξη λύσης του Κυπριακού προβλήματος έληξε τον Απρίλιο του 2004, όταν η ελληνοκυπριακή κοινότητα, η οποία επί μακρόν επιζητούσε την επανένωση της διαιρεμένης νήσου σε δικαιοδική και διζωνική βάση, απέρριψε με συντριπτική πλειοψηφία το «Σχέδιο Ανάν» των Ηνωμένων Εθνών (Η.Ε.), το οποίο προέβλεπε ακριβώς αυτό. Ταυτόχρονα, στη βόρεια πλευρά της Πράσινης Γραμμής, η τουρκοκυπριακή κοινότητα, ανατρέποντας εκ βάθρων την παραδοσιακή της προτίμηση για απόσχιση, υποστήριξε την επανένωση. Η αποτυχία του δημοψηφίσματος δεν σταμάτησε την ένταξη της διαιρεμένης ακόμη Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) μία εβδομάδα αργότερα. Παρά τη σαφή συνεχιζόμενη υποστήριξη για το Σχέδιο Ανάν, ή κάποια παραλλαγή του, μεταξύ όλων των άλλων μελών της Ε.Ε. και της ευρύτερης διεθνούς κοινότητας, η παρούσα κατάσταση συνεχίζει να βρίσκεται σε αδιέξοδο.

Δεδομένου ότι δεν διαφαίνεται προς το παρόν οποιαδήποτε διευθέτηση κατόπιν διαπραγματεύσεων, ο μόνος δρόμος προς τα εμπρός φαίνεται να είναι μια σειρά μονομερών προσπαθειών από τους συναφείς εγχώριους και διεθνείς παράγοντες, με στόχο τη διατήρηση της κεκτημένης ταχύτητας στο βορρά υπέρ της λύσης, την παρακίνηση πολιτικής αλλαγής στο νότο και την προώθηση της διακοινοτικής συμφιλίωσης. Οι εξωτερικοί παράγοντες πρέπει, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, να επιδιώξουν να ασκήσουν πιέσεις στις πολιτικές ελίτ αμοτέρων των κοινοτήτων για την άμεση επανέναρξη διαπραγματεύσεων και να κάνουν στο μεταξύ ό,τι είναι δυνατόν για να ελαττώσουν την απομόνωση του βορρά.

Η καλύτερη λύση, καταφανώς προς το συμφέρον αμοτέρων των πλευρών και των περιφερειακών τους γειτόνων, θα ήταν οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι να καταβάλουν περαιτέρω προσπάθειες για να επανενώσουν την Κύπρο μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο που διατυπώθηκε στο Σχέδιο Ανάν. Με τις λεπτομερείς και συνολικές του διατάξεις, τις στέρεα σφυρηλατημένες συμβιβαστικές του διευθετήσεις και το απόσταγμα διαπραγματεύσεων τριών δεκαετιών, κάποια

νέα παραλλαγή του Σχεδίου, οικοδομημένη γύρω από την αντίληψη μιας διζωνικής και δικαιοδικής ομοσπονδίας όπως είχε αρχικά συμφωνηθεί από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον Ραούφ Ντενκτάς στη δεκαετία του 1970, είναι η μόνη πρόταση που φαίνεται να διαθέτει την ικανότητα να γίνει εν τέλει κοινά αποδεκτή.

Το ουσιαστικότερο εμπόδιο για μια τέτοια συμφωνία είναι αυτή τη στιγμή η πολιτική και η στάση της ελληνοκυπριακής ηγεσίας και ιδίως του Προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου. Η ελληνοκυπριακή ηγεσία πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι, αν επιμένει στην άρνησή της να καθίσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με τα Ηνωμένα Έθνη και με τους λοιπούς διεθνείς εταίρους της Κύπρου, το νησί θα διολισθήσει εξ ορισμού προς τη μόνιμη διχοτόμηση και την ανεξαρτησία του βορρά, είτε με επίσημη αναγνώριση, είτε όχι. Η ιδέα ότι οι Τουρκοκύπριοι θα αποδεχθούν αντ' αυτού καθεστώς μειονότητας σε ένα συγκεντρωτικό ελληνοκυπριακό κράτος αποτελεί όνειρο θερινής νυχτός.

Μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης δεν μπορούν, στο παρόν περιβάλλον, να επιτευχθούν μέσω διαπραγματεύσεων. Μπορούν όμως παρ' όλα αυτά να αναληφθούν μονομερώς. Οι πολιτικές ηγεσίες είναι πάντοτε απρόθυμες να προβούν σε παραχωρήσεις που δεν είναι άμεσα αμοιβαίες, μερικές φορές, όμως, αυτές μπορεί να εξυπηρετούν σε πολύ μεγάλο βαθμό το μακροπρόθεσμο εθνικό συμφέρον. Το επιχείρημα αυτής της έκθεσης είναι πως η καλύτερη ελπίδα για να αλλάξει η δυναμική του Κυπριακού ζητήματος, καθώς και για να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον, στο οποίο να μπορεί εκ νέου να διανοηθεί κανείς μία λύση με τη διαμεσολάβηση των Η.Ε. και να προαχθούν τα βέλτιστα συμφέροντα όλων των πλευρών, έγκειται στο να προβούν οι κείριοι διεθνείς και εγχώριοι παράγοντες στα εξής μέτρα και προσεγγίσεις:

- **Η Ε.Ε., τα Η.Ε. και οι Η.Π.Α.** έχουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας, όπου θα είναι ενδεχομένως δυνατή η πρόοδος. Το 2004, ο Γενικός Γραμματέας των Η.Ε., το Συμβούλιο

Υπουργών της Ε.Ε. και ο Υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. ζήτησαν όλοι τον τερματισμό της απομόνωσης του βορρά. Πρέπει πλέον τα λόγια τους να τα ακολουθήσουν πράξεις. Η Ε.Ε., παρ' όλη τη δυσκολία να αναλάβει δράση εν όψει κυπριακών βέτο, έχει ιδιαίτερη υποχρέωση να συντηρήσει με κάθε διαθέσιμο μέσο την οικονομική ανάπτυξη και την ευρωπαϊκή ένταξη της βόρειας Κύπρου, όπως δεσμεύτηκε ότι θα κάνει τον Απρίλιο του 2004. Η Επιτροπή, το Συμβούλιο, το Κοινοβούλιο και τα άλλα κράτη-μέλη πρέπει να θέσουν σε εφαρμογή τον νέο μηχανισμό χρηματοδότησης για τη βόρεια Κύπρο και να συνεχίσουν να πιέζουν για τη σύσταση παραρτήματος της αντιπροσωπείας της Επιτροπής στο βορρά που να επιβλέπει την παράδοση της βοήθειας και την συμπερίληψη της βόρειας Κύπρου στην τελωνειακή ένωση της Ε.Ε. με την Τουρκία. Οι Η.Π.Α. πρέπει παρομοίως να αναβαθμίσουν το υπάρχον γραφείο τους στο βορρά. Η άρση της απομόνωσης του του βόρειου τμήματος του νησιού είναι καίρια για την προαγωγή μιας μακροπρόθεσμης και βιώσιμης λύσης με βάση την ισότητα.

- **Οι Ελληνοκύπριοι** χρειάζεται να επανεστιάσουν όσον αφορά κεντρικά ζητήματα του Κυπριακού προβλήματος. Να αναγνωρίσουν ότι ένα συγκεντρωτικό κράτος αποτελεί συνταγή για ατέρμονα νέα εσωτερική και περιφερειακή αστάθεια, να αποδεχτούν ότι οι ρίζες του Κυπριακού φωλιάζουν τόσο στο 1963 όσο και στο 1974, να αναγνωρίσουν ότι δεν είναι οι μόνοι που ξεριζώθηκαν από τα σπίτια τους και θρηνούν τους αγνοουμένους τους και να εξετάσουν εκ νέου τα πλεονεκτήματα της εφαρμογής στην πράξη των αρχών της διζωνικότητας και της δικαιοδικότητας, για τις οποίες συμφώνησαν πριν τρεις δεκαετίες. Δεδομένης της ασυμβίβαστης θέσης που λαμβάνει η παρούσα κυβέρνηση, ο κρίσιμος ρόλος εδώ για τη δημιουργία διαλόγου πρέπει να διαδραματισθεί από την ελληνοκυπριακή αντιπολίτευση, τους μετριοπαθείς όλων των πλευρών και την ηγεσία της κοινωνίας των πολιτών.
- **Η Ελλάδα**, παρομοίως, πρέπει να επανεξετάσει την ιστορική της προσέγγιση. Η στάση διαδοχικών κυβερνήσεων ότι « η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται » είναι αναχρονιστική και αλυσιτελής: η Ελλάδα πρέπει να ξεπεράσει την πολιτική της σιωπής, να ξεκαθαρίσει για μια ακόμη φορά στη διεθνή κοινότητα τη στάση της απέναντι στο Σχέδιο Ανάν ως βάση για την επανέναρξη διαπραγματεύσεων και την εξεύρεση λύσης και να είναι προετοιμασμένη να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο εντός της Ε.Ε. για την

επανεστίαση των προσπαθειών στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων της Ένωσης προς τους Τουρκοκύπριους πολίτες της.

- **Οι Τουρκοκύπριοι** πρέπει μέσω της κυβέρνησής τους να τακτοποιήσουν τις εκκρεμείς υποθέσεις περιουσιών, να εναρμονίσουν νόμους και πρακτικές σύμφωνα με το κοινοτικό κεκτημένο της Ε.Ε., να επεκτείνουν ντε φάκτο στο βορρά την Τελωνειακή Ένωση Ε.Ε.-Τουρκίας και να ενθαρρύνουν την Τουρκία να ελαττώσει την στρατιωτική της παρουσία καθώς και τον αριθμό των Τούρκων εποίκων που έχουν μεταναστεύσει κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες από την ενδοχώρα στο βόρειο τμήμα του νησιού. Η τουρκοκυπριακή πλευρά πρέπει να δείξει περισσότερη κατανόηση για τις ελληνοκυπριακές απαιτήσεις όσον αφορά τα ζητήματα των αγνοουμένων και της αποκατάστασης κατεστραμμένων πολιτιστικών μνημείων, προκειμένου να επιδείξει ότι είναι αποφασισμένη να επιλύσει τις διενέξεις του παρελθόντος και ότι είναι πρόθυμη να ελαφρύνει τις δαπάνες της επανένωσης και τον πόνο όσων υπέφεραν από τα γεγονότα του 1974.
- **Η Τουρκία** πρέπει να αναλάβει μονομερώς σειρά μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης για να επιβεβαιώσει τη δέσμευσή της για διευθέτηση. Πρέπει να συνεχίσει την εκπλήρωση των υπαρχουσών δεσμεύσεών της προς την Ε.Ε., περιλαμβανομένης της πλήρους εφαρμογής της Τελωνειακής Ένωσης με όλα τα 25 κράτη-μέλη. Η μερική απομάκρυνση μέρους των 35.000 στρατιωτών που σταθμεύουν στο βόρειο τμήμα του νησιού θα αποτελούσε σημαντικό βήμα για να μειωθούν οι φόβοι των Ελληνοκυπρίων, χωρίς να απειλειθούν τα Τουρκικά συμφέροντα ασφαλείας. Πρέπει επίσης να δεσμευτεί στη σύνταξη ενός σχεδίου για τον επαναπατρισμό ενός αριθμού εποίκων από τη στιγμή που θα έχει διενεργηθεί η απογραφή πληθυσμού.

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Προς τους Θεσμούς και τα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε.:

1. Να αποδεχθούν ότι ο τερματισμός της απομόνωσης της βόρειας Κύπρου αποτελεί μέλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο εκκρεμεί η ενοποίηση του νησιού.
2. Να πιέσουν την Κυπριακή Δημοκρατία και να συνεχίσουν να εργάζονται για την αποδοχή των παρακάτω:
 - α) τη δέσμευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προχωρήσει κάτω από συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα τον κανονισμό για το

απευθείας εμπόριο, καθώς και την εφαρμογή του κανονισμού για παροχή βοήθειας προς τη βόρεια Κύπρο, με πρόνοια για εναρμόνιση προς το κεκτημένο, αναμόρφωση των δημόσιων υπηρεσιών, ανακαίνιση του λιμένα της Αμμοχώστου και χρηματοδότηση απογραφής πληθυσμού,

- β) τη σύσταση παραρτήματος της αντιπροσωπείας της Επιτροπής στο βορρά για την επίβλεψη της παράδοσης των κονδυλίων και της εναρμόνισης με το κεκτημένο,
 - γ) τη διασφάλιση της δίκαιης εκπροσώπησης των Τουρκοκυπρίων εντός των θεσμών της Ε.Ε., και
 - δ) την αναθεώρηση των σημερινών προτάσεων περί απευθείας εμπορίου ώστε να συμπεριλάβουν την ενσωμάτωση της βόρειας Κύπρου στην τελωνειακή ένωση της Ε.Ε. με την Τουρκία, την τροποποίηση του κανονισμού για την Πράσινη Γραμμή και την από κοινού διαχείριση του λιμένα της Αμμοχώστου από τους Τουρκοκυπρίους και την Επιτροπή.
3. Για τα μεμονωμένα κράτη-μέλη, να εδραιώσουν όπου αρμόζει διμερείς δεσμούς με τις αρχές και την κοινωνία των πολιτών στη βόρεια Κύπρο.
 4. Όσον αφορά το Ηνωμένο Βασίλειο, να διατηρήσει τη δέσμευση κατά το σχέδιο Ανάν για την παραχώρηση σημαντικών τμημάτων του εδάφους των κυρίαρχων βρετανικών βάσεων της Κύπρου στο κράτος που θα προκύψει μετά από διευθέτηση.

Προς τις Ηνωμένες Πολιτείες:

5. Να αυξήσουν τις επαφές σε όλα τα επίπεδα με αξιωματούχους και την κοινωνία των πολιτών στη βόρεια Κύπρο.

Προς τα Ηνωμένα Έθνη:

6. Να υιοθετήσουν τα συμπεράσματα της τελευταίας Έκθεσης του Γενικού Γραμματέα (Μάιος 2004) για το Κυπριακό ως απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για να ενισχυθούν οι εκκλήσεις των Η.Ε. για τον τερματισμό της απομόνωσης της βόρειας Κύπρου.
7. Να είναι έτοιμα να ασχοληθούν ενεργά με την προετοιμασία νέων διαπραγματεύσεων, σε περίπτωση που οι Ελληνοκύπριοι ξεκαθαρίσουν τους προβληματισμούς τους ως προς το Σχέδιο Ανάν σε μορφή, η οποία να προσφέρει κάποια ελπίδα για διευθέτηση κατόπιν διαπραγματεύσεων.

8. Να προχωρήσουν μέσω του Αναπτυξιακού Προγράμματος των Η.Ε. (UNDP) στη δημιουργία Ειδικού Ταμείου για τη βόρεια Κύπρο (Trust Fund).

Προς τους Τουρκοκύπριους:

9. Να διασφαλίσουν ότι οι διαδικασίες της τουρκοκυπριακής επιτροπής περιουσιών είναι συμβατές με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και να αποκαταστήσουν τις ελληνοκυπριακές περιουσίες στα Βαρώσια, μετά από ανακαίνιση, υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση.
10. Να προχωρήσουν άμεσα στην εναρμόνιση με το κεκτημένο της Ε.Ε. σε τομείς όπως το εμπόριο και η μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα και να προβούν στους λοιπούς τομείς στο προπαρασκευαστικό έργο για την ευαισθητοποίηση του κοινού και τον προσδιορισμό των απαραίτητων μεταβατικών περιόδων.
11. Να υιοθετήσουν το Κοινό Εξωτερικό Δασμολόγιο (ΚΕΔ).
12. Να επιδιώξουν μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, όπως είναι μία (επιβλεπόμενη από την Ε.Ε.) απογραφή πληθυσμού στο βορρά, η ενίσχυση των δικαιωμάτων των Ορθοδόξων κοινοτήτων στη χερσόνησο της Καρπασίας (περιλαμβανομένης της κήρυξης μέρους της χερσονήσου ως αποστρατιωτικοποιημένου εθνικού πάρκου), το άνοιγμα περισσότερων συνοριακών διαβάσεων, η ενεργός στήριξη των διεθνών προσπαθειών εκκαθάρισης ναρκοπεδίων και η ανάληψη πρωτοβουλίας για τη διαφύλαξη πολιτιστικών μνημείων.
13. Να συνεχίσουν να συνεργάζονται με την Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων (ΔΕΑ) για να επιλυθούν οι 2.500 υποθέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, η τύχη των οποίων συνεχίζει να αγνοείται ως αποτέλεσμα των γεγονότων της δεκαετίας του 1960 και της στρατιωτικής επιχείρησης του 1974.
14. Να πάψουν κάθε οικοδομικό έργο σε ακίνητα που ανήκουν σε Ελληνοκυπρίους.
15. Να αρχίσουν να σχεδιάζουν τη δημιουργία χωριών μικτού πληθυσμού σε περιπτώσεις όπου οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να μετακινηθούν.

Προς την Τουρκία:

16. Να εφαρμόσει την Τελωνειακή Ένωση με όλα τα είκοσι πέντε κράτη-μέλη της Ε.Ε. όπως έχει δεσμευθεί.

17. Να ξεκινήσει περιορισμένη απομάκρυνση των τουρκικών στρατευμάτων από το βόρειο τμήμα του νησιού.
18. Να δεσμευθεί στον επαναπατρισμό αριθμού εποίκων στην Τουρκία.

Προς τους Ελληνοκύπριους:

19. Όσον αφορά την κυβέρνηση, κατ' ελάχιστον να μετάσχει εκ νέου στη διαδικασία διευθέτησης υπό την αιγίδα των Η.Ε. υποβάλλοντας στον Γενικό Γραμματέα ιεραρχημένο κατάλογο προβληματισμών ως προς το Σχέδιο Ανάν (όπως εκείνος έχει ζητήσει).
20. Όσον αφορά την αντιπολίτευση, τους μετριοπαθείς όλων των πλευρών και την ηγεσία της κοινωνίας των πολιτών:
 - (α) να εγκαινιάσουν μία νέα συζήτηση για το μέλλον του νησιού, και για τα πλεονεκτήματα της εφαρμογής των αρχών της διζωνικότητας και δικοινοτικότητας, υποστηρίζοντας σε αυτό το πλαίσιο την αναθεώρηση του ελληνοκυπριακού ιστορικού αφηγήματος του Κυπριακού, ιδίως μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος και των μέσων ενημέρωσης,
 - (β) να υποστηρίξουν μία θετική προσέγγιση ως προς την οικονομική ανάπτυξη της βόρειας

Κύπρου, μέτρα για να μειωθεί η απομόνωσή της, και πρόσβαση απαλλαγμένη από προξενική θεώρηση (βίζα) για εκείνους τους Τούρκους εποίκους, που θα λάμβαναν την υπηκοότητα σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάν, και

- (γ) να εργαστούν για να αναδιατυπώσουν την ελληνοκυπριακή συζήτηση για τις σχέσεις Ε.Ε.-Τουρκίας, δίνοντας έμφαση στα οφέλη ασφαλείας που θα προέκυπταν από την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.

Προς την Ελλάδα:

21. Να υποστηρίξει δραστήρια τις φωνές μεταξύ των Ελληνοκυπρίων πολιτικών και της κοινωνίας των πολιτών υπέρ μιας διευθέτησης του προβλήματος και να υποστηρίξει ενεργά την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων με βάση το Σχέδιο Ανάν.
22. Να αναστείλει το δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου, να πάψει τις κοινές στρατιωτικές δραστηριότητες με τους Ελληνοκυπρίους και να σταματήσει να συμμετέχει στις επιχειρήσεις και τη στελέχωση της κυπριακής Εθνοφρουράς.

Βρυξέλλες/Λευκωσία, 8 Μαρτίου 2006

ΤΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ - ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΒΗΜΑ

I. ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΡΙΑΔΩΝ

Οι σπόροι της σύγκρουσης στην Κύπρο φυτεύτηκαν κατά τη διάρκεια της βρετανικής αποικιακής διακυβέρνησης στις αρχές του εικοστού αιώνα. Στη δεκαετία του 1920, η ελληνοκυπριακή κοινότητα, με την υποστήριξη της Ελλάδας, ανέπτυξε ολοένα μεγαλύτερη δυσαρέσκεια για τον βρετανικό έλεγχο. Όμως, αντίθετα με άλλα κινήματα του εικοστού αιώνα για τον τερματισμό της αποικιοκρατίας, ο ελληνοκυπριακός πόθος για ελευθερία δεν μεταφράστηκε σε αίτημα για ανεξαρτησία. Οι Ελληνοκύπριοι, θεωρώντας ότι αποτελούν ενιαίο λαό με τους Ελλαδίτες, εξέφρασαν το αίτημά τους για αυτοδιάθεση μέσω της *ένωσης* με την Ελλάδα. Κατά τη δεκαετία του 1950, η ελληνοκυπριακή δυσαρέσκεια είχε εξελιχθεί σε αντάρτικο εναντίον των Βρετανών. Γνωρίζοντας την τύχη των περισσότερων άλλων Μουσουλμάνων, που ζούσαν σε πρώην οθωμανικά εδάφη, τα οποία είχαν προσαρτηθεί στην Ελλάδα κατά την προηγούμενη εκατονταετία, η τουρκοκυπριακή κοινότητα που αποτελούσε το 18% του πληθυσμού, απέρριπτε την *ένωση*. Με την υποστήριξη της Τουρκίας και την παρακίνηση των Βρετανών, οι Τουρκοκύπριοι σχημάτισαν ένοπλο κίνημα αντίδρασης με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν διακοινοτικές συγκρούσεις. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1950, οι τουρκοκυπριακοί (και τουρκοί) στόχοι αποκρυσταλλώθηκαν στο αίτημα για *ταξίμ*, την διχοτόμηση του νησιού σε ελληνική και τουρκική ζώνη.¹

Το 1959, ο δρόμος για συμβιβασμό άνοιξε με μια μετατόπιση των θέσεων της Μεγάλης Βρετανίας, που αποκλήρυξε την κυριαρχία της επί της Κύπρου. Μέσω των συμφωνιών του Λονδίνου και της Ζυρίχης του 1959, οι εμπλεκόμενες πλευρές συμφώνησαν σε μια βασική δομή για τη νέα και ανεξάρτητη Δημοκρατία της Κύπρου (ΔτΚ), η οποία απέκλειε ρητά τόσο την *ένωση*, όσο και το *ταξίμ*. Η Κύπρος, ιδρύθηκε στις 16 Αυγούστου 1960,

θα ήταν ένα δικοινοτικό κράτος, που έπετρεπε περιθώρια για την αποτελεσματική εκπροσώπηση των δύο συστατικών της κοινοτήτων και την κατανομή της εξουσίας μεταξύ αυτών. Υπεγράφησαν επίσης από όλες τις πλευρές οι Συνθήκες Εγγύησης, Συμμαχίας και Εγκαθίδρυσης. Η Συνθήκη Εγγύησης παραχωρούσε στη Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία το δικαίωμα μονομερούς επέμβασης για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης στο νησί. Η Συνθήκη Συμμαχίας επέτρεπε στην Ελλάδα και την Τουρκία να τοποθετήσουν στην Κύπρο 950 και 650 στρατιώτες αντιστοίχως. Η Συνθήκη Εγκαθίδρυσης παραχωρούσε στη Βρετανία κυριαρχία επί δύο στρατιωτικών βάσεων στη Δεκέλεια και το Ακρωτήρι.

Από την αρχή, οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για τις συμφωνίες, θεωρώντας τις ως προδοσία της υπόθεσης της *ένωσης* και αμφισβητώντας τις παραχωρήσεις προς τους Τουρκοκύπριους, τις οποίες θεωρούσαν υπερβολικά γενναϊόδωρες. Τον Δεκέμβριο του 1963, η ελληνοκυπριακή ηγεσία πρότεινε σειρά τροποποιήσεων του Συντάγματος, οι οποίες θα καταργούσαν το δικοινοτικό χαρακτήρα της Κυπριακής Δημοκρατίας και θα έθεταν τις βάσεις για ένα συγκεντρωτικό ενιαίο κράτος με μειονοτικά δικαιώματα για τους Τουρκοκύπριους. Μετά την προβλέψιμη απόρριψη των προτάσεων από την Άγκυρα και την τουρκοκυπριακή ηγεσία, οι Τουρκοκύπριοι αξιωματούχοι εγκατέλειψαν όλα τα δημόσια αξιώματα και στη συνέχεια δεν ήταν σε θέση να επιστρέψουν. Ξέσπασε εκ νέου διακοινοτική βία, που οδήγησε σε χιλιάδες θανάτους και στον αναγκαστικό εκτοπισμό περισσότερων από 30.000 Τουρκοκυπρίων από μικτές περιοχές σε θύλακες. Το 1964 τα Η.Ε ανέπτυξαν (UNFICYP), κυρίως για να προστατεύσει την τουρκοκυπριακή κοινότητα, και η οποία παραμένει μέχρι και σήμερα παρά τη μεταβολή των περιστάσεων. Το πρόβλημα εντάθηκε μετά τον ερχομό της δικτατορίας των συνταγματαρχών στην Ελλάδα το 1967 και την αυξανόμενη ανάμιξη της Ελλάδας στις εσωτερικές υποθέσεις του νησιού. Η ανάμιξη αυτή έφτασε σε κρίσιμο σημείο στις 15 Ιουλίου 1974, όταν η ελληνοκυπριακή Εθνοφρουρά (την οποία στο μεταξύ διοικούσαν Ελλαδίτες αξιωματικοί) πραγματοποίησε πραξικόπημα, υπό την ηγεσία του διαβόητου Νίκου Σαμψών, για να ανατρέψει την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση και να επεκτείνει στην Κύπρο την ελληνική στρατιωτική διακυβέρνηση. Στο

¹ Για ένα σύντομο ιστορικό του Κυπριακού προβλήματος, βλ. Andrew Borowiec, *Cyprus, A Troubled Island* (Westport, 2000). Για μια ελληνοκυπριακή οπτική, βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Κύπρος: Η κατάθεσή μου*, τόμοι 1-4 (Λευκωσία, 1989). Για μια τουρκοκυπριακή οπτική, βλ. Pierre Oberling, *The Road to Bellapais* (Boulder, 1982).

σημείο αυτό, η Τουρκία επενέβη μονομερώς, επικαλούμενη τα δικαιώματά της σύμφωνα με τη Συνθήκη Εγγύησης, αρχικά για να εξασφαλίσει την περίμετρο μιας περιοχής μεταξύ Κυρήνειας και Λευκωσίας και στη συνέχεια, στα μέσα Αυγούστου, για να επεκτείνει τον έλεγχο της στο 37% της έκτασης του νησιού στο βορρά. Κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Κύπρο, η στρατιωτική δικτατορία των Αθηνών, η οποία είχε ενθαρρύνει το πραξικόπημα και στη συνέχεια δεν ήταν σε θέση να του προσφέρει επαρκή υποστήριξη, κατέρρευσε, και η Ελλάδα επέστρεψε στην κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Μετά την επέμβαση της Τουρκίας, τα στρατεύματά της παρέμειναν στην Κύπρο. Η συνταγματική τάξη του 1960 δεν αποκαταστάθηκε ποτέ: μια ριζικά νέα τάξη αναδύθηκε, με το νησί διχοτομημένο ντε φάκτο σε δύο ζώνες: την τουρκοκυπριακή στο βορρά και την ελληνοκυπριακή στο νότο, τις οποίες χωρίζει μία επιτηρούμενη από τα Η.Ε. νεκρή ζώνη, η Πράσινη Γραμμή. Οι συμφωνίες της Βιέννης του 1975 για την προσωρινή ανταλλαγή πληθυσμών οδήγησε στον εκτοπισμό 140.000 Ελληνοκυπρίων από το βορρά και 60.000 Τουρκοκυπρίων από το νότο. Έτσι, αμφοτέρως οι ζώνες υποβλήθηκαν σε σχεδόν πλήρη εθνοκάθαρση. Από τη διχοτόμηση και μετά, η Τουρκία ενθαρρύνει τη μετανάστευση από την ενδοχώρα στη βόρεια Κύπρο και σήμερα ο αριθμός των Τούρκων μεταναστών είναι μεταξύ 55.000² και 115.000³ σε σύνολο πληθυσμού στο βορρά σχεδόν 200.000. Οι Τουρκοκύπριοι στο βορρά συγκρότησαν την κυβέρνησή τους ως το «Τουρκικό Ομόσπονδο Κράτος της Κύπρου» το 1975 και στη συνέχεια κήρυξαν ανεξαρτησία ως «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» (ΤΔΒΚ) το 1983. Η «ΤΔΒΚ» δεν έχει αναγνωριστεί από τη διεθνή κοινότητα, με μόνη εξαίρεση την Τουρκία, ενώ τα Η.Ε. καταδίκασαν τον σχηματισμό της.⁴ Οι Ελληνοκύπριοι στο νότο διατήρησαν το δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζονται ως η διεθνώς αναγνωρισμένη «Δημοκρατία της Κύπρου», η οποία θεωρείται από τη διεθνή κοινότητα ως η μόνη νόμιμη αρχή στο νησί παρά την απουσία Τουρκοκυπρίων στους κρατικούς θεσμούς. Η Τουρκία με τη σειρά της δεν αναγνωρίζει ως νόμιμη τη σημερινή «Δημοκρατία της Κύπρου».

Οι δύο πλευρές διατηρούν εντελώς διαφορετικές ερμηνείες των γεγονότων. Για τους Τουρκοκύπριους, η σύγκρουση άρχισε το 1963, με την κατάρρευση των μηχανισμών καταμερισμού εξουσίας του 1960. Η

κατάρρευση αυτή οδήγησε μάλιστα στην ανάφλεξη βίας, στην οποία συνέδραμαν Ελληνοκύπριοι πολιτικοί και περιλάμβανε καλά τεκμηριωμένες αγριότητες και την τελική γκετοποίηση των Τουρκοκυπρίων σε θύλακες. Για τους Ελληνοκύπριους, η σύγκρουση ξεκίνησε το 1974 με την εισβολή τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στο νησί, η οποία οδήγησε στη διχοτόμησή του, στην κατάληψη του 37% του εδάφους του, στον εκτοπισμό 140.000 Ελληνοκυπρίων από τα σπίτια τους, στον εποίκισμό των κατεχομένων εδαφών από 115.000 Τούρκων από την ηπειρωτική Ανατολία και στη συνεχή παρουσία τουρκικής στρατιωτικής δύναμης 35.000 ανδρών. Στην ελληνοκυπριακή ιστοριογραφία, η περίοδος μεταξύ 1963 και 1974 αγνοείται πλήρως, δίνοντας την εντύπωση ότι οι εθνοτικές κοινότητες συνυπήρχαν αρμονικά.

Οι δεκαετίες που ακολούθησαν, έφεραν αυξανόμενη οικονομική ανισότητα μεταξύ βορρά και νότου. Το 2003, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανερχόταν σε €15.600 στο νότο και €5.240 στο βορρά, ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας στο βορρά ήταν το 40% εκείνης στο νότο.⁵ Μετά το 1974, η μικρή ελληνοκυπριακή οικονομία βίωσε οικονομική έκρηξη, υποβοηθούμενη από τη νομική υπόσταση της κυβέρνησης ως της μόνης διεθνώς αναγνωρισμένης αρχής στο νησί. Η ελληνοκυπριακή οικονομία επωφελήθηκε από τους κλάδους του εμπορίου και των επενδύσεων, ειδικεύομενη στα ελαφρά βιομηχανικά αγαθά, τον τουρισμό και τις υπεράκτιες χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Η ελληνοκυπριακή πλευρά επωφελήθηκε επίσης από τις καλές της σχέσεις τόσο με τον αραβικό κόσμο, όσο και με το Ισραήλ. Από την άλλη, η τουρκοκυπριακή οικονομία υπήρξε πολύ πιο δυσκίνητη. Η διεθνής απομόνωση παρεμπόδιζε το εμπόριο και τον τουρισμό. Η μη αναγνώριση και η συνακόλουθη αβεβαιότητα στις αγορές ακινήτων αποθάρρυνε τις άμεσες εξωτερικές επενδύσεις (ΑΕΕ) και την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Η οικονομική εξάρτηση άφησε τη βόρεια Κύπρο ευάλωτη στους υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού και την μακροοικονομική αστάθεια της Τουρκίας. Επιπλέον, στην οικονομία του βορρά κυριαρχεί ένας μεγάλος και μη αποδοτικός δημόσιος τομέας, που όξυνε τις σοβαρές δημοσιονομικές ανισορροπίες. Η οικονομία υποστηρίζεται με απευθείας εισροή βοήθειας από την Τουρκία στον προϋπολογισμό.

Οι διαδοχικοί γύροι δικαιοδικών συνομιλιών από το 1974 και μετά έχουν προσφέρει ελάχιστες ανολοκλήρωτες επιτυχίες μαζί με πάμπολλες αποτυχίες. Σε διάφορες χρονικές στιγμές, η μία ή η άλλη πλευρά, ή

² Τουρκοκυπριακή απογραφή (1996).

³ Εκτίμηση του Συμβουλίου της Ευρώπης (2004).

⁴ Απόφαση 5412 (1983) της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε., Αποφάσεις 541 (1983) και 550 (1984) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. και Απόφαση 1056 (1987) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

⁵ Willem Noe και Max Watson, "Convergence and Reunification in Cyprus: Scope for a Virtuous Circle" [«Σύγκλιση και επανένωση στην Κύπρο: Περιθώριο για θετικό κύκλο»], ECOFIN Country Focus, τόμος 2, τεύχος 3, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλες, 2004.

και οι δύο, απέρριψαν προτάσεις που είχαν τη διεθνή υποστήριξη. Όμως η διεθνής κοινότητα, ενεργώντας διά μέσου του Γενικού Γραμματέα των Η.Ε., ανέπτυξε ολοένα ακριβέστερες ιδέες ως προς το πώς θα έπρεπε να είναι το περίγραμμα της διευθέτησης του Κυπριακού ζητήματος. Οι διεθνείς προτάσεις εκπονήθηκαν με βάση τις συμφωνίες του 1960 καθώς και τις πρώτες και μοναδικές δικαιοδικές συνεννοήσεις που επιτεύχθηκαν τα πρώτα χρόνια μετά το 1974. Οι Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου του 1977 και του 1979⁶ όριζαν ότι μία μελλοντική λύση θα βασιζόταν σε μία ανεξάρτητη, κυρίαρχη, δικαιοδική και διζωνική ομοσπονδία, με εδαφικές αναπροσαρμογές· η οποία θα έβρισκε απαντήσεις για το καθεστώς και τις περιουσίες των εκτοπισμένων· και η οποία θα όριζε το κανονιστικό πλαίσιο των «τριών ελευθεριών», της ελεύθερης μετακίνησης, της ελεύθερης εγκατάστασης και της ελεύθερης ιδιοκτησίας. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, υπό τον Γενικό Γραμματέα Χαβιέ Πέρες ντε Κουέγιαρ, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 υπό τον διάδοχό του, Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι και στα έτη 1999-2004 υπό τον διάδοχο αυτού, τον Κόφι Ανάν, τα Η.Ε. αφιέρωσαν πολύ χρόνο και ενέργεια στην εκπόνηση λεπτομερών σχεδίων και προτάσεων για την ομοσπονδιακή επανένωση της Κύπρου.

Παράλληλα με τις διακυμάνσεις της ειρηνευτικής διαδικασίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά, έλαβαν χώρα και άλλες καίριες εξελίξεις. Οι πλέον κεντρικές ήταν εκείνες που αφορούσαν στη σχέση των μερών με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα / Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΟΚ/Ε.Ε.).⁷ Στην Ελλάδα, μετά το τέλος της στρατιωτικής δικτατορίας το 1974, η νέα κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατία του Κωνσταντίνου Καραμανλή υπέβαλε αίτηση για ένταξη στην ΕΟΚ στην οποία και εντάχθηκε το 1981. Η ένταξή της χώρας στην ΕΟΚ είχε δύο συνέπειες για το Κυπριακό. Πρώτον, η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση αποφάσισε να επιδιώξει την ένταξη στην ΕΟΚ/Ε.Ε. Υπέβαλε κανονικά αίτηση το 1990 και, παρά τις τουρκοκυπριακές και τουρκικές διαμαρτυρίες επί μία δεκαετία, εισήλθε τελικά στην Ε.Ε τον Μάιο του 2004., μαζί με οκτώ πρώην κομμουνιστικές

χώρες και τη Μάλτα. Δεύτερον, οι πρώτες δύο δεκαετίες συμμετοχής της Ελλάδας δημιούργησαν σημαντικές εντάσεις στους δεσμούς ΕΟΚ/Ε.Ε.-Τουρκίας. Η Ελλάδα παρακόλυε μέχρι το 1999 τη χρηματοδοτική βοήθεια της Ε.Ε. προς την Τουρκία καθώς και την υποψηφιότητα της Τουρκίας στην Ε.Ε. Ωστόσο το 1999 η ελληνική στάση μετατοπίστηκε βαθύτατα μετά την έναρξη της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, της σημαντικότερης διεργασίας ειρηνικής συμφιλίωσης μεταξύ των κυβερνήσεων των δύο κρατών μετά τη δεκαετία του 1920. Ως αποτέλεσμα της προσέγγισης καθώς και καιρίων εσωτερικών εξελίξεων στην Τουρκία και στο εσωτερικό άλλων σημαντικών κρατών-μελών της Ε.Ε., το 1999 η Τουρκία αναγνωρίστηκε επισήμως ως χώρα υποψήφια προς ένταξη στην Ε.Ε., γεγονός που άνοιξε το δρόμο για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων το 2005. Συνάμα η τουρκοκυπριακή κοινότητα πειθόταν ολοένα περισσότερο ότι και το δικό της μέλλον βρίσκεται στην Ε.Ε.

⁶ Αυτές ήταν αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων, η συμφωνία του 1977 μεταξύ του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, προέδρου της Δημοκρατίας της Κύπρου από την ανεξαρτησία της το 1960 μέχρι τον θάνατό του το 1977 και του Ραούφ Ντενκτάς, του ηγέτη των Τουρκοκυπρίων από το 1973 μέχρι το 2005, ενώ η συμφωνία του 1979 μεταξύ του Ντενκτάς και του διαδόχου του Μακαρίου στο αξίωμα του προέδρου, Σπύρου Κυπριανού.

⁷ Για εξιστόρηση του αντικτύπου της Ε.Ε. στο τρίγωνο Ελλάδας-Τουρκίας-Κύπρου, βλ. Nathalie Tocci, *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution: Catalyzing Peace or Consolidating Partition in Cyprus [Δυναμική της ένταξης στην Ε.Ε. και επίλυση συγκρούσεων: καταλυτική επίτευξη ειρήνης ή παγίωση της διχοτόμησης στην Κύπρο]* (Ashgate, Aldershot, 2004).

II. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ 2004

Κατά την τελευταία φάση της διαδικασίας ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. σημειώθηκε η πλέον συντονισμένη και συνολική προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας για την επίτευξη διευθέτησης μετά τις διαπραγματεύσεις του 1959-1960 για την ανεξαρτησία. Το 1999-2000 πραγματοποιήθηκαν «εκ του σύνεγγυς» συνομιλίες μεταξύ του Τουρκοκύπριου ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς και του Ελληνοκύπριου ηγέτη Γλαύκου Κληρίδη, οι οποίες έληξαν με την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων το 2000. Μετά από ένα έτος πλήρους αδιεξόδου, η διαδικασία ξεκίνησε εκ νέου το 2001 με απευθείας συνομιλίες. Εν όψει της επικείμενης προθεσμίας της ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. και της σαφούς προτίμησης της Ε.Ε. και των Η.Ε. να ενταχθεί μια επανενωμένη Κύπρος, η ομάδα των Η.Ε. (που υποστηρίχθηκε ιδιαίτερα από τον Βρετανό Ειδικό Εκπρόσωπο για το Κυπριακό, Λόρδο Χάνεϊ) παρουσίασε την πρώτη εκδοχή του Σχεδίου Ανάν τον Νοέμβριο του 2002. Το Σχέδιο, με τις 182 σελίδες κυρίων άρθρων και οριστικοποιημένων νόμων και τις 9.000 σελίδες προσαρτημένων σχεδίων νόμων και συνθηκών, προϊόν περίπου 300 συναντήσεων, αντιπροσώπευε μακράν τη λεπτομερέστερη και συνολικότερη προσπάθεια των Η.Ε. για την προώθηση μίας ομοσπονδιακής λύσης στην Κύπρο.⁸

A. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ

Το Σχέδιο Ανάν προέβλεπε την εγκαθίδρυση μίας νέας κατάστασης πραγμάτων, με μέλος της Ε.Ε. μια Ενιαία Δημοκρατία της Κύπρου (ΕΔΚ), αποτελούμενη από μία ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τις κυβερνήσεις των δύο συνιστώντων κρατών – της ελληνοκυπριακής κοινότητας στο νότο και της τουρκοκυπριακής κοινότητας στο βορρά. Συνταγματικά, το σχέδιο κατένεμε τις περισσότερες εξουσίες στα δύο συνιστώντα κράτη, με το ομοσπονδιακό επίπεδο διακυβέρνησης υπεύθυνο πρωταρχικά για τις εξωτερικές σχέσεις, τη νομισματική πολιτική, τα οικονομικά της ομοσπονδίας, θέματα υπηκοότητας της δημοκρατίας και τη μετανάστευση.

Οι ομοσπονδιακοί θεσμοί θα χαρακτηρίζονταν από πολιτική ισότητα στην πράξη. Τον εκτελεστικό κλάδο θα συνιστούσε προεδρικό συμβούλιο, αποτελούμενο από

εννέα μέλη (από τα οποία τουλάχιστον τρία θα ήταν Τουρκοκύπριοι) με πενταετή θητεία, η προεδρία του οποίου θα εναλλασσόταν κυκλικά μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Το προεδρικό συμβούλιο θα προσπαθούσε να λαμβάνει αποφάσεις με ομοφωνία, αλλά θα είχε τη δυνατότητα να αποφασίζει πλειοψηφικά, αρκεί οι αποφάσεις να είχαν την υποστήριξη τουλάχιστον ενός μέλους από κάθε συνιστών κράτος. Το ομοσπονδιακό κοινοβούλιο θα αποτελείτο από δύο σώματα και οι αποφάσεις κανονικά θα απαιτούσαν την έγκριση και των δύο σωμάτων με απλή πλειοψηφία, η οποία θα περιλάμβανε το ένα τέταρτο των γερουσιαστών από το κάθε συνιστών κράτος. Το κατώτερο σώμα θα εκλεγόταν με βάση την υπηκοότητα στα συνιστώντα κράτη, με δεδομένο ότι το τουρκοκυπριακό κράτος θα κατείχε τουλάχιστον το ένα τέταρτο των εδρών. Το ανώτερο σώμα θα αποτελείτο από ίσο αριθμό Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Οι εκλογές στα συνιστώντα κράτη θα βασιζόνταν στη μόνιμη κατοικία. Στο Ανώτατο Δικαστήριο θα συμμετείχε ίσος αριθμός Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Τη συνταγματική διάσταση (η οποία ουσιαστικά κάλυπτε τις τουρκοκυπριακές απαιτήσεις για πολιτική ισότητα) εξισορροπούσαν οι εδαφικές προτάσεις, οι οποίες προέβλεπαν σημαντική μείωση της τουρκοκυπριακής ζώνης, από το 37% σε περίπου 28,5% του νησιού. Οι εδαφικές αναπροσαρμογές θα επέτρεπαν στην πλειονότητα των Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων να επιστρέψουν στις περιουσίες τους υπό ελληνοκυπριακή διακυβέρνηση. Οι εναπομείναντες εκτοπισμένοι, οι οποίοι θα επιθυμούσαν να επιστρέψουν στις περιουσίες τους στο βορρά, θα είχαν κανονικά δικαίωμα αποκατάστασης του ενός τρίτου της αξίας και ενός τρίτου της έκτασης της περιουσίας τους. Θα λάμβαναν αποζημίωση για τα δύο τρίτα της αξίας αν οι περιουσίες τους βρίσκονταν στην κατοχή άλλων εκτοπισμένων ή αν είχαν υποστεί σημαντικές βελτιώσεις.

Όλες οι κυπριακές δυνάμεις ασφαλείας θα διαλύονταν, ενώ τα αποσπάσματα της Ελλάδας και της Τουρκίας θα μειώνονταν σε 6.000 έκαστο μέχρι το 2011 και σε 3.000 μέχρι το 2018 (ή μέχρι την ημερομηνία της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε.). Εφ' εξής, οι αριθμοί τους θα μειώνονταν στους αρχικούς 950 και 650 στρατιώτες που προέβλεπε η Συνθήκη Συμμαχίας, με στόχο την πλήρη αποστρατιωτικοποίηση. Η ειρηνευτική δύναμη των Η.Ε., εξουσιοδοτημένη με νέα εντολή, θα επέβλεπε την εφαρμογή της συμφωνίας. Η Συμφωνία Εγγύησης θα παρέμενε σε ισχύ με τις δέουσες τροποποιήσεις, επιτρέποντας στις τρεις εγγυήτριες χώρες να προστατεύουν το συνταγματικό καθεστώς όχι μόνο της νέας δημοκρατίας συνολικά, αλλά και των δύο συνιστώντων κρατών. Το Σχέδιο όριζε περαιτέρω ότι η Κύπρος δεν θα έθετε το έδαφός της στη διάθεση διεθνών στρατιωτικών επιχειρήσεων (περιλαμβανομένων Επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφαλείας και

⁸ Για την πορεία των διαπραγματεύσεων κατά το διάστημα 1999-2004, βλ. David Hannay, *Cyprus: The Search for a Solution [Κύπρος: Η αναζήτηση λύσης]* (London, 2005) και "Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus" [Εκθεση του Γενικού Γραμματέα για την αποστολή καλών υπηρεσιών του στην Κύπρο], Η.Ε., Νέα Υόρκη, Μάιος 2004.

Άμυνας) χωρίς τη συγκατάθεση των δύο συνιστώντων κρατών και αμφοτέρων της Ελλάδας και της Τουρκίας μέχρι την ένταξη της τελευταίας στην Ε.Ε.

Τόσο οι Ελληνοκύπριοι, όσο και οι Τουρκοκύπριοι, είχαν πολύ καλά κίνητρα για να αποδεχθούν την προτεινόμενη διευθέτηση. Για την ελληνοκυπριακή πλευρά, το Σχέδιο Ανάν θα αποκαθιστούσε την πολυπόθητη ενότητα της χώρας τους. Συγχρόνως θα έδινε στους Ελληνοκύπριους πρόσφυγες τη δυνατότητα να ανακτήσουν σημαντικό μέρος των απολεσθέντων εδαφών τους και να επιστρέψουν στα σπίτια τους με ασφάλεια, και θα αποστρατιωτικοποιούσε το νησί στα επίπεδα της Συνθήκης Εγγύησης του 1960. Για τους Τουρκοκύπριους, το Σχέδιο Ανάν θα απομάκρυνε τις συνέπειες που απέρρεαν από τη μη διεθνή αναγνώριση της αυτοανακηρυχθείσας πολιτικής τους οντότητας, θα λάμβαναν ίση πολιτική υπόσταση, ενώ συγχρόνως θα επιβεβαιωνόταν πλήρως η τουρκική τους ταυτότητα. Ένα επιπλέον κίνητρο για να αποδεχθούν το σχέδιο ήταν ότι η τελική επανένωση των δύο διαιρεμένων μερών θα επέφερε αμέσως στην κοινότητά τους τα προνόμια της εισόδου του νησιού στην Ε.Ε. Το πλαίσιο του Σχεδίου ήταν η εγγύηση της διζωνικότητας και της πολιτικής ισότητας, ο σεβασμός της εθνικής διαφορετικότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ύπαρξη ενός ανεξάρτητου κυρίαρχου κράτους με μόνον μία κοινή και ενιαία διεθνή προσωπικότητα.

Η «Βάση για τη Συνολική Διευθέτηση του Κυπριακού Προβλήματος» του Γενικού Γραμματέα των Η.Ε. (Ανάν Ι) τέθηκε υπ' όψη των ηγετών της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας, καθώς και των τριών εγγυητών κρατών τον Νοέμβριο του 2002, ενώ τέσσερις εβδομάδες αργότερα ακολούθησε μία αναθεωρημένη εκδοχή (Ανάν ΙΙ). Η πρόθεση ήταν να διευθετηθεί το Κυπριακό ζήτημα οριστικά με την επανένωση της διεθνώς αναγνωρισμένης και νόμιμης Δημοκρατίας της Κύπρου με την αυτοανακηρυχθείσα και διεθνώς απομονωμένη ΤΔΒΚ ως Ενιαία Δημοκρατία της Κύπρου πριν η Ε.Ε. λάβει στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς την απόφασή της για διεύρυνση. Όμως οι ελπίδες συνεντρίβησαν με την ωμή απόρριψη από την πλευρά της τουρκοκυπριακή ηγεσία. Μία ακόμη εκδοχή του σχεδίου (Ανάν ΙΙΙ) προτάθηκε τον Μάρτιο του 2003 σε μια τελευταία προσπάθεια να επιλυθεί το ζήτημα πριν την υπογραφή της Συνθήκης Ένταξης στις 16 Απριλίου, αλλά απορρίφθηκε και πάλι από τους Τουρκοκύπριους. Το Ανάν ΙV και στη συνέχεια το Ανάν V δημοσιεύθηκαν τον Μάρτιο του 2004 σε μια αποτυχημένη προσπάθεια να επανενωθεί η Κύπρος πριν ενταχθεί επισήμως στην Ε.Ε. την 1^η Μαΐου του ίδιου έτους.

Στις 24 Απριλίου 2004, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι ψήφισαν σε χωριστά δημοψηφίσματα για την πέμπτη έκδοση του Σχεδίου, αφού όλες οι πλευρές

τελικά συμφώνησαν τον Φεβρουάριο, δεχόμενα έντονες πιέσεις από τις Η.Π.Α., την Ε.Ε. και τη Βρετανία, ότι ο Γενικός Γραμματέας μπορούσε, απύσης τελικής συμφωνίας για το κείμενο, να θέσει τη δική του οριστική εκδοχή σε ψηφοφορία. Ήταν η πρώτη φορά που οι πολίτες του νησιού είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν τη γνώμη τους για μια ειρηνευτική συμφωνία. Η συμμετοχή ήταν μεγάλη, αφού στις κάλπες παρουσιάστηκε το 90% των 480.000 εγγεγραμμένων Ελληνοκυπρίων και το 75% των 143.000 Τουρκοκυπρίων. Η έκβαση των διδυμων δημοψηφισμάτων ήταν –σε μια εκπληκτική ανατροπή ολόκληρου του ιστορικού των διαπραγματεύσεων– ένα ξεκάθαρο «να» (65%) από την τουρκοκυπριακή πλευρά, αλλά ένα ηχηρό «όχι» (76%) από την ελληνοκυπριακή πλευρά. Τον επόμενο μήνα η Κύπρος έγινε δεκτή στην Ε.Ε. διαιρεμένη ακόμη, με ανεσταλμένη την εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου στο βορρά.⁹ Η διένεξη σήμερα συνεχίζει να απέχει από την εξεύρεση λύσης όσο απείχε εξίσου και στο παρελθόν.

B. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ: ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΠΡΟΣ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟ

Η θέση του Τουρκοκύπριου ηγέτη, Ραούφ Ντενκτάς, παρέμεινε σκληροπυρηνική καθ' όλη την προεδρική του θητεία, με αποτέλεσμα την ακινητοποίηση διαπραγματεύσεων, την απόρριψη ειρηνευτικών προτάσεων και την κατάθεση πιεστικών προϋποθέσεων. Ο Ραούφ Ντενκτάς απέρριψε το τελικό Σχέδιο Ανάν το 2004 ακόμα πιο σθεναρά απ' ότι τις προτάσεις του 1992 και του 1986. Όμως αυτήν τη φορά ξεπεράστηκε από τον ίδιο τον λαό του και από μια νέα πολιτική συναίνεση στην Άγκυρα. Με επικεφαλής μια νέα, μετριοπαθή ηγεσία και με την υποστήριξη της κυβέρνησης του ΑΚΡ (Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης) στην Τουρκία, οι Τουρκοκύπριοι ασπάστηκαν το Σχέδιο Ανάν και τις προοπτικές επανένωσης εντός της Ε.Ε. που συνεπαγόταν αυτό.

⁹ Η αίτηση της ελληνοκυπριακής κυβέρνησης το 1990 για ένταξη εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1993, και οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις άρχισαν το 1998, σε μια περίοδο όπου το μεγαλύτερο εμπόδιο για την επανένωση του νησιού ήταν η τουρκοκυπριακή ηγεσία. Καθώς η Δημοκρατία της Κύπρου προσυπέγραφε το ένα κεφάλαιο μετά το άλλο της συνθήκης ένταξης της στην Ε.Ε., κανείς ποτέ δεν πρότεινε την ιδέα η συγκατάθεσή της στην επανένωση του νησιού να καταστεί προϋπόθεση της ένταξης στην Ε.Ε., ιδίως αφού τη στιγμή που αναλαμβάνονταν οι κρίσιμες δεσμεύσεις το πρόβλημα έμοιαζε να βρίσκεται στο βορρά και όχι στο νότο. Σε κάθε περίπτωση, οι διαπραγματευτές ανησυχούσαν ότι οποιοδήποτε τέτοιο εμπόδιο για την Κύπρο μπορεί να πυροδοτούσε ένα ελληνικό βέτο για τις υπόλοιπες υποψήφιες χώρες

Πώς εξηγείται η συντριπτική ψήφος των Τουρκοκυπρίων υπέρ μιας διευθέτησης βασισμένης στην επανένωση, σε σαφή αντίθεση προς τη σθεναρή απόρριψη του Σχεδίου από τον επί δεκαετίες ηγέτη τους; Ένας παράγοντας ήταν η επιδεινούμενη οικονομική κατάσταση στη βόρεια Κύπρο από τα τέλη της δεκαετίας του 1990. Όμως η αυξανόμενη ελκυστικότητα της ένταξης στην Ε.Ε. ήταν ένα άλλο κρίσιμο στοιχείο. Για να επιτύχουν την ένταξη στην Ε.Ε., οι Τουρκοκύπριοι ήταν όλο και πιο διατεθειμένοι να αποδεχθούν το κόστος της επανένωσης.¹⁰ Μια άλλη συνέπεια της απομόνωσης ήταν η αυξανόμενη εξάρτηση των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία, γεγονός που αύξησε περαιτέρω την επίγνωση ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν ήταν αφεντικά στο ίδιο τους το σπίτι. Η αυτοδιάθεση έφτασε να θεωρείται ως εξαρτώμενη από μια συμφωνία και από την ένταξη στην Ε.Ε.

Ένας άλλος λόγος για το τουρκοκυπριακό «ναι» μπορεί να αναζητηθεί στο ίδιο το Σχέδιο Ανάν και στην εγχώρια εκστρατεία υπέρ του. Η υποστήριξη του απλού κόμου για μια διευθέτηση αυξήθηκε μετά τη δημοσίευση του Σχεδίου. Όποια κι αν ήταν τα εναπομένοντα μειονεκτήματά του από την τουρκοκυπριακή σκοπιά, το Σχέδιο έδειχνε πώς η προβλεπόμενη λύση μπορούσε να ικανοποιήσει βασικές ανάγκες των Τουρκοκυπρίων, κατευνάζοντας έτσι πολλούς φόβους. Μόλις δημοσιεύθηκε το Σχέδιο, η παράταξη υπέρ της λύσης άρχισε αμέσως μία καλά οργανωμένη εκστρατεία για να ανατρέψει το παλιό κατεστημένο και τις μακρόχρονες απόψεις του για το Κυπριακό ζήτημα.

Ένας τελικός σημαντικός παράγοντας εναπόκειται στην Άγκυρα. Η τουρκοκυπριακή υποστήριξη διευκολύνθηκε σε τεράστιο βαθμό από τη μετατόπιση της πολιτικής στην Τουρκία και την εξελισσόμενη σχέση Τουρκίας-Ε.Ε. Η θεμελιώδης αναστροφή στην εξωτερική πολιτική της Άγκυρας υπό την κυβέρνηση του ΑΚΡ και η αποδοχή της για τη διαδικασία του δημοψηφίσματος και για το ίδιο το Σχέδιο παρακίνησαν πολλά από τα πιο επιφυλακτικά στρώματα του τουρκοκυπριακού πληθυσμού να ψηφίσουν υπέρ του Σχεδίου. Επίσης, η πρόοδος της πορείας της Τουρκίας προς την Ευρώπη καθυσάχασε πολλούς Τουρκοκύπριους ότι μακροπρόθεσμα όλα τα μέρη θα ενώνονταν στην ίδια ευρωπαϊκή οικογένεια.

Γ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ: ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΩΠΗΡΗ ΑΠΟΔΟΧΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΡΡΙΨΗ

Αν τα δημοψηφίσματα είχαν διεξαχθεί αμέσως μετά από μια συμφωνία στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβριο του 2002, η κυβέρνηση του Προέδρου Κληρίδη (ο οποίος απέτυχε να επανεκλεγεί τον Φεβρουάριο του 2003) θα είχε ενδεχομένως μεταπείσει τους Ελληνοκύπριους ώστε να ψηφίσουν «ναι». Αν είχε καταφέρει να υπογράψει το κείμενο, ο Κληρίδης θα μπορούσε να είχε εξηγήσει με σαφήνεια τα οφέλη του (κυρίως από πλευράς εδαφών και περιουσιών) και να είχε καθυψάσει τους Ελληνοκύπριους στο θέμα της ασφάλειας αναδεικνύοντας τις εγγυήσεις που ενείχε η ένταξη στην Ε.Ε.¹¹

Θετική ελληνοκυπριακή ψήφος θα μπορούσε να είχε επιτευχθεί ακόμα και υπό τον νεοεκλεγέντα Πρόεδρο Παπαδόπουλο, αν είχε υπογραφεί συμφωνία στη Χάγη τον Μάρτιο του 2003. Αν και ο Παπαδόπουλος έχει δηλώσει έκτοτε ότι δεν θα υπέγραφε σε εκείνο το χρονικό σημείο, το γεγονός ότι η συνθήκη ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. επίσης δεν είχε υπογραφεί θα τον υπέβαλε σε μεγαλύτερη πίεση από τα υπάρχοντα κράτη-μέλη της Ε.Ε.¹² Υπό αυτές τις συνθήκες, οι αρχές, τα μέσα ενημέρωσης και η ευρύτερη πολιτική ελίτ θα είχαν δείξει πολύ μεγαλύτερη απροθυμία να υποστηρίξουν ανοικτά την εκστρατεία υπέρ του «όχι».

Με την ωμή απόρριψη των προτάσεων του 2002 και του 2003 από την τουρκοκυπριακή ηγεσία, είναι αδύνατον να γνωρίζουμε το τι θα γινόταν. Οι μεσολαβητές των Η.Ε. τελικά πέτυχαν να γίνει αποδεκτό, τον Φεβρουάριο του 2004, ένα δημοψήφισμα χωρίς προηγούμενη συμφωνία μεταξύ των ηγεσιών, εξαλείφοντας έτσι το εμπόδιο που έθεσε η σαφής αντίθεση του Ραούφ Ντενκτάς.¹³ Όμως, η ομάδα των Η.Ε., συγκεντρώνοντας τις προσπάθειές της στην παράκαμψη του βετεράνου Τουρκοκύπριου ηγέτη, παρέβλεψε τα προβλήματα στην άλλη πλευρά της Πράσινης Γραμμής.

Όταν ξεκίνησε εκ νέου η ειρηνευτική διαδικασία, οι συνθήκες ήταν πολύ διαφορετικές. Η Κύπρος βρισκόταν στα πρόθυρα της εισόδου στην Ε.Ε. Όπως ανέφερε ο Γενικός Γραμματέας των Η.Ε., η νέα ελληνοκυπριακή διαπραγματευτική ομάδα δεν επιδόθηκε σε ουσιαστικό πάρε-δώσε κατά την τελική φάση των

¹⁰ Το Σχέδιο Ανάν προέβλεπε τον εκτοπισμό περίπου 74.000 Τουρκοκυπρίων –περίπου του ενός τρίτου του πληθυσμού– πολλοί από τους οποίους είχαν ήδη εκτοπιστεί μία ή δύο φορές στο παρελθόν (το 1963 και το 1974).

¹¹ Συνέντευξη του Crisis Group με Ελληνοκύπριο δημοσιογράφο, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

¹² Κάποιοι υποστηρίζουν ότι οι Ελληνοκύπριοι μπορεί να είχαν απορρίψει την ένταξη στην Ε.Ε. αν το τίμημα ήταν το Σχέδιο Ανάν. Ο.π.

¹³ Συνέντευξη του Crisis Group με Βρετανό πρώην διπλωμάτη, Λάρνακα, Φεβρουάριος 2005.

διαπραγματεύσεων.¹⁴ Ο νέος Πρόεδρος απέρριψε κατηγορηματικά το Σχέδιο, εκμεταλλευόμενος τους φόβους και τα αντιποικιακά αισθήματα των Ελληνοκυπρίων. Επιπλέον, η παράταξη του «όχι» είχε ενισχυθεί από ενάμιση έτος αμείλικτης καμπάνιας από τη δημοσίευση της πρώτης έκδοσης του Σχεδίου Ανάν τον Νοέμβριο του 2002. Η παράταξη του «ναι», έχοντας δεσμευτεί να προβάλλει τη θέση της με βάση την τελική εκδοχή της συμφωνίας, μπόρεσε να επιχειρηματολογήσει αξιόπιστα μόλις έναν μήνα πριν τα δημοψηφίσματα. Επίσης, κρίσιμο ήταν το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ελληνοκυπριακό κόμμα, το ΑΚΕΛ, που είχε τη δυνατότητα να μεταπεισεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, βρισκόταν στην κυβέρνηση μαζί με τον υπέρμαχο της απόρριψης πρόεδρο και, μη επιθυμώντας να βρεθεί στην πλευρά των ηττημένων στο δημοψήφισμα, εν τέλει εντάχθηκε στην παράταξη του «όχι».

Παράλληλα, στην Ελλάδα, η νεοεκλεγείσα «Συντηρητική» κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή ακολουθούσε την παραδοσιακή ελληνική πολιτική «η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα στηρίζει». Ο Καραμανλής βρέθηκε μάλιστα σε πολύ δύσκολη θέση, αντιμετωπίζοντας πιέσεις από τις Η.Π.Α. και την Ε.Ε. να υποστηρίξει ανοικτά τη διευθέτηση Ανάν προκειμένου να μην θέσει σε κίνδυνο την επερχόμενη διεύρυνση των δέκα νέων κρατών μελών της Ένωσης. Ένα περαιτέρω στοιχείο ήταν η επιθυμία της Ελλάδας να διατηρήσει την ιστορική της επαναπροσέγγιση με την Τουρκία και η ανησυχία της ότι, σε περίπτωση αποτυχίας του Σχεδίου Ανάν και ένταξης στην Ε.Ε. ενός διαμεμένου νησιού, μια ελληνοκυπριακή κυβέρνηση που θα ασκούσε τις πλήρεις εξουσίες ενός κράτους-μέλους της Ε.Ε. θα είχε τον Δεκέμβριο του 2004 δυνατότητα αρνησικυρίας (βέτο) ως προς τις ελπίδες της Τουρκίας για ένταξη, εξέλιξη δυνητικά καταστροφική για τις σχέσεις Αθήνας-Άγκυρας. Τέλος, στις 16 Απριλίου 2004, μόλις μία εβδομάδα πριν το δημοψήφισμα, ο Έλληνας Πρωθυπουργός έσπασε τη σιωπή εβδομάδων και πρόσφερε μια λιγότερο από ολόψυχη υποστήριξη στο Σχέδιο Ανάν, δηλώνοντας ότι, κρινόμενα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα πλεονεκτήματά του υπερτερούσαν των μειονεκτημάτων του. Όμως η δήλωσή του ήταν υπερβολικά καθυστερημένη και αδύναμη για να επηρεάσει τις γνώμες των Ελληνοκυπρίων, η ηγεσία των οποίων είχε ήδη διασφαλίσει την απόρριψη της προσφερόμενης λύσης από τους ψηφοφόρους της.

Μερικοί παρατηρητές επισημαίνουν ιδιαίτερα το αίσθημα ανασφάλειας έναντι της Τουρκίας, που επικρατεί στην ελληνοκυπριακή πλευρά και το οποίο βασίζεται στην εμπειρία του παρελθόντος και το οποίο ενισχύεται από ένα άκρικο εκπαιδευτικό σύστημα και από

μεροληπτικά μέσα ενημέρωσης.¹⁵ Το σχέδιο Ανάν έπασχε εξ αρχής από πρόβλημα εικόνας μεταξύ των Ελληνοκυπρίων.¹⁶ Δεδομένης της αποικιακής ιστορίας του νησιού, οι Ελληνοκύπριοι έχουν αναπτύξει μία αμφίροπη και κατά καιρούς τεταμένη σχέση με το Ηνωμένο Βασίλειο. Θεωρώντας την τουρκική επέμβαση του 1974 ως προμελετημένη επιθετική πράξη, είχαν εξ αρχής την τάση να θεωρήσουν το Σχέδιο Ανάν ως βρετανικό και αμερικανικό σχεδιάγραμμα που εξυπηρετούσε πρωταρχικά ξένα, και ιδίως τουρκικά, συμφέροντα. Το γεγονός ότι σχεδόν κάθε διάταξη που περιλαμβανόταν σε αυτό είχε προέλθει από προτάσεις που είχαν υποβάλει Ελληνοκύπριοι ή Τουρκοκύπριοι διαπραγματευτές ανά τα έτη, δεν είχε καμία απήχηση. Αυτό που προσέλκυσε απείρως περισσότερη προσοχή, και δημιούργησε δυσαρέσκεια, ήταν ότι το Σχέδιο ήταν προϊόν διαπραγματεύσεων υπό στενές, εξωτερικά υπαγορευμένες προθεσμίες (λόγω της επιτακτικής ανάγκης να επανενωθεί το νησί πριν την ένταξη στην Ε.Ε.) και ότι υποβλήθηκε στο κοινό χωρίς την προηγούμενη συμφωνία των ηγεσιών του. Βλέποντας το από αυτήν την οπτική γωνία, και με δεδομένα τα αισθήματα ταπείνωσης του 1974 και ευρύτερης δυσπιστίας απέναντι στις ξένες δυνάμεις, το ελληνοκυπριακό «όχι» ήταν μια θαρραλέα απόπειρα αντίστασης στην ανάμιξη των ξένων και επιβεβαίωσης της ανεξαρτησίας και της εθνικής κυριαρχίας.

Ελληνοκυπριακές αντιρρήσεις για το Σχέδιο Ανάν.

Οι επικριτές του Σχεδίου Ανάν διατύπωσαν σε γενικές γραμμές τη διαμαρτυρία ότι τα Η.Ε. και οι συντάκτες του Σχεδίου αποδέχθηκαν πολλές τουρκικές απαιτήσεις έναντι πάρα πολύ λίγων ανταλλαγμάτων. Οι κυριότεροι ισχυρισμοί τους ήταν οι εξής:

- Προκειμένου να ευθυγραμμίζεται το Σχέδιο με την ένταξη της νήσου στην Ε.Ε., θα έπρεπε να προβλέπει την τήρηση του συνόλου του κοινοτικού κεκτημένου της Ε.Ε. Επομένως, οι αποκλίσεις του Σχεδίου από τις τρεις απαραίτητες ελευθερίες μετακίνησης, έγγειας ιδιοκτησίας και εγκατάστασης θα δημιουργούσαν την ανώμαλη κατάσταση, όπου οι πολίτες όλων των άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε. θα ήταν σε θέση να απολαμβάνουν περισσότερα δικαιώματα έγγειας ιδιοκτησίας στην Κύπρο απ' ότι οι Ελληνοκύπριοι.
- Συγκεκριμένα, οι προτάσεις Ανάν για αποζημιώσεις ιδιοκτησιών, περιλαμβανομένου του σχεδίου για

¹⁴ Αναφέρεται στην «Εκθεση του Γενικού Γραμματέα», ό.π.

¹⁵ Peter Loizos, "The Greek Cypriot Referendum Vote on Annan Five: Perceptions of Non-Elite Voters" [*Η ελληνοκυπριακή ψήφος στο δημοψήφισμα για το Ανάν Πέντε: αντιλήψεις των ψηφοφόρων που δεν ανήκουν στην ελίτ*], *Cyprus Review*, Φθινόπωρο 2004.

¹⁶ Συνέντευξη του Crisis Group με Ελληνοκύπριο ανθρωπολόγο, Λονδίνο, Ιούνιος 2005.

εκ νέου ανταλλαγή μέσω συστήματος μετατεθειμένων στο μέλλον χρηματικών καταβολών, παραβίαζαν τα δικαιώματα προσωπικής ιδιοκτησίας, αντιβαίνοντας στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ECHR).

- Οι διακοινοτικές πλειοψηφίες, τις οποίες προϋπέθετε το σχέδιο, παραχωρούσαν στην τουρκοκυπριακή μειονότητα δικαίωμα βέτο στα πάντα, δημιουργώντας έτσι μια «τυραννία της μειονότητας», κατά συνέπεια της οποίας όλες οι διενέξεις θα κατέληγαν στο Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο θα αποτελούνταν από τρεις μη Κύπριους δικαστές καθώς και τρεις από το κάθε συνιστών κράτος, έτσι ώστε για μια ακόμη φορά οι ξένοι θα είχαν τον τελευταίο λόγο στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων της Κύπρου.
- Το οικονομικό κόστος της προτεινόμενης λύσης: το πιθανότατο ενδεχόμενο ότι οι Ελληνοκύπριοι, και όχι οι Τούρκοι, τους οποίους αυτοί θεωρούσαν υπαίτιους, θα υποχρεώνονταν να πληρώσουν για διάφορες όψεις της ανασυγκρότησης – περιλαμβανομένων των αποζημιώσεων για ακίνητα που δεν θα επιστρέφονταν στους νόμιμους προ του 1974 ιδιοκτήτες τους, την ανοικοδόμηση εγκαταλελειμμένων ακινήτων εντός της νεκρής ζώνης των Η.Ε και την αποζημίωση των εποίκων που θα επιθυμούσαν ενδεχομένως να επιστρέψουν στην Τουρκία – ήταν «ανήθικο» από πλευράς των Η.Ε. να απαλλάσσουν την Τουρκία από την υποχρέωση να πληρώσει για τις βλάβες που είχε προκαλέσει στο νησί και, αντ' αυτού, να θέτουν στους ώμους των Κυπρίων το βάρος των αποζημιώσεων, των αποκαταστάσεων και της ανασυγκρότησης.
- Δεν ικανοποιούνταν η μακρόχρονη απαίτηση των Ελληνοκυπρίων για την πλήρη αποστρατιωτικοποίηση του νησιού και την αποχώρηση όλων των τουρκικών δυνάμεων κατοχής (χωρίς δικαίωμα μελλοντικής επέμβασης) αμέσως με την επίτευξη διευθέτησης. Το Σχέδιο Ανάν επέτρεπε στην Τουρκία να διατηρεί εκεί στρατεύματα, ακόμα και μετά την πιθανολογούμενη ένταξή της στην Ε.Ε., ενώ διαφύλαττε το δικαίωμά της για στρατιωτική επέμβαση ακόμα και στο ελληνοκυπριακό τμήμα του νησιού, χωρίς ουσιαστικές εγγυήσεις για την εφαρμογή της διευθέτησης.
- Το σχέδιο Ανάν ήταν πολύ συγκεκριμένο όσον αφορά τους εποίκους εκείνους από την Τουρκία, στους οποίους θα επιτρεπόταν να παραμείνουν (45.000 στους οποίους η τουρκοκυπριακή πλευρά θα παραχωρούσε υπηκοότητα, συν όσους είχαν

στο μεταξύ παντρευτεί Τουρκοκυπρίους) αλλά δεν έδινε καμία ένδειξη ως προς το πώς θα λειτουργούσε ο επαναπατρισμός των υπολοίπων.

Το Σχέδιο Ανάν, φυσικά, είχε τα ελαττώματά του, όπως συμβαίνει με οποιαδήποτε συμφωνία η οποία βασίζεται σε συμβιβασμούς, ήταν όμως η μόνη ρεαλιστική πιθανότητα για βιώσιμη διευθέτηση και υπάρχουν εύλογα αντεπιχειρήματα για όλους τους ανωτέρω ισχυρισμούς:

- Οι ισχυρισμοί ότι το Σχέδιο Ανάν παραβίαζε το δίκαιο της Ε.Ε. και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είναι υπερβολικοί: οι προτεινόμενες αποκλίσεις ήταν κατά κύριο λόγο προσωρινές και είναι βέβαιο ότι θα μπορούσαν να είχαν διευθετηθεί στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως εν όψει της μετάβασης του νησιού από μία διχοτομημένη, προβληματική πολιτική οντότητα σε μια ενωμένη, δικαιοδική, διζωνική δημοκρατία.
- Στην πέμπτη έκδοση του Σχεδίου Ανάν είχαν ήδη απαλειφθεί οι μόνιμες ανώτατες οροφές για αποκαταστάσεις και αποκτήσεις έγγειων ιδιοκτησιών, οι οποίες περιλαμβάνονταν σε προηγούμενες εκδοχές του Σχεδίου. Το ελληνοκυπριακό μερίδιο έγγειας ιδιοκτησίας στη βόρεια Κύπρο περίπου θα διπλασιαζόταν.¹⁷ Καταμφιζοντας το Σχέδιο Ανάν, οι Ελληνοκύπριοι διασφάλισαν ότι δεν θα επέστρεφε κανένας εκτοπισμένος, σε αντίθεση με τους σημαντικούς αριθμούς που προβλέπονταν σε περίπτωση διευθέτησης.
- Η εμπειρία από άλλες περιπτώσεις καταδεικνύει ότι περίπλοκοι μηχανισμοί καταμερισμού εξουσίας μπορούν να καταστούν λειτουργικοί εφ' όσον υφίσταται πολιτική βούληση και στις δύο πλευρές.¹⁸ Το ερώτημα είναι κατά πόσον υφίσταται στην ελληνοκυπριακή πλευρά τέτοια πολιτική βούληση καταμερισμού εξουσιών.
- Η διεθνής κοινότητα ήταν οπωσδήποτε έτοιμη να προσφέρει μεγάλο μέρος της χρηματοδότησης για μια συνολική λύση, επομένως η αντίληψη ότι οι Ελληνοκύπριοι θα αναγκάζονταν να επωμιστούν το μεγαλύτερο μέρος του οικονομικού κόστους ήταν ανακριβής. Μάλιστα πραγματοποιήθηκε «προκαταρκτική διάσκεψη δωρητών» στα μέσα

¹⁷ «Έκθεση του Γενικού Γραμματέα», ό.π.

¹⁸ Τα κλασικά παραδείγματα επιτυχών συναινετικών κρατών, δηλ. κρατών με παγιωμένες διευθετήσεις καταμερισμού εξουσίας μεταξύ διαφόρων μερών της κοινότητας, είναι το Βέλγιο και η Ελβετία, ενώ προβλήθηκαν επίσης επιχειρήματα για τον Λίβανο (πιο προβληματική περίπτωση τα τελευταία χρόνια), την Π.Γ.Δ. Μακεδονίας και άλλα.

Απριλίου 2004 (θα ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί νωρίτερα, καθώς το Σχέδιο Ανάν δεν είχε οριστικοποιηθεί).¹⁹

- Τα παράπονα περί ανοχής του Σχεδίου Ανάν για συνέχιση της παρουσίας τουρκικών στρατευμάτων είναι υπερβολικά: Θα επιτρεπόταν στην Τουρκία και την Ελλάδα να διατηρούν έως και 6.000 στρατιώτες η κάθε μία μέχρι το 2011. Ο αριθμός τους θα μειωνόταν τότε σε 3.000 για κάθε πλευρά, μέχρι το 2018, οπότε η Τουρκία και η Ελλάδα θα αναγκάζονταν να μειώσουν τις δυνάμεις τους σε όχι περισσότερους από 650 και 900 στρατιώτες αντιστοίχα, όπως προβλέπεται από τις Συνθήκες Συμμαχίας και Εγγυήσεως του 1960. Η πλήρης αποστρατιωτικοποίηση του νησιού δεν ήταν εφικτή στο πλαίσιο των συνταγματικών συνθηκών του 1960, οι οποίες δεν θέτονταν σε αμφισβήτηση στο δημοψήφισμα του 2004.
- Οι καταβολές του προβλήματος των εποίκων από την Ανατολία δεν είναι πρόσφατες: έποικοι από την Τουρκία ζουν στην Κύπρο επί δεκαετίες και δεν ήταν εύκολο οι συντάκτες των Η.Ε. να προβλέψουν τον πρώιμο επαναπατρισμό περίπου 115.000 ανθρώπων.

Σίγουρα υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης σε αρκετές λεπτομέρειες του Σχεδίου Ανάν, και ορισμένες από αυτές τις προτάσεις σκιαγραφούνται σε άλλα σημεία αυτής της έκθεσης. Όμως, από εξωτερική σκοπιά, μοιάζει σαφές ότι, αν είχε πράγματι υπάρξει η βούληση να επανενωθεί το νησί, ο ελληνοκυπριακός πληθυσμός θα μπορούσε να είχε πειστεί για τα οφέλη ενός διεθνώς εποπτευόμενου περιβάλλοντος ασφαλείας, για την αναγκαιότητα να συμβάλει οικονομικά στην επανένωση του νησιού και για την κοινή λογική που υπήρχε πίσω από την υπερψήφιση του «να», έτσι ώστε πολλοί πρόσφυγες να μπορέσουν να επιστρέψουν στα σπίτια τους, αντί του «όχι» όπου κανένας δε θα μπορούσε να πράξει το αντίθετο.

Δύσκολα μπορεί να αποφευχθεί το συμπέρασμα, ότι οι δεδηλωμένες ανησυχίες γύρω από την τουρκοκυπριακή πολιτική επιρροή σε μια μελλοντική επανενωμένη Κύπρο ήταν προϊόντα περισσότερο μιας απροθυμίας

μοιράσματος της εξουσίας με την άλλη μεγάλη κοινότητα του νησιού, παρά γνήσιων προβλημάτων με το προτεινόμενο σύστημα, το οποίο είχε υποστεί τη βάση προσεκτικών διαπραγματεύσεων επί πολλά έτη, καθώς και ότι ήταν προϊόντα μιας προβληματικής συνεχιζόμενης απροθυμίας να αναγνωριστεί ότι η Κύπρος των αρχών της δεκαετίας του 1960 καταστράφηκε όχι τόσο από την τουρκική εισβολή του 1974, όσο από τη βία των Ελληνοκυπρίων εναντίον των συμπολιτών τους περίπου δέκα χρόνια νωρίτερα.

Η τεράστια ειρωνεία του 2004 είναι ότι, για πρώτη φορά μετά τις διαπραγματεύσεις του 1960 για την ανεξαρτησία του νησιού, οι δύο μεγάλοι εχθροί, η Ελλάδα και η Τουρκία, που έχουν και οι δύο σημαντικό εθνικό συμφέρον στο μελλοντικό πολιτικό καθεστώς του νησιού, συμφώνησαν στις συνταγματικές και θεσμικές διατάξεις της λύσης, στο ρόλο του Γενικού Γραμματέα στη συμπλήρωση των εναπομεινόντων κενών, και στον δικό τους ρόλο ως εγγυητών της ανεξαρτησίας της Κύπρου. Οι ηγεσίες και των δύο χωρών ήταν πραγματιστικές στην προσέγγισή τους, με τον Κώστα Καραμανλή και τον Ταγίπ Ερντογάν να συνειδητοποιούν έκαστος ότι η αποδοχή του Σχεδίου Ανάν πρόσφερε αξιολογες βεβαιότητες, ακόμα και αν σε ορισμένες περιπτώσεις αυτές υπολείπονταν των ελπίδων και των προσδοκιών. Προκάλεσε απέραντη απογοήτευση το γεγονός ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν να ακολουθήσουν το παράδειγμά τους.

Ο Πρόεδρος Τάσος Παπαδόπουλος κατήγγειλε με δάκρυα το Σχέδιο Ανάν από την τηλεόραση, λέγοντας ότι, αφού «παρέλαβε κράτος» δεν είχε καμία πρόθεση να «παραδώσει κοινότητα».²⁰ Ο ίδιος και η υπόλοιπη ελληνοκυπριακή ηγεσία, και οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης τους οποίους αυτοί επηρέαζαν, διαμόρφωσαν ανάλογα την εκστρατεία τους. Κορυφαίοι αξιωματούχοι της Ε.Ε. και των Η.Ε., μεταξύ αυτών ο ειδικός απεσταλμένος των Η.Ε. στην Κύπρο, Άλβαρο ντε Σότο, και ο Επίτροπος της Ε.Ε. για θέματα διεύθυνσης, Γκίντερ Φερχόγκεν, εμποδίστηκαν να δώσουν συνεντεύξεις στην κρατική ή ακόμα και την ιδιωτική τηλεόραση της Κύπρου.²¹ Όταν τελικά ο Φερχόγκεν είχε την ευκαιρία

¹⁹ Οι Η.Π.Α. δεσμεύτηκαν να διαθέσουν 400 εκατ. δολάρια, η Ε.Ε. 259 εκατ. δολάρια, η Δανία 4,7 εκατ. δολάρια και η Φινλανδία 500.000 δολάρια. Τα υπόλοιπα κράτη που συμμετείχαν (Ελβετία, Βέλγιο, Ιταλία, Ιαπωνία, Ολλανδία, Γερμανία, Νορβηγία, Σουηδία, Χιλή, Αυστραλία και Αυστρία) εξέφρασαν την προθυμία τους να δεσμεύσουν κονδύλια από τη στιγμή που θα είχε επιτευχθεί οριστική διευθέτηση για το νησί. Η Παγκόσμια Τράπεζα, το Δ.Ν.Τ. και η Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης υποσχέθηκαν να παράσχουν ευνοϊκούς χρηματοδοτικούς όρους κατά το διάστημα που θα ακολουθούσε τη διευθέτηση. Το συνολικό κόστος της διευθέτησης υπολογίστηκε σε 2 δισ. δολάρια.

²⁰ Ο Παπαδόπουλος είχε μακρά ιστορία ως ένας από τους «σκληροπυρηνικούς» του Κυπριακού πριν την εκλογή του στο αξίωμα του προέδρου το 2003. Ήταν ένας από τους Ελληνοκύπριους διαπραγματευτές που αντιτάχθηκαν στην υπογραφή των Συμφωνιών του Λονδίνου και της Ζυρίχης το 1959 και ως Υπουργός Εργασίας έπαιξε οργανικό ρόλο στο Σχέδιο Ακρίτας του 1963, περιλαμβανομένης της λαθραίας εισαγωγής όπλων από την Ελλάδα για χρήση εναντίον των Τουρκοκυπρίων. Συνέχισε να έχει εξέχουσα θέση στην πολιτική τις δεκαετίες που ακολούθησαν.

²¹ Γιάννης Πρετεντέρης, «Πώς μπήκε σε καραντίνα ο κ. Φερχόγκεν», *Το ΒΗΜΑ* (ελληνική ημερήσια εφημερίδα), 25 Απριλίου 2004, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://tovima.dolnet.gr/>.

να μιλήσει στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό δίκτυο της Κύπρου, ήταν μοναχά στο δεύτερο πρόγραμμα της κρατικής ραδιοφωνίας. Η Ορθόδοξη Εκκλησία χαρακτήρισε το Σχέδιο «σατανικό», απείλησε όσους θα το υπερνίχιζαν με αφορισμό καλώντας τους πιστούς να προσευχηθούν κατά της υιοθέτησής του. Η μεροληπτική συμπεριφορά των ελληνοκυπριακών μέσων ενημέρωσης και των υποστηρικτών του «όχι» οδήγησε σε μια συνωμοσιολογική θεώρηση του κόσμου, σε μια οξεία αίσθηση καταδίκης και, το χειρότερο όλων, σε μια οξυμένη αίσθηση ανωτερότητας εμποτισμένη με μια ακόμα πιο οξεία αίσθηση παραπόνου και απώλειας.²²

Δ. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ: ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΔΙΑΣΩΘΕΙ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ;

Το εντυπωσιακότερο, και από πολλές απόψεις θλιβρότερο, συμπέρασμα των δημοσκοπήσεων²³ που πραγματοποιήθηκαν μετά τα δημοψηφίσματα, είναι ότι η απόρριψη της πρότασης επανένωσης από τους Ελληνοκύπριους ήταν ιδιαίτερα ισχυρή μεταξύ της νέας γενιάς, καθώς και μεταξύ όσων θίγονται υλικά λιγότερο άμεσα από το πρόβλημα, π.χ. εκείνων που διαμένουν μακριά από τη γραμμή διχοτόμησης. Οι πιο ηλικιωμένες γενιές και όσοι βρίσκονται σε πιο μειονεκτική θέση, όπως εκείνοι που ζουν κοντά στην Πράσινη Γραμμή ή οι πρόσφυγες, ήταν σημαντικά ανεκτικότεροι και ανοικτή στην επανένωση. Οι «νεαρές ομάδες» των δημοσκοπήσεων απλούστατα δεν έδειχναν ενδιαφέρον σε ένα κοινό μέλλον των δύο κοινοτήτων. Σε αντιδιαστολή, οι πιο ηλικιωμένες γενιές, εκείνες που είχαν βιώσει το πολιτικό «πείραμα» της δικαιοδικής, συναινετικής δημοκρατίας της δεκαετίας του 1960, εμφάνισαν έναν πιο ενθαρρυντικό βαθμό καλής θέλησης και ανεκτικότητας για μια δεύτερη ευκαιρία επίτευξης μιας Ενιαίας Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η εικόνα που προβάλλει από τη βόρεια, τουρκοκυπριακή πλευρά του νησιού είναι η αντίστροφη. Οι δημοσκοπήσεις μετά το δημοψήφισμα δείχνουν ότι όσοι είναι 45 ετών

και άνω, που είχαν όντως βιώσει τη συμβίωση με τους Ελληνοκύπριους και είχαν σταθεί μάρτυρες της διακοινοτικής βίας και αιματοχυσίας της δεκαετίας του 1960, έδειχναν σημαντικά μικρότερη υποστήριξη για το Σχέδιο Ανάν και ήταν πιο επιφυλακτικοί απέναντι στην προοπτική της επανένωσης. Σε αντιδιαστολή, οι Τουρκοκύπριοι που γεννήθηκαν μετά το 1974 ψήφισαν συντριπτικά υπέρ και έμοιαζαν λιγότερο προκατειλημμένοι για την άλλη πλευρά απ' ό,τι οι γονείς τους, κουρασμένοι από τις εθνικιστικές στάσεις και πολύ ικανότεροι να εκτιμήσουν τις μεταβαλλόμενες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Αναζητώντας ευκαιρίες και ανάπτυξη, αυτή η νεότερη γενιά Τουρκοκυπρίων χαρακτηρίζεται περισσότερο από πραγματισμό που υπαγορεύεται από το εμπόριο και το πνεύμα τόλμης που πρόσφερε η προοπτική της επανένωσης, παρά από σκληροπυρηνικές θέσεις βασισμένες σε ρητορείες και φανατισμό.

Τα ζητήματα φάνταζαν πολύ διαφορετικά στους Ελληνοκύπριους ομολόγους τους. Το νότιο μέρος του νησιού είχε βιώσει οικονομική ευμάρεια για παρατεταμένο διάστημα. Η απουσία του «δεν υπάρχει καρότο, δεν υπάρχει μαστίγιο»²⁴ όσον αφορά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είχε διαβρώσει περαιτέρω οποιοδήποτε κίνητρο για εν καιρώ διευθέτηση του Κυπριακού: αφού η ένταξη στην Ε.Ε. επιτεύχθηκε χωρίς να αναγκαστούν να κάνουν οποιοδήποτε συμβιβασμό, δεν υπήρχε κανένα σαφές κίνητρο με το οποίο να δελεαστεί η ελληνοκυπριακή πλευρά να ψηφίσει «ναι», ενώ εξίσου δεν υπήρχε κανένα σαφές αντικίνητρο (π.χ. κυρώσεις) για να αποτραπεί από το να ψηφίσει «όχι». Η ελληνοκυπριακή νεολαία δεν έβλεπε κανέναν λόγο να εγκαταλείψει το παρών «στάτους κβο».

Οι υποστηρικτές του Σχεδίου Ανάν πιστεύουν, ωστόσο, ότι οι υποκείμενες απόψεις της λανθάνουσας ελληνοκυπριακής πλειονότητας δεν αντικατοπτρίζουν εκείνες της σημερινής ηγεσίας και ότι η πλειονότητα θα μπορούσε να μεταπειστεί να ψηφίσει «ναι» αν γίνονταν ορισμένες τροποποιήσεις. Αυτή η άποψη αποδεικνύεται ως ένα βαθμό από δημοσκοπήσεις που δείχνουν ότι το 80% των ψηφοφόρων του «όχι» απέρριψαν το Σχέδιο από φόβο ότι η Τουρκία δεν θα εκπλήρωνε τις δεσμεύσεις της.²⁵ Αν είχαν παρασχεθεί ισχυρότερες εγγυήσεις μέσω μίας δεσμευτικής απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. και μείωσης των χρονικών πλαισίων για τις εδαφικές αναπροσαρμογές και την προοδευτική αποστρατιωτικοποίηση, πάνω από το ένα τέταρτο του

²² Ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου, Γιώργος Βασιλείου, δήλωσε δημοσίως ότι «είναι στενόχωρο και απολύτως επαίσχυντο. ... Αυτό που είδαμε είναι μια βιομηχανία παραπληροφόρησης επί το έργο ... ένα ιδιαίτερο είδος αστυνομικού κράτους όπου είπαν στον κόσμο τι να ψηφίσει και έμμεσα τον απείλησαν».

²³ Βλ. ιδίως στη συζήτηση παρακάτω τη δημοσκόπηση που πραγματοποίησε ο Αλέξανδρος Λόρδος και δημοσιεύτηκε στο <http://www.cypruspolls.org>. Επίσης C. Webster και C. Christophorou, "Spring Survey 2004: Greek-Cypriots, Turkish-Cypriots, and the Future. The Day after the Referendum" [«Εαρινή έρευνα 2004: οι Ελληνοκύπριοι, οι Τουρκοκύπριοι και το μέλλον. Η επόμενη ημέρα του δημοψηφίσματος»], executive report, CYMAR Market Research Ltd., Λευκωσία, 2004.

²⁴ Q. Oliver, "Why Cyprus lost its referenda" [«Γιατί η Κύπρος έχασε τα δημοψηφίσματά της»], *Cyprus Mail*, 9 Μαΐου 2004.

²⁵ Εισήγηση του Γιώργου Βασιλείου στην 4^η Ετήσια Διάσκεψη Ε.Ε.-Τουρκίας, την οποία διοργάνωσαν στη Βαρκελώνη τον Ιούνιο του 2004 το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο, το Πανεπιστήμιο Sabanci και το Ινστιτούτο IeMed.

εκλογικού σώματος ενδέχεται να είχε μεταβάλει την ψήφο του σε «ναι».

Μια πρόσφατη εκτενής έρευνα, βασισμένη σε στοιχεία δημοσκοπήσεων, δείχνει ότι, όσον αφορά την κοινή γνώμη, ενδέχεται κάλλιστα να υπάρχει χώρος για συμβιβασμό.²⁶ Μεγάλες πλειονότητες σε αμφότερες τις πλευρές συνεχίζουν να θεωρούν αποδεκτό συμβιβασμό μια διζωνική, δικοινοτική λύση. Η έρευνα διαπίστωσε επίσης ότι οι Τουρκοκύπριοι είναι περισσότερο προδιατεθειμένοι να είναι γενναίοδωροι σε ζητήματα περιουσιών και κατοικίας σε σύγκριση με τα προβλεπόμενα στο Σχέδιο Ανάν, ιδίως αν συνδυαστεί με γενναιοδωρία για τους Τούρκους εποίκους που θα ήταν υποχρεωμένοι να φύγουν· και ότι οι Τουρκοκύπριοι βλέπουν ευνοϊκά μια πιο απλοποιημένη κεντρική κυβέρνηση της Κύπρου, η οποία θα μπορούσε ενδεχομένως να έχει τον έλεγχο σε κάτι τόσο ευαίσθητο όπως η εκπαιδευτική πολιτική.²⁷

Παρ' όλα αυτά, μεγάλα χάσματα παραμένουν, ιδιαίτερα όσον αφορά το ζήτημα του καθεστώτος ασφαλείας αμέσως μετά την επίτευξη ειρηνευτικής διευθέτησης. Το 76% των Ελληνοκυπρίων είχαν την αίσθηση ότι είναι «ζωτικής σημασίας» η αποχώρηση των ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων να πραγματοποιηθεί πολύ ταχύτερα απ' ότι προβλέπεται σήμερα στο Σχέδιο Ανάν, ενώ το 45% των Τουρκοκυπρίων είχαν την αίσθηση ότι αυτό είναι «εντελώς απαράδεκτο».²⁸ Παρόμοιες διαιρέσεις είναι εμφανείς στο ζήτημα της πλήρους αποστρατιωτικοποίησης της Κύπρου μακροπρόθεσμα. Υπάρχει, εντούτοις, σημαντική υποστήριξη μεταξύ των Τουρκοκυπρίων για την αντίληψη της απώτερης ένταξης των ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων σε μια ενιαία Ευρωπαϊκή Δύναμη Ασφαλείας, καθώς και για την αντικατάσταση των τουρκικών στρατιωτικών εγγυήσεων με μια ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή δύναμη ασφαλείας, από τη στιγμή που η Τουρκία θα έχει ενταχθεί στην Ε.Ε.²⁹ Στους Ελληνοκύπριους δεν τέθηκαν αυτά τα ερωτήματα.

²⁶ Αλέξανδρος Λόρδος, «Διπλωματία της Κοινωνίας των Πολιτών: Μια νέα προσέγγιση για την Κύπρο;», Λευκωσία, Φεβρουάριος 2005, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://www.dzforum.de/deutscheVersion/Standpunkte/CivilSocietyDiplomacy.pdf>.

²⁷ Ο.π., σ. 76-80.

²⁸ Ο.π., σ. 17. Οι αριθμοί των Τουρκοκυπρίων ήταν 44,6% για την απάντηση «εντελώς απαράδεκτο», 13,8% «ανεκτό αν χρειαστεί», 13,7% «χρήσιμη βελτίωση» και 14,7% «απολύτως απαραίτητο», ενώ το 13,2% δεν έδωσε καμία απάντηση. Με άλλα λόγια, εκείνοι που το βρήκαν «εντελώς απαράδεκτο» υπερτερούσαν αριθμητικά όλων των υπόλοιπων που εξέφρασαν κάποια γνώμη.

²⁹ Ο.π., σ. 19. Η πρόταση του Λόρδου, την οποία έθεσε στους Τουρκοκύπριους από τους οποίους πήρε συνέντευξη, ήταν για μια δύναμη η οποία θα «περιλάμβανε Έλληνες και Τούρκους

Ο αντίκτυπος του ζητήματος ασφαλείας προκάλεσε πλήρη έκπληξη στους διαπραγματευτές του Σχεδίου Ανάν. Ο Άλβαρο ντε Σότο δήλωσε ότι «ήρθε από το πουθενά την τελευταία στιγμή», αφού ήταν ο λιγότερο αμφισβητούμενος τομέας κατά τις διαπραγματεύσεις.³⁰ Η ανησυχία για ένα βήμα στο άγνωστο είναι μεγάλη σε αμφότερες τις πλευρές της Πράσινης Γραμμής. Οι Τουρκοκύπριοι φοβούνται την ανανέωση της κυριαρχίας των Ελληνοκυπρίων όσο και οι Ελληνοκύπριοι φοβούνται τις αξιώσεις της Τουρκίας επί της νήσου. Αμφότερες οι στάσεις βασίζονται σε πικρές εμπειρίες, αμφότερες μπορούν να χειραγωγηθούν και έχουν χειραγωγηθεί έτσι ώστε να νομιμοποιηθούν μαζικιστικές εθνικιστικές απαιτήσεις και να απορριφθεί ο,τιδήποτε υπολείπεται αυτών.

Τα ζητήματα που εντόπισαν οι δημοσκοπήσεις επιδέχονται διαπραγματεύση και, αν οι δύο πλευρές εννοούν σοβαρά να μετάσχουν σε μια ανανεωμένη ειρηνευτική διαδικασία, θα πρέπει να είναι δυνατόν να εξευρεθούν αμοιβαία ικανοποιητικές λύσεις. Ωστόσο, αυτή τη στιγμή υπάρχουν ελάχιστες ενδείξεις ότι οι ελληνοκυπριακές αρχές έχουν αποφασίσει να μετάσχουν εκ νέου σοβαρά.

Για τους περισσότερους Ελληνοκύπριους (σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους), και ιδίως για τη νεότερη γενιά όπως έχει αναφερθεί, το «στάτους κβο» συνεχίζει να είναι μάλλον αποδεκτό. Οι Ελληνοκύπριοι έχουν απολαύσει ανερχόμενο βιοτικό επίπεδο από τη δεκαετία του 1970 και μετά. Η θέση τους βελτιώθηκε ακόμη περισσότερο μέσω της ένταξης στην Ε.Ε. Όπως το έθεσε ο Γενικός Γραμματέας των Η.Ε., πολλοί Ελληνοκύπριοι είδαν στο Σχέδιο «ελάχιστο κέρδος και πάρα πολλή αναστάτωση και διακινδύνευση».³¹ Η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση, αγανακτισμένη με τις αμφιβολίες που εξέφρασε ο Γενικός Γραμματέας μετά τα δημοψηφίσματα, πασχίζει να αρνηθεί οποιονδήποτε υπαινιγμό ότι η ελληνοκυπριακή πλειονότητα αντιτίθεται πλέον αμετάκλητα και μόνιμα σε μια διευθέτηση για επανένωση.³² Όμως το πρόβλημα που παραμένει είναι ότι η λύση που ο ελληνοκυπριακός πληθυσμός είναι πρόθυμος να αποδεχθεί και το εκλαμβανόμενο τίμημα που είναι πρόθυμο να καταβάλει, τουλάχιστον υπό την καθοδήγηση που έχει από τη σημερινή πολιτική του ηγεσία, ενδέχεται να ξεφεύγει από

στρατιώτες, αλλά επίσης στρατιώτες από άλλες ευρωπαϊκές χώρες... που θα στάθμευε σε ολόκληρο το νησί, αλλά με περισσότερους Τούρκους στρατιώτες στο βορρά και περισσότερους Έλληνες στρατιώτες στο νότο».

³⁰ De Soto, "Next Steps on Cyprus" [«Επόμενα βήματα για την Κύπρο»], ομιλία στη Διάσκεψη του John Hopkins για την Ανατολική Μεσόγειο, 10-11 Φεβρουαρίου 2005, Μπολόνια, σ. 109.

³¹ Αναφέρεται στην «Έκθεση του Γενικού Γραμματέα», ό.π., παράγραφος 85.

³² Ο Γενικός Γραμματέας υπαινιχθηκε ότι, ψηφίζοντας κατά του Σχεδίου, οι Ελληνοκύπριοι ψήφισαν κατά της λύσης. Ο.π., παράγραφος 83.

το πλαίσιο που είναι απαραίτητο για να εξασφαλιστεί μια κοινά αποδεκτή συμφωνία.³³

Πολλοί στο νότο βεβαιώνουν ότι μια «καλύτερη συμφωνία» είναι εφικτή, όμως αυτές οι πεποιθήσεις περί «καλύτερης συμφωνίας» έχουν μια βραχυπρόθεσμη και μια μακροπρόθεσμη εξήγηση. Η βραχυπρόθεσμη εξήγηση συνδέεται με τα επιχειρήματα που προέβησαν οι υποστηρικτές του «όχι» και ιδίως ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος. Η παράταξη του όχι, αντί να παρουσιάσει τα οφέλη ασφαλείας από την ένταξη στην Ε.Ε., όπως είχε κάνει ο πρώην Πρόεδρος Κληρίδης, προέβηλε το επιχείρημα ότι το σχεδιάγραμμα μιας διευθέτησης θα μπορούσε να βελτιωθεί σε ένα μεταενταξιακό πλαίσιο. Η ένταξη της Κύπρου και οι φιλοδοξίες της Τουρκίας να ενταχθεί στην Ένωση θα αύξαναν την επιρροή των Ελληνοκυπρίων και θα εξασφάλιζαν έτσι μια ευνοϊκότερη συμφωνία. Έτσι, όπως το έθεσε ο Παπαδόπουλος, γιατί οι Ελληνοκύπριοι να «καταργήσουμε το διεθνώς αναγνωρισμένο κράτος μας τη στιγμή ακριβώς που ενισχύει το πολιτικό του βάρος, με την ένταξή του στην Ε.Ε.»;³⁴ Γιατί ο κόσμος να συμφωνήσει σε μια διευθέτηση σήμερα που ενέχει κινδύνους και συμβιβασμούς, όταν έχει την πολυτέλεια να περιμένει και ίσως να εξασφαλίσει μια συμφωνία που θα εγγυόταν την ελληνοκυπριακή ηγεμονία αύριο;

Η μακροπρόθεσμη εξήγηση συνδέεται με το γεγονός ότι, από το 1974 και μετά, το ελληνοκυπριακό κοινό έχει πειστεί από τις κυβερνήσεις του, το εκπαιδευτικό του σύστημα και τα μέσα ενημέρωσής του για την ηθική και νομική ανωτερότητα της υπόθεσής του. Οι ελίτ του έχουν καλλιεργήσει μια νοοτροπία αντίστασης στην αποικιακή και νέο-αποικιακή επιρροή και μια εικόνα των Ελληνοκυπρίων ως των αδύναμων που έχουν τη βούληση και την υποχρέωση να αντιστέκονται στις εξωτερικές πιέσεις και υπαγορεύσεις. Η πολιτική τάξη σπάνια επιχειρηματολόγησε ότι είναι αναγκαία, πόσο μάλλον επιθυμητή, μια γνήσια συμβιβαστική λύση καταμερισμού της εξουσίας με τους Τουρκοκύπριους. Οι ηγέτες εκείνοι που αποπειράθηκαν να το πράξουν, τιμωρήθηκαν εκλογικά. Κανείς στο ελληνοκυπριακό κατεστημένο δεν είχε ποτέ περιγράψει τι θα ενείχε μια ρεαλιστική ομοσπονδία (την οποία οι περισσότεροι πολιτικοί παράγοντες επαινούσαν στα λόγια), παρ' όλο που οι διαδοχικοί διαπραγματευτές

πρέπει να κατανοούσαν καλά τις λεπτομέρειες. Όταν παρουσιάστηκε μια τέτοια συμφωνία στο κοινό, αυτό δυσαρεστήθηκε βλέποντας ότι δεν αντιστοιχούσε στις προσδοκίες του. Αντί να απορρίψουν το Σχέδιο εξ αιτίας των λεπτομερειών του, οι Ελληνοκύπριοι το απέρριψαν ενδεχομένως εξ αιτίας της γενικής του φιλοσοφίας και προσέγγισης. Όπως αναρωτήθηκε ο πρώην Ειδικός Εκπρόσωπος των Η.Ε. ντε Σότο, «μήπως άραγε ... είμαστε μάρτυρες μιας κάμψης της προθυμίας των Ελληνοκυπρίων να αποδεχθούν δύο κρίσιμα στοιχεία μιας ομοσπονδιακής λύσης, δηλαδή την πολιτική ισότητα του επίδοξου εταίρου τους στο βορρά και το μοίρασμα της εξουσίας με αυτόν;»³⁵ Αυτήν την ανησυχία μόνο ελάχιστα μπορούν να διασκεδάσουν τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων που παρατέθηκαν παραπάνω. Ακόμα και αν οι Ελληνοκύπριοι λένε στους δημοσκόπους ότι τους αρέσει η αντίληψη ενός διζωνικού, δικαιοδικού κράτους, γεγονός παραμένει ότι την καταψήφισαν όταν τους δόθηκε η ευκαιρία.

Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. είχε θεωρηθεί από πολλούς ως καταλύτης για την επίλυση του προβλήματος της Κύπρου.³⁶ Αμφότερες οι πλευρές θα είχαν πολυάριθμα κίνητρα να δώσουν τέλος στη σύγκρουση και να ενταχθούν ως ένα ενωμένο νησί. Πρώτα και κύρια ήταν οι οικονομικές σκέψεις, καθώς αμφότερες οι πλευρές, αλλά ιδίως οι Τουρκοκύπριοι, θα ωφελούνταν από παράγοντες όπως το αυξημένο εμπόριο και ο τουρισμός, η πρόσβαση στα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. και η εν καιρώ συμμετοχή στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Δεύτερον, υποστηρίχθηκε ότι μια ενωμένη Κύπρος υπό την αιγίδα της Ε.Ε. θα ωφελούνταν νομικά και κοινωνικά: η αποδοχή του κοινοτικού κεκτημένου και των συνδεδεμένων με αυτό ευρωπαϊκών αξιών της δημοκρατίας και της προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων δεν θα πρόσφερε απλώς το νομικό πλαίσιο, αλλά και την κοινωνική ασφάλεια που απαιτείται για να ζήσουν πάλι μαζί οι δύο κοινότητες.

Η απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από την ελληνοκυπριακή πλευρά επιβεβαίωσε τους φόβους όσων πίστευαν ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά, έχοντας εξασφαλίσει την ένταξη στην Ε.Ε., δεν θα είχε πλέον κίνητρα να καταλήξει σε διευθέτηση με τους Τουρκοκύπριους και έτσι θα

³³ Πρόσφατη δημοσκόπηση που πραγματοποιήθηκε στη νότια Κύπρο αποκάλυψε ότι σχεδόν ο μισός πληθυσμός θεωρούσε ένα συγκεντρωτικό κράτος ως την προτιμητέα λύση (αν και το 70% θα αποδέχονταν μια ομοσπονδία ως οδυνηρό συμβιβασμό). Αποτελέσματα που παρουσίασε ο Αλέξανδρος Λόρδος, «Κύπρος: Ο δρόμος προς τα εμπρός», συνέδριο του Wilton Park, 10-11 Φεβρουαρίου 2005, Λάρνακα.

³⁴ Αναφέρεται στην «Εκθεση του Γενικού Γραμματέα, ό.π., παράγραφος 65.

³⁵ Alvaro de Soto, ομιλία στην Τρίτη Διεθνή Διάσκεψη για τον Φεντεραλισμό, 3-5 Μαρτίου 2005, Βρυξέλες.

³⁶ Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, τη Γνωμοδότηση του 1993 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: «Το αποτέλεσμα της ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα θα βοηθούσε να έρθουν οι δύο κοινότητες του νησιού πλησιέστερα μεταξύ τους», ή τον τότε Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών, Robin Cook, κατά την έναρξη των διαπραγματεύσεων: «Η πρόοδος προς την ένταξη και προς μια δίκαιη και βιώσιμη λύση στο πρόβλημα της Κύπρου θα ενισχύσουν φυσικά η μία την άλλη».

μετατρέπονταν η ίδια στην αδιάλλακτη πλευρά.³⁷ Η αντίληψη των παράλληλων κινήσεων προς την ένταξη στην Ε.Ε. και προς μια διευθέτηση στο εσωτερικό του νησιού εξασφάλισε όντως υποστήριξη για μια λύση στην Τουρκία και την Ελλάδα, καθώς και στο τουρκοκυπριακό μέρος του νησιού. Ωστόσο, οι Ελληνοκύπριοι έχασαν αυτήν την πρωτοφανή ευκαιρία για επανένωση και ενδεχομένως παγίωσαν ακόμα βαθύτερα τη διαίρεση του νησιού. Ο πρόεδρος τους δεν μοιάζει τώρα να έχει οποιαδήποτε διάθεση να δρομολογήσει ξανά την ένωση του νησιού, ούτε κάποια ξεκάθαρη στρατηγική για το πώς θα γίνει αυτό, και οι προοπτικές για την επίτευξή της εμφανίζονται θολές.

III. ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Πριν και μετά τα δημοψηφίσματα του Απριλίου 2004 συνέβησαν και αρκετές άλλες καίριες εξελίξεις, άλλες στο εσωτερικό της Κύπρου, άλλες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και άλλες που αφορούν την Ε.Ε. Κάποιες προώθησαν την επανένωση· άλλες παγίωσαν τη διχοτόμηση.

A. ΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ

Το πρώτο σημαντικό γεγονός ήταν η μονομερής απόφαση της τουρκικής πλευράς να ανοίξει την Πράσινη Γραμμή τον Απρίλιο του 2003, μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων στη Χάγη. Τις πρώτες εβδομάδες υπήρξε τεράστια εισροή ανθρώπων που διέσχισαν τη γραμμή, με πολύ θετικές συνέπειες. Νεαροί Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι βίωσαν για πρώτη φορά ότι η επαφή δεν ενέχει βία και ότι η συνύπαρξη είναι εφικτή.

Μετά τους πρώτους μήνες ενθουσιασμού, οι αριθμοί διαβάσεων μειώθηκαν και σταθεροποιήθηκαν, αναδεικνύοντας ανάγλυφα τις υπόλοιπες όψεις της διαίρεσης. Στην ελληνοκυπριακή πλευρά, η θέα της συγκριτικής φτώχειας στο βορρά και η εικόνα των Τουρκοκυπρίων να αγοράζουν καταναλωτικά αγαθά στον εύπορο νότο παγίωσαν την αντίληψη του «κακομοίρη άλλου». Μερικοί Ελληνοκύπριοι δυσφορούσαν που αναγκάζονταν να επιδεικνύουν τα έγγραφά τους στις τουρκοκυπριακές αρχές όταν διέσχιζαν τη γραμμή. Στην τουρκοκυπριακή πλευρά, συσσωρεύτηκε δυσφορία για τα εμπόδια που επέβαλε η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση στο εσωτερικό εμπόριο του νησιού, καθώς και για τους περιορισμούς που επέβαλε στη μετάβαση τουριστών στο βορρά.

Μετά τα δημοψηφίσματα και τη συνακόλουθη είσοδο της διαιρεμένης Κύπρου στην Ε.Ε., εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. στις 28 Απριλίου 2004 και τέθηκε σε ισχύ τον Αύγουστο ένας νέος κανονισμός, που αποσκοπούσε να διασφαλίσει ότι η Πράσινη Γραμμή δεν θα αντιπροσώπευε τα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε., καθώς και να ενθαρρύνει την επανένωση. Πρώτον, επιδίωκε να εξασφαλίσει τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων πολιτών της Ε.Ε., παρά τη μη εφαρμογή του δικαίου της Ε.Ε. στο βορρά: οι Τουρκοκύπριοι που ήταν πολίτες της Κύπρου το 1974, καθώς και οι απόγονοι και οι σύζυγοί τους (και κάθε άλλος πολίτης της Ε.Ε. ανεξαρτήτως λιμένα εισόδου) μπορούσαν να μετακινούνται ελεύθερα στο νησί, ενώ οι μη πολίτες της Ε.Ε. (δηλ. οι Τούρκοι) δεν θα είχαν αυτό το δικαίωμα. Δεύτερον, ο κανονισμός επιδίωκε να προωθήσει το

³⁷ Όπως προέβλεψε η S. Atasoy. "Cyprus, Turkey, and the EU: The Need for A Gradual Approach" [«Κύπρος, Τουρκία και Ευρωπαϊκή Ένωση: Η ανάγκη για βαθμιαία προσέγγιση»], *The Brown Journal of World Affairs*, καλοκαίρι/φθινόπωρο 2003, τόμος x, τεύχος 1, σ. 257-267.

εσωτερικό εμπόριο του νησιού, επιτρέποντας στους Τουρκοκύπριους να στέλνουν τα εγχώρια αγαθά τους στο νότο, για να πωληθούν εκεί ή να εξαχθούν σε άλλες αγορές της Ε.Ε. μέσω των λιμένων της νότιας Κύπρου.

Ο κανονισμός δεν κατόρθωσε να θέσει σε κίνηση σημαντικό διασυνοριακό εμπόριο, ούτε να προαγάγει τις τουρκοκυπριακές εξαγωγές, ουσιαστικά, απ' ό,τι φαίνεται, διότι οι Τουρκοκύπριοι παραγωγοί είναι απρόθυμοι να εμπιστευθούν το εμπόριό τους στην εποπτεία των αρχών του νότου. Τούτου λεχθέντος, το άνοιγμα των συνόρων, ο κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή, και η σταθερή οικονομική ανάκαμψη στην μετά την κρίση του 2001, είχαν θετικό αντίκτυπο στο βορρά. Το 2003-2004 η οικονομία αναπτύχθηκε κατά 10% έως 12%, ενώ ο πληθωρισμός έπεσε σε μονοψήφια επίπεδα μετά την οξεία πτώση του στην Τουρκία. Τα πλέον ορατά σημάδια ανάπτυξης ήταν στον κατασκευαστικό τομέα, ιδίως στην Κυρήνεια και την Αμμόχωστο. Η απασχόληση και η κατανάλωση αυξήθηκαν επίσης μέσω της πρόσληψης Τουρκοκυπρίων στο νότο. Ανάπτυξη υπήρξε και στον τουρισμό, κυρίως ως αποτέλεσμα του ανοίγματος της Πράσινης Γραμμής: σχεδόν το 4% των τουριστών που επισκέπτονται τον νότο μεταβαίνουν επίσης στο βορρά.³⁸ Εντούτοις, η οικονομική άνοδος στη βόρεια Κύπρο υπολείπεται κατά πολύ του επιπέδου που θα είναι απαραίτητο για να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών.

B. ΟΙ ΑΝΕΚΠΛΗΡΩΤΕΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΥΣ

Η διεθνής απομόνωση είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια για την ανάπτυξη των Τουρκοκυπρίων. Στον τουρισμό, η απουσία διεθνών αεροπορικών συνδέσεων (καθώς και τα κακής ποιότητας καταλύματα) έχει σημάνει ότι η βόρεια Κύπρος χρησιμοποιεί κατά μέσο όρο μόλις το 30% της τουριστικής της υποδομής. Ενώ το 2003 επισκέφθηκαν τον νότο 2,3 εκατομμύρια τουρίστες, στο βορρά ταξίδεψαν μόλις 470.000.³⁹ Τα νομικά προβλήματα που σχετίζονται με τα πιστοποιητικά προέλευσης και τους τουρκοκυπριακούς λιμένες έχουν λειτουργήσει αποτρεπτικά για το διεθνές εμπόριο, ιδίως με την Ε.Ε.⁴⁰

Οι ΑΕΕ υπήρξαν απειροελάχιστες λόγω της νομικής αβεβαιότητας γύρω από τα δικαιώματα έγγραφας ιδιοκτησίας. Εκτός των υποθέσεων που έχουν υποβάλει Ελληνοκύπριοι στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ECHR), οι πρόσφατες ελληνοκυπριακές αγωγές σε εσωτερικά δικαστήρια σε βάρος Βρετανών ιδιοκτητών ακινήτων στο βορρά έχουν δημιουργήσει επιπρόσθετη νομική αβεβαιότητα.⁴¹

Η έκθεση του Γενικού Γραμματέα των Η.Ε. μετά τα δημοψηφίσματα⁴² καλούσε τη διεθνή κοινότητα να εξαλείψει τους οικονομικούς περιορισμούς και φραγμούς στο βορρά. Την έκκληση αυτή επανέλαβαν ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Κόλιν Πάουελ και ηγέτες της Ε.Ε. όπως ο πρώην Επίτροπος για θέματα διεύθυνσης Φερχόιγκεν, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Τόνι Μπλερ και το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. τις παραμονές της διεύθυνσης.

Η λογική βάση αυτών των εκκλήσεων ήταν τριπλή. Πρώτον, υπήρχε η αίσθηση ότι τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων δημιουργούσαν την υποχρέωση να αποζημιωθούν οι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι, παρά τη θετική τους ψήφο, θα αποκλείονταν από τα οφέλη που ενέχει η ένταξη στην Ε.Ε. Δεύτερον, από την τουρκοκυπριακή μονομερή διακήρυξη ανεξαρτησίας το 1983 και μετά, η διεθνής κοινότητα τηρεί τις Αποφάσεις 541 (1983) και 550 (1984) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε., οι οποίες καλούσαν τα κράτη να μην βοηθήσουν την απόσχιση της βόρειας Κύπρου. Η ομαλοποίηση της οικονομικής κατάστασης στο βορρά θεωρούνταν ως μία μορφή βοήθειας προς την απόσχιση. Η ψήφος του 2004 στο βορρά υπέρ της επανένωσης ακύρωσε την πολιτική λογική της απομόνωσης.

Τρίτον, η άρση της απομόνωσης θεωρείται πλέον ως βήμα προς την επανένωση, στον βαθμό που θα προήγγε την τουρκοκυπριακή ανάπτυξη και θα βοηθούσε έτσι να γεφυρωθεί το οικονομικό χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών. Στο πνεύμα αυτών των επιχειρημάτων έχουν ληφθεί διάφορα μέτρα από οργανισμούς εκτός της Ε.Ε., μεταξύ

³⁸ Συνέντευξη του Crisis Group με αξιωματούχους της Επιτροπής, Βρυξέλες, Απρίλιος 2005.

³⁹ Noe και Watson, ό.π.

⁴⁰ Δεν υφίσταται εμπόριο των Η.Ε. ή άλλο για την αποκατάσταση εμπορίου με τους Τουρκοκύπριους. Ωστόσο είναι πολύ δύσκολο τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. να έχουν εκεί εμπορικές δραστηριότητες. Η βόρεια Κύπρος δεν είναι μέλος της τελωνειακής ένωσης Ε.Ε.-Τουρκίας, και δεν υπάρχει εναλλακτικό καθεστώς εμπορίας σε ισχύ. Επιπλέον, ως αποτέλεσμα της απόφασης του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην υπόθεση *Αναστασίου*, οποιαδήποτε αγαθά

προέρχονται από κυπριακούς λιμένες πρέπει να συνοδεύονται από πιστοποιητικά που εκδίδουν οι επισήμως αναγνωρισμένες αρχές του νησιού, δηλ. η ΔτΚ. Έτσι, τυχόν έγγραφα για τη μεταφορά και την εμπορία αγαθών που έχουν εκδώσει οι τουρκοκυπριακές αρχές είναι άκυρα.

⁴¹ Μετά την πρώτη υπόθεση το 1998 από μία Ελληνοκύπρια, την κ. Λοϊζίδου, εκκρεμούν ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων περισσότερες από 100 υποθέσεις περιουσιών μεμονωμένων Ελληνοκυπρίων. Επιπλέον, από τον Μάιο του 2004 και μετά, οι αποφάσεις σε υποθέσεις αγωγών σε δικαστήρια της Δημοκρατίας της Κύπρου σε βάρος Βρετανών πολιτών που απέκτησαν ακίνητα στο βορρά ενδέχεται να γίνουν εκτελεστές στα βρετανικά δικαστήρια λόγω της ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε.

⁴² «Έκθεση του Γενικού Γραμματέα», ό.π.

των οποίων από τον Οργανισμό Ισλαμικής Διάσκεψης (ΟΙΔ) και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Τον Ιούλιο του 2004, ο ΟΙΔ αναγνώρισε το τουρκοκυπριακό συνιστών κράτος (όπως αυτό προβλεπόταν στο Σχέδιο Ανάν). Αν και οι Τουρκοκύπριοι παραμένουν παρατηρητές στον ΟΙΔ, ο τίτλος τους μεταβλήθηκε από «κοινότητα» σε «συνιστών κράτος» (δηλ. ως δυνητικό συνιστών κράτος μιας μελλοντικής ενιαίας Κύπρου, και όχι ως ανεξάρτητο, κυρίαρχο κράτος). Τον Οκτώβριο του 2004, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης προσκάλεσε ως μέλη δύο Τουρκοκύπριους, παρέχοντάς τους δικαίωμα λόγου αλλά όχι ψήφου. Το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της Ε.Ε. (υπουργοί εξωτερικών) ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να συντάξει δύο προτάσεις, για θέματα οικονομικής βοήθειας και εμπορίου αντιστοίχως, για να βελτιωθεί η θέση των Τουρκοκυπρίων. Αν και ο κανονισμός οικονομικής βοήθειας υιοθετήθηκε εν τέλει τον Φεβρουάριο του 2006, ο προταθείς κανονισμός για θέματα εμπορίου παραμένει προς το παρόν νεκρό γράμμα.

Βοήθεια. Το 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε πακέτο αξίας €259 εκατομμυρίων για τον βορρά σε περίπτωση επανένωσης. Τον Ιούλιο του 2004, η Επιτροπή πρότεινε την εκταμίευση των κονδυλίων παρά την αποτυχία των δημοψηφισμάτων, και τα κατεύθυνε στην υποδομή, την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, την εναρμόνιση με το κεκτημένο, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και μελέτες σκοπιμότητας. Τα χρήματα θα διαχειριζόταν η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ανασυγκρότησης.⁴³ Η πρόταση αυτή παρέμεινε ανεφάρμοστη επί μήνες, εξ αιτίας τόσο ουσιαστικών όσο και διαδικαστικών προβλημάτων. Από πλευράς ουσίας, η ελληνοκυπριακή επιμονή εντός του Συμβουλίου Υπουργών οδήγησε στο να συμπεριληφθεί στην οδηγία διάταξη, ότι τα κονδύλια της Ε.Ε. δεν θα χρησιμοποιηθούν ούτε σε ελληνοκυπριακή γη και ακίνητα, ούτε σε δημόσια όργανα. Αυτό σημαίνει ότι τα κονδύλια μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο στο 20% του εδάφους που ελέγχουν οι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι σημειώνουν ότι δεν ελήφθησαν ανάλογες προφυλάξεις όσον αφορά τα τουρκοκυπριακά ακίνητα όταν εκταμιεύθηκε η προενταξιακή βοήθεια προς τον νότο.

⁴³ Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ανασυγκρότησης έχει μέχρι στιγμής την ευθύνη για τη διαχείριση της βοήθειας στα Βαλκάνια. Βλ. Crisis Group Europe Report N°160, *EU Crisis Response Capability Revisited [Νέα εξέταση της ικανότητας της Ε.Ε. να ανταποκρίνεται σε κρίσεις]*, 17 Ιανουαρίου 2005 σ. 16. Υπάρχει ήδη ένα πρόγραμμα βοήθειας χρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε., ενεργό σε αμφότερες τις πλευρές της Πράσινης Γραμμής, το Partnership for the Future (PFF), το οποίο χρηματοδοτεί απ' ευθείας υποστήριξη στις επιχειρηματικές κοινότητες αμφοτέρων των πλευρών του νησιού, προγράμματα υποδομών και αποκατάστασης για τις κυριότερες πόλεις του βορρά, και άρση ναρκωπειδίων στη νεκρή ζώνη.

Εμπόριο. Η σημαντικότερη επιδιωκόμενη πρωτοβουλία ήταν για το απευθείας εμπόριο μεταξύ του βορρά και της Ένωσης. Ο προταθείς κανονισμός θα επέτρεπε την αδασιολόγητη εισαγωγή αγαθών της Ε.Ε. στη βόρεια Κύπρο και την αδασιολόγητη εξαγωγή αγαθών που αποκτήθηκαν εξ ολοκλήρου ή παρήχθησαν σε ουσιαστικό βαθμό στο βορρά. Για να ξεπεράσει το πρόβλημα των πιστοποιητικών προέλευσης, η Επιτροπή πρότεινε ότι τα πιστοποιητικά που εκδίδει το Τουρκοκυπριακό Εμπορικό Επιμελητήριο θα μπορούσαν να γίνονται αποδεκτά με το σκεπτικό ότι το Επιμελητήριο είχε συσταθεί νόμιμα σύμφωνα με τις διευθετήσεις του 1960. Η πρόταση της Επιτροπής περιλαμβάνει σύστημα δασμολογικών ποσοστώσεων για να διασφαλίσει ότι μόνο τουρκοκυπριακά προϊόντα μπορούν να εξάγονται ελεύθερα στις αγορές της Ε.Ε. (για να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος τρίτες χώρες να εξάγουν τα προϊόντα τους στην Ε.Ε. μέσω του βορρά).

Τα εμπόδια για την εφαρμογή του κανονισμού, τόσο νομικά όσο και πολιτικά, αποδείχθηκαν τεράστια και αποτελούν παράδειγμα των δυσκολιών που αντιμετωπίζει η Ε.Ε. προκειμένου να ενεργήσει αποφασιστικά για την Κύπρο τώρα που η μία από τις δύο πλευρές του Κυπριακού ζητήματος είναι κράτος-μέλος της Ένωσης. Από νομικής πλευράς, η Επιτροπή πρότεινε αρχικά την οδηγία με μια διαδικασία που θα απαιτούσε μόνο ενισχυμένη πλειοψηφία στο Συμβούλιο.⁴⁴ Όμως οι Ελληνοκύπριοι, με την υποστήριξη της νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου, υποστήριξαν επιτυχώς ότι η οδηγία απαιτούσε ομοφωνία.⁴⁵ Έχοντας εδραιώσει το δικαίωμά της για βέτο, η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση δεν έκρυψε την ετοιμότητά της να ασκήσει αυτό το δικαίωμα. Επιπλέον, εναντιώθηκε στη χρήση τουρκοκυπριακών λιμένων, υποστηρίζοντας ότι θα ήταν παράνομη διότι η κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κύπρου δεν είναι σε θέση να τα ελέγξει. Από πολιτικής πλευράς προέβαλε τον ισχυρισμό ότι ο κανονισμός για την Πράσινη Γραμμή είναι επαρκής και ότι το απευθείας εμπόριο με τον βορρά θα επέφερε την βαθμιαία αναγνώριση της ΤΔΒΚ.⁴⁶

⁴⁴ Αυτό θα ήταν με βάση το Άρθρο 133 της Συνθήκης της Ε.Ε., το οποίο πρωταρχικά ρυθμίζει το εμπόριο μεταξύ της Κοινότητας και τρίτων χωρών, αν και έχει χρησιμοποιηθεί επίσης για να ρυθμιστεί το εμπόριο με εδάφη που είναι μέρος κράτους-μέλους της Ε.Ε. αλλά δεν περιλαμβάνονται στην τελωνειακή του επικράτεια, όπως είναι η Θέουτα και η Μελίγια (Ισπανία).

⁴⁵ Υποστήριξαν ότι η οδηγία εμπίπτει στο Πρωτόκολλο 10 της Συνθήκης Ένταξης, το οποίο ορίζει ότι για μερική άρση της αναστολής του κεκτημένου στο βορρά απαιτείται ομοφωνία. Η Επιτροπή έχει αποδεχτεί κατ' αρχήν την ελληνοκυπριακή έκκληση για ομοφωνία, αν και υποστηρίζει ότι η νομική βάση θα έπρεπε να είναι ελαφρώς διαφορετική.

⁴⁶ Ομιλία Ελληνοκύπριου αξιωματούχου σε συνέδριο του Wilton Park, «Κύπρος: Ο δρόμος προς τα εμπρός», Λάρνακα, Φεβρουάριος 2005.

Η φιλονικία για αυτούς τους δύο κανονισμούς υπήρξε πολύ επιζήμια ηθικά. Η Προεδρία του Λουξεμβούργου κατά το πρώτο εξάμηνο του 2005 αποπειράθηκε να επιλύσει τα ζητήματα και πέτυχε να φέρει αμφοτέρως τις πλευρές στις Βρυξέλες, όπου οι Τουρκοκύπριοι προέβησαν στην αναπάντεχη προσφορά να επιστρέψουν τα Βαρώσια –την ακατοίκητη και παλαιότερα ανεπτυγμένη τουριστική περιοχή που συνορεύει με την πόλη της Αμμοχώστου– πλήρως στους Ελληνοκύπριους σε αντάλλαγμα για το άνοιγμα των λιμένων και του αερολιμένα του βορρά. Οι Ελληνοκύπριοι το απέρριψαν αμέσως, και οι διαπραγματεύσεις κατέρρευσαν. Η βρετανική προεδρία κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2005 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι θα αναγκαζόταν να αποδεχτεί την αποσύνδεση των δύο κανονισμών οικονομικής βοήθειας και εμπορίου, όπως είχαν ζητήσει οι Ελληνοκύπριοι. Ωστόσο, οι Ελληνοκύπριοι απαιτήσαν τότε η θέσπιση του κανονισμού για τη βοήθεια να συνδεθεί με μια πιο περιοριστική ερμηνεία, από την Επιτροπή, του πιθανού πεδίου σε σχέση με τον κανονισμό για το απευθείας εμπόριο. Όταν έφτασε στους Τουρκοκύπριους ένα προσχέδιο του προτεινόμενου επεξηγηματικού κειμένου της Επιτροπής, εκείνοι το θεώρησαν ως απαράδεκτο και η διαδικασία κατέρρευσε ξανά, αυτή τη φορά με την απώλεια €120 εκατομμυρίων από το πακέτο των €259 εκατομμυρίων λόγω της παρέλευσης του οικονομικού έτους 2005.⁴⁷ Ο χρηματοδοτικός κανονισμός για την οικονομική βοήθεια των Τουρκοκυπρίων θεσπίστηκε τελικά στις 27 Φεβρουαρίου 2006, χωρίς να συνοδεύεται από επεξηγηματική δήλωση.

Η συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων αντιβαίνει στα ίδια τους τα βέλτιστα συμφέροντα. Αν ανησυχούν ότι οι Τουρκοκύπριοι επιδιώκουν αναγνώριση, θα έπρεπε να αποδεχθούν το Σχέδιο Ανάν. Σε κάθε περίπτωση, οι τουρκοκυπριακοί λιμένες χρησιμοποιούνται ήδη για εξαγωγές προς την Ε.Ε. –αξίας €10 εκατομμυρίων το 2003, €15 εκατομμυρίων το 2004– αλλά δεν μπορούν να επωφεληθούν από προνομιακή μεταχείριση λόγω μιας απόφασης του 1994 του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ).⁴⁸ από νομικής πλευράς, οποιοδήποτε πλοίο μπορεί να καταπλεύσει σε οποιονδήποτε λιμένα (εκτός αν ισχύουν κυρώσεις). Εντός της Ε.Ε., τα κράτη-μέλη που εισάγουν προϊόντα φέρουν την ευθύνη για τη διασφάλιση των πρότυπων προστασίας και ασφάλειας. Έτσι, φαίνεται ότι η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση δεν εναντιώνεται στη χρήση των λιμένων του βορρά, αλλά στην προνομιακή μεταχείριση για τις τουρκοκυπριακές

εξαγωγές και στα συνακόλουθα δυνητικά οικονομικά οφέλη.

Η ελληνοκυπριακή ηγεσία μοιάζει να ανησυχεί ότι το εμπόριο και η συνακόλουθη οικονομική ανάπτυξη του βορρά (ανεξαρτήτως του νότου) θα μείωνε τα κίνητρα των Τουρκοκυπρίων να επιδιώξουν την επανένωση. Αυτό το επιχείρημα αντικατοπτρίζει μια αρνητική νοοτροπία που κυριαρχεί επί δεκαετίες μεταξύ όλων των εμπλεκομένων πλευρών στο Κυπριακό. Στις απόπειρές τους να εξασφαλίσουν μια ευνοϊκή συμφωνία, κάθε πλευρά έχει προσπαθήσει να αποδυναμώσει την άλλη με μονομερείς κινήσεις. Η Τουρκία έχει δώσει έμφαση στη στρατιωτική της ισχύ, ενώ οι Ελληνοκύπριοι έχουν ασκήσει οικονομική πίεση στους Τουρκοκύπριους. Μετά τα δημοψηφίσματα, η ελληνοκυπριακή ηγεσία διαπιστώνει ότι υπάρχει υψηλότερος βαθμός διεθνούς συμπάθειας προς τους Τουρκοκύπριους: Αντιμέτωπη με την προοπτική να χάσει έδαφος σε μελλοντικές διαπραγματεύσεις, έχει γίνει ακόμα πιο αποφασισμένη να διατηρήσει την πίεση στο βορρά.

Αεροπορικές συνδέσεις. Στην περίπτωση των αερολιμένων, η ίδια πολιτική λογική ενισχύεται από το διεθνές δίκαιο. Η απουσία απευθείας αεροπορικών συνδέσεων εμποδίζει την ανάπτυξη του τουρισμού, που είναι δυνητικά η μεγαλύτερη πηγή εισοδήματος για τον βορρά. Η Σύμβαση του Σικάγο για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία αναγνωρίζει την «πλήρη και αποκλειστική κυριαρχία [του κάθε κράτους] στον εναέριο χώρο πάνω από το έδαφός του» (Άρθρο 1). Η κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κύπρου, που αναγνωρίζεται από τα Η.Ε. ως το μόνο νόμιμο κράτος στο νησί, διεκδικεί αποκλειστικά δικαιώματα να καθορίζει ποιοι αερολιμένες μπορούν να χρησιμοποιούνται. Δεν προκαλεί έκπληξη, στην ατμόσφαιρα που κυριαρχεί, ότι δεν έχει αναγνωρίσει τους αερολιμένες του βορρά και υποστηρίζει ότι η πραγματοποίηση απευθείας πτήσεων προς τον βορρά θα αποτελούσε παραβίαση της Σύμβασης του Σικάγο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει υπαινιχθεί ότι δεν μπορεί να προωθήσει προτάσεις για το αντίθετο. Τα ενδιαφερόμενα κράτη-μέλη όπως η Βρετανία έχουν διστάσει και αυτά να προωθήσουν ιδέες, υποστηρίζοντας ότι η απλούστερη λύση θα ήταν οι Ελληνοκύπριοι να επιτρέψουν τις άμεσες πτήσεις προς τον αερολιμένα Ερτζάν (Τύμπου) στη βόρεια Κύπρο.⁴⁹ Ελάχιστη προοπτική υπάρχει για περαιτέρω κινήσεις σε αυτό το

⁴⁷ Συνεντεύξεις του Crisis Group με αξιωματούχους της Επιτροπής και διπλωμάτες των κρατών-μελών, Ιανουάριος 2006.

⁴⁸ Το 1994, η απόφαση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την υπόθεση Αναστασίου απαγόρευσε την προνομιακή μεταχείριση για τις κυπριακές εξαγωγές που δεν φέρουν πιστοποιητικά προέλευσης της Δημοκρατίας της Κύπρου.

⁴⁹ Βλ. “Response of the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs on the Second Report of the Foreign Affairs Committee, Session 2004-05 on Cyprus” [«Απάντηση του Υπουργού Εξωτερικών και Κοινοπολιτειακών Υποθέσεων για τη Δεύτερη Έκθεση της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων, Περίοδος 2004-05 για την Κύπρο»], Λονδίνο, Απρίλιος 2005, σ. 4.

μέτωπο, παρά τη σπουδαιότητά του για την ανάπτυξη του βορρά.

Οι Τουρκοκύπριοι, αντίθετα με τους Ελληνοκύπριους, δεν διαθέτουν σχεδόν κανένα μέσο να προβάλουν την άποψή τους στις Βρυξέλες. Οι υποσχέσεις της Ε.Ε. προς αυτούς αθετήθηκαν, χάθηκαν στο διακυβερνητικό *πάρε-δώσε* των καθημερινών διαπραγματεύσεων της Ε.Ε., όπου η διαίρεση του νησιού έχει καταστεί θέμα, στο οποίο τα άλλα κράτη-μέλη σέβονται τον ισχυρισμό της Δημοκρατίας της Κύπρου ότι πρόκειται για «ζωτικού εθνικού συμφέροντος», για το οποίο η Κυπριακή Δημοκρατία θα αντισταθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό σε οποιαδήποτε προσπάθεια υπερίσχυσης ή κατανήφισης (και, στην πράξη, κανένα κράτος-μέλος δεν είναι πιθανό να θελήσει ποτέ να σπρώξει τα πράγματα μέχρι εκεί). Οι υπουργοί εξωτερικών της Ε.Ε. αποφάσισαν στις 26 Απριλίου 2004 «να θέσουν τέλος στην απομόνωση της τουρκοκυπριακής κοινότητας και να διευκολύνουν την επανένωση της Κύπρου ενθαρρύνοντας την οικονομική ανάπτυξη της τελευταίας». Σχεδόν δύο χρόνια αργότερα, αυτή η απόφαση φαίνεται να αξίζει λιγότερα απ' ότι το χαρτί στο οποίο γράφτηκε.

Γ. Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το Σχέδιο Ανάν, τα οικονομικά δεινά, η εξάρτηση από την Τουρκία και η προοπτική της ένταξης στην Ε.Ε. πυροδότησαν μία γενική αναμόρφωση στην τουρκοκυπριακή πολιτική. Ιστορικά, η εθνικιστική παράταξη (μέσω του Κόμματος Εθνικής Ενότητας, UBP, του Δημοκρατικού Κόμματος, DP, και του Προέδρου Ντενκτάς) κυριαρχούσε στην πολιτική σκηνή. Καθ' όλη τη δεκαετία του 1990, καθώς ο ελληνοκυπριακός νότος προχωρούσε προς την ένταξη στην Ε.Ε., οι θέσεις της τουρκοκυπριακής ηγεσίας σκλήρυναν ακόμη περισσότερο, εμποδίζοντας όλες τις προσπάθειες των Η.Ε. να προχωρήσουν την ειρηνευτική διαδικασία. Ωστόσο, το 2002-2003, μεγάλης κλίμακας δημόσιες κινητοποιήσεις στο βορρά, υπό την ηγεσία της αντιπολίτευσης και μεγάλων τμημάτων της κοινωνίας των πολιτών, αμφισβήτησαν επιτυχώς το παγιωμένο κατεστημένο. Την εξέλιξη αυτή υποστήριξε, κατέστησε μάλιστα δυνατή, η πολιτική μετατόπιση στην Τουρκία υπό την κυβέρνηση του ΑΚΡ.

Τα πρώτα αποτελέσματα ήρθαν τον Δεκέμβριο του 2003, όταν το κεντροαριστερό Ρεπουμπλικανικό Τουρκικό Κόμμα (CTP) με ηγέτη τον Μεχμέτ Αλί Ταλάτ πήρε το μεγαλύτερο μερίδιο των ψήφων στις βουλευτικές εκλογές. Οι εκλογές αυτές δεν κατέληξαν σε σαφή νίκη της παράταξης που τασσόταν υπέρ της λύσης. Τα δύο εθνικιστικά κόμματα, το UBP με ηγέτη τον Ντερβίς Ερόγλου και το DP με ηγέτη τον Σερντάρ Ντενκτάς (για

του Ραούφ Ντενκτάς), έλαβαν τον ίδιο αριθμό εδρών όπως και τα δύο κεντροαριστερά κόμματα, το CTP του Ταλάτ και το Κίνημα Ειρήνης και Δημοκρατίας, BDH, με ηγέτη τον Μουσταφά Ακιντζί. Τη νέα κυβέρνηση σχημάτισαν το CTP, που τασσόταν υπέρ του Σχεδίου Ανάν, και το πιο επιφυλακτικό DP.

Παρά τις εσωτερικές διαφορές της, η κυβέρνηση συνασπισμού ανέπτυξε μια συνεκτική πολιτική στρατηγική. Αν και η θέση του DP για το Σχέδιο παρέμεινε διαφορούμενη, ο Σερντάρ Ντενκτάς συνεργάστηκε με τον Ταλάτ, οδηγώντας τον Τουρκοκυπριακό λαό στο δημοψήφισμα (αντίθετα με τον πατέρα του, που απέρριψε το Σχέδιο Ανάν και αποσύρθηκε από την τελική φάση της ειρηνευτικής διαδικασίας το 2004).

Μετά τα δημοψηφίσματα του Απριλίου 2004, ο αρχικός ενθουσιασμός για τη συντριπτική νίκη της παράταξης υπέρ της λύσης έδωσε τη θέση του στην απογοήτευση. Οι Τουρκοκύπριοι είχαν ψηφίσει υπέρ της ειρήνης, της συμφιλίωσης και της ένταξης στην Ε.Ε., αλλά έλαβαν ελάχιστα σε αντάλλαγμα. Όχι μόνο αποκλείστηκαν από τα οικονομικά οφέλη της Ευρώπης, αλλά οι Ελληνοκύπριοι γείτονές τους εισήλθαν στην Ένωση μία εβδομάδα μετά το ηχηρό τους «όχι». Η αρχική αγανάκτηση των ηγετών της Ε.Ε. με τους Ελληνοκύπριους και οι έπαινοί τους για τους Τουρκοκύπριους δεν είχαν μεταφραστεί σε απτά αποτελέσματα από πλευράς βοήθειας ή εμπορίου.

Αιφνιδιασμένη από το ελληνοκυπριακό «όχι» και την αθέτηση της Ε.Ε., η κυβέρνηση των CTP-DP διαλύθηκε πρόωρα στις αρχές του 2005. Αν και ο Ταλάτ προειδοποίησε ότι η στάση της Ε.Ε. θα μπορούσε να προκαλέσει αναζωπύρωση του εθνικισμού στο βορρά,⁵⁰ δεν υλοποιήθηκε κάτι τέτοιο. Αντιθέτως, οι εκλογές του Φεβρουαρίου 2005 κατέληξαν σε σαφή νίκη για το CTP του Ταλάτ, που πήρε 24 έδρες στην 50μελή βουλή. Ωστόσο, η συνολική ισορροπία μεταξύ εθνικιστικών και μετριοπαθών δυνάμεων έμεινε αμετάβλητη μεταξύ του 2003 και του 2005 (και στις δύο περιπτώσεις η κάθε παράταξη έλαβε 25 έδρες). Ο Ταλάτ στη συνέχεια κέρδισε επίσης την προεδρία τον Απρίλιο του 2005. Με την αντικατάσταση του γηραιότερου Ντενκτάς από τον μετριοπαθή Ταλάτ, ο αναπροσανατολισμός της τουρκοκυπριακής πολιτικής υπέρ της επανένωσης και της ένταξης στην Ε.Ε. παγιώθηκε.

Αυτό δεν σημαίνει ότι η αίσθηση προδοσίας όσον αφορά τους Ελληνοκύπριους και την Ε.Ε. δεν είχε κανέναν αντίκτυπο στην εσωτερική πολιτική. Αν και είναι απίθανη

⁵⁰ Simon Bahceli, "A New Era for Turkish Cypriot Politics" [«Νέα εποχή για την τουρκοκυπριακή πολιτική»], *Cyprus Mail*, 17 Φεβρουαρίου 2005.

μια επιστροφή στον στενόμυαλο εθνικισμό και η τουρκοκυπριακή ηγεσία παραμένει αφοσιωμένη στο Σχέδιο Ανάν, οι απόψεις του Ταλάτ και του CTP ενδέχεται να μετακινούνται προς το κέντρο. Η απογοήτευση σε συνδυασμό με την επιτακτική ανάγκη να διατηρηθούν στενοί δεσμοί με την Αγκυρα ενδέχεται να σκληραίνουν τις στάσεις της νέας ηγεσίας.⁵¹ Με τη σειρά της, η πόλωση μεταξύ της εθνικιστικής και της μετριοπαθούς παράταξης που χαρακτήρισε την τουρκοκυπριακή «επανάσταση» ενδέχεται να υποχωρεί.⁵²

Δ. ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

Η νίκη του Τάσσου Παπαδόπουλου επί του εν ενεργεία Προέδρου Γλαύκου Κληρίδη στις προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου 2003 οδήγησε στην εκ νέου ανάδυση των εθνικιστικών τάσεων στο νότο. Αν και το Δημοκρατικό Κόμμα (ΔΗΚΟ) του προέδρου σχημάτισε συνασπισμό με το ιστορικά μετριοπαθές ΑΚΕΛ, η ρητορεία του τελευταίου έχει σκληρύνει σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Οι προτιμήσεις του νέου προέδρου έγιναν σαφείς μετά τον Μάρτιο του 2003. Μέχρι τότε, η ωμή απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από τον Ντενκτάς είχε επιτρέψει στον Παπαδόπουλο να εμφανίζεται ως άνθρωπος του συμβιβασμού. Μετά την αποτυχημένη διάσκεψη κορυφής τον Μάρτιο του 2003 και την υπογραφή της Συνθήκης Ένταξης στην Ε.Ε. τον Απρίλιο, οι δηλώσεις του γίνονταν ολοένα και πιο άκαμπτες. Το αποκορύφωμα ήρθε τον Απρίλιο του 2004 με τη συναισθηματική του έκκληση προς το ελληνοκυπριακό κοινό να απορρίψει το Σχέδιο Ανάν.

Τον Παπαδόπουλο ακολούθησε το δικό του κόμμα, το ΔΗΚΟ, και το σοσιαλιστικό κόμμα, ΕΔΕΚ. Μεγάλα τμήματα της κοινωνίας των πολιτών, τα μέσα ενημέρωσης και η Ορθόδοξη Εκκλησία υποστήριξαν επίσης την εκστρατεία υπέρ του «όχι». Το ΑΚΕΛ, το κόμμα που είχε φέρει τον Παπαδόπουλο στην εξουσία τον Φεβρουάριο του 2003 συνασπιζόμενο μαζί του, ζήτησε αρχικά περαιτέρω διεθνείς εγγυήσεις προκειμένου να στηρίξει δημοσίως την πρόταση. Οι Η.Π.Α. και η Βρετανία, με την υποστήριξη της Ε.Ε. εν όψει της επικείμενης ένταξης του νησιού, αποπειράθηκαν να ικανοποιήσουν το αίτημα του ΑΚΕΛ ζητώντας από το Συμβούλιο Ασφαλείας να εγκρίνει απόφαση με την οποία θα δεσμευόταν να εγγυηθεί την ασφάλεια των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων υπό τον όρο ότι

και οι δύο θα προσυπέγραφαν το Σχέδιο Ανάν. Στην απόφαση προέβησαν βέτο η Ρωσία, με την αιτιολογία ότι ήταν ανάρμοστο ένα σχέδιο απόφασης πριν το δημοψήφισμα.⁵³ Το ΑΚΕΛ ζήτησε τότε αναβολή των δημοψηφισμάτων και το αίτημά του απορρίφθηκε εν όψει της διεύρυνσης της Ε.Ε. την 1^η Μαΐου. Τελικά, δύο ημέρες πριν το δημοψήφισμα, το ΑΚΕΛ αντιτάχθηκε δημοσίως σε αυτό, με βάση το ότι δεν υπήρχαν ικανοποιητικές διεθνείς εγγυήσεις για την επιτυχή εφαρμογή του. Τα μόνα δύο κόμματα υπέρ του Σχεδίου ήταν ο κεντροδεξιός Δημοκρατικός Συναγερμός, ΔΗΣΥ (που περιλαμβάνει τον πρώην Πρόεδρο Κληρίδη) – το οποίο, οδηγούμενο από ένα ισχυρό αίσθημα εξευρωπαϊσμού, έχει υιοθετήσει σημαντικά μετριοπαθέστερη στάση για το Κυπριακό τα τελευταία χρόνια – και το φιλελεύθερο κόμμα, ΕΔΗ (με ηγέτη τον πρώην Πρόεδρο Γιώργο Βασιλείου).

Τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων δεν οδήγησαν σε κάποια βαθιά επανεκτίμηση στο εσωτερικό της ελληνοκυπριακής κοινωνίας, ούτε σε κάποια αίσθηση χαμένης ευκαιρίας εν όψει του ισχυρού τουρκοκυπριακού «να». Μία εβδομάδα μετά τα δημοψηφίσματα, η Δημοκρατία της Κύπρου εισήλθε στην Ε.Ε. Έκτοτε, η άσκηση πολιτικής καθημερινότητας έχει λάβει προτεραιότητα έναντι του Κυπριακού. Οι ευρωεκλογές του Μαΐου του 2004 δεν έδειξαν κάποια σημαντική πολιτική μετατόπιση στο νότο, αν και το ΑΚΕΛ έχασε οκτώ ποσοστιαίες μονάδες. Δεν υπήρξε καμία αποφασιστική απόπειρα του ΑΚΕΛ να ασκήσει επιρροή στον πρόεδρο για να μετάσχει εκ νέου σε απευθείας συνομιλίες ή να διενεργήσει δεύτερο δημοψήφισμα.

Από τα δημοψηφίσματα και μετά, τα κόμματα της αντιπολίτευσης έχουν κάνει απόπειρες να ανοίξουν νέο διάλογο με τους Τουρκοκύπριους και την Τουρκία και είναι περισσότερο διατεθειμένα να υποστηρίξουν το αίτημα της Τουρκίας για ένταξη στην Ε.Ε. Η κυβέρνηση, αντιθέτως, έχει χρησιμοποιήσει τη νέα της εξουσία λήψης αποφάσεων εντός της Ε.Ε. για να παρακωλύσει τις προσπάθειες που στοχεύουν στην άρση της απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων σύμφωνα με τη διαφαινόμενη στρατηγική της να τους αναγκάσει να συναινέσουν στην απορρόφησή τους από ένα κράτος κυριαρχούμενο από τους Ελληνοκύπριους στο νότο. Η στρατηγική τους είναι ακόμη πιο εμφανής από τις τακτικές της ηγεσίας να προσφέρει κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά οφέλη σε μεμονωμένους Τουρκοκύπριους (κυπριακή ιθαγένεια, απασχόληση, κοινωνική ασφάλιση, υγειονομική περίθαλψη, παιδεία και τα συναφή).⁵⁴ Στο μεταξύ, οι

⁵¹ Συνέντευξη του Crisis Group με Τουρκοκύπριο ακτιβιστή της κοινωνίας των πολιτών, Λευκωσία, Φεβρουάριος 2005.

⁵² Συνέντευξη του Crisis Group με Τουρκοκύπριο δημόσιο υπάλληλο, Λευκωσία, Απρίλιος 2005· στοιχεία δημοσκοπήσεων που παρουσίασε ο Kudret Akay σε συνέδριο του Wilton Park στις 10-11 Φεβρουαρίου 2005 στη Λάρνακα.

⁵³ Ήταν το μοναδικό ρωσικό βέτο σε απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας από το 1994.

⁵⁴ Αυτές οι τάσεις μπορεί να ενισχυθούν αν κατά τα επόμενα χρόνια μεμονωμένοι Τουρκοκύπριοι κερδίσουν δικαστικές

πολιτικοί θεσμοί της Κυπριακής Δημοκρατίας συνεχίζουν να ελέγχονται από Ελληνοκύπριους και μόνο.

Μετά την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν στο δημοψήφισμα του Απριλίου 2004, ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος συνέχισε να διαπληκτίζεται με τη διεθνή κοινότητα. Κατηγορεί τους «ξένους φίλους» του νησιού ως ψεύτες και μιλά για «κίνησορες και επικυρίαρχους» που δεν ενεργούν, ως όφειλαν, ως καλοπροαίρετοι «μεσολαβητές».⁵⁵ Βλέπει εχθρούς παντού και απορρίπτει το Σχέδιο Ανάν με την αιτιολογία ότι πρέπει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων των Κυπρίων και όχι εκείνα τρίτων.⁵⁶ Σχολιάζει μάλιστα την απογοήτευση των Ευρωπαίων εταίρων της Κύπρου «επειδή τα σχέδιά τους δεν εξυπηρετήθηκαν όπως είχαν σχεδιάσει».⁵⁷ Όσο πιο συγκεκριμένος είναι σε κατηγορίες και επικρίσεις, τόσο πιο ασαφής και αντιφατικός είναι σε απαιτήσεις. Από τη μία πλευρά δηλώνει: «Δεν απορρίπτουμε το Σχέδιο Ανάν. Συνεχίζουμε να πιστεύουμε ότι αποτελεί καλή βάση για μια απώτερη λύση. ... Πρέπει να είμαστε έτοιμοι να κάνουμε θυσίες[,] να δεχτούμε ότι η λύση δεν μπορεί να είναι δίκαιη».⁵⁸ Από την άλλη πλευρά υπερασπίζεται την απόρριψη του Σχεδίου από τον ίδιο: «Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να επικρίνει τον λαό ή να είναι εκδικητικός ή να τιμωρήσει έναν ολόκληρο λαό στην άσκηση του υπέρτατου δικαιώματός του με δημοκρατικό τρόπο [να] απορρίψει ... ένα σχέδιο σχεδιασμένο από άλλους και να καθορίσει ... το μέλλον του και εκείνο των επερχόμενων γενεών». Ο επικεφαλής του διπλωματικού του γραφείου έχει απευθύνει έκκληση για νέες διαπραγματεύσεις, οι οποίες δεν πρέπει να έχουν ανοικτό χρονικό ορίζοντα, αλλά συγχρόνως δεν θα έχουν προθεσμίες.

Ο Παπαδόπουλος αποπειράθηκε να αναδιατυπώσει το Κυπριακό πρόβλημα ως σύγκρουση μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας, διότι ελπίζει έτσι να ασκήσει επιρροή στην Τουρκία στο πλαίσιο της Ε.Ε.⁵⁹ Έχει περιγράψει το δικαίωμα βέτο στην Ε.Ε. ως «ένα όπλο που έχουμε στα χέρια μας» και έχει ισχυριστεί ότι έχει τουλάχιστον 64 ευκαιρίες να ασκήσει βέτο στην πορεία της Τουρκίας για ένταξη στην Ε.Ε. (για το άνοιγμα και το κλείσιμο κάθε κεφαλαίου διαπραγμάτευσης του κεκτημένου).⁶⁰ Ξεχ

και η συνηγορία του για μια ειρηνευτική διαδικασία με ανοικτό χρονικό ορίζοντα χωρίς προθεσμίες ή προτάσεις των Η.Ε., απαλλαγμένη από το ασφυκτικό πλαίσιο του Σχεδίου Ανάν, εντός της οποίας οι Ελληνοκύπριοι μπορούν να ασκήσουν την νέα τους επιρροή στην Τουρκία για να εξασφαλίσουν μια ριζικά διαφορετική λύση. Η συνάντηση της 28^{ης} Φεβρουαρίου 2006 μεταξύ του Παπαδόπουλου και του Κόφι Ανάν έληξε με τους δύο άνδρες να δηλώνουν ξανά τα (ελάχιστα) σημεία συμφωνίας τους και χωρίς καμία ένδειξη για σοβαρή νέα δέσμευση από την ελληνοκυπριακή πλευρά.

Ε. ΤΟΥΡΚΙΑ: ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΎΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

Από τα τέλη του 2001 και μετά, οι τουρκικές κυβερνήσεις ακολουθούν μια πρωτοφανή διαδικασία εσωτερικών πολιτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο την εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης της Ε.Ε., που είναι απαραίτητα για την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων.⁶¹ Ιδίως μετά την εκλογική νίκη του ΑΚΡ τον Νοέμβριο του 2002 και την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβριο του 2002 που έφερε πιο κοντά την προοπτική αυτών των διαπραγματεύσεων, η μεταρρυθμιστική πορεία της Τουρκίας επιταχύνθηκε σημαντικά. Οι μεταρρυθμίσεις δεν είναι άψογες και απέχουν πολύ από την ολοκλήρωση. Το αδιαμφισβήτητο γεγονός, όμως, είναι ότι βρίσκεται σε εξέλιξη μια σημαντική διαδικασία προοδευτικής αλλαγής και ότι είναι η εκτενέστερη στην ιστορία της Τουρκίας μετά την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923.

Με την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία, η πολιτική απέναντι στην Κύπρο μετασχηματίστηκε ριζικά. Το ΑΚΡ, εγκαταλείποντας την παραδοσιακή γραμμή πως η λύση του Κυπριακού επιτεύχθηκε το 1974, δήλωσε ότι «η μη λύση δεν είναι λύση». Μία σύμπτωση παραγόντων, περιλαμβανομένων του υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. πολέμου στο Ιράκ, της εκλογής του ηγέτη του ΑΚΡ,

υποθέσεις στο νότο αναφορικά τόσο με την ανάκτηση χαμένων περιουσιών, όσο και με την άσκηση εκλογικών δικαιωμάτων.

⁵⁵ Δ. Κωνσταντακόπουλος, «Ο Παπαδόπουλος επιπλήττει τους 'φίλους'», *Ο Κόσμος του Επενδυτή* (ελληνική ημερήσια εφημερίδα), 5 Ιουνίου 2004.

⁵⁶ J. Christou, "Solution cannot serve the interests of outsiders" [«Η λύση δεν μπορεί να εξυπηρετεί τα συμφέροντα τρίτων»], *Cyprus Mail*, 3 Ιουνίου 2004.

⁵⁷ Ο.π.

⁵⁸ Ο.π.

⁵⁹ Συνέντευξη του Crisis Group με Ελληνοκύπριο δημοσιογράφο, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

⁶⁰ "Cyprus refuses to rule out Turkey EU membership veto" [«Η Κύπρος αρνείται να αποκλείσει την πιθανότητα

βέτο για την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.», *Financial Times*, 12 Οκτωβρίου 2004.

⁶¹ Τα τρία κριτήρια που ορίστηκαν στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κοπεγχάγη το 1993, που πρέπει να εκπληρώσουν όσοι υποβάλλουν αίτηση για ένταξη στην Ε.Ε., είναι: i) σταθερότητα θεσμών που να εγγυάται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα, και τον σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων, ii) λειτουργούσα οικονομία της αγοράς καθώς και την ικανότητα να αντιμετωπίσουν τις ανταγωνιστικές πιέσεις και δυνάμεις της αγοράς εντός της [Ευρωπαϊκής] Ένωσης, και iii) ικανότητα να αναλάβουν τις υποχρεώσεις της ιδιότητας του μέλους, περιλαμβανομένης της τήρησης των στόχων της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Ταγίτ Ερντογάν, ως πρωθυπουργού μόλις την άνοιξη του 2003, και της αντίστασης που προβάλλουν οι συντηρητικές δυνάμεις στην Τουρκία και τη βόρεια Κύπρο, σήμαιναν ότι η αλλαγμένη ρητορική του ΑΚΡ δεν ακολουθήθηκε αμέσως κι από μία μεταβολή στην άσκηση πολιτικής. Έτσι, η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι απέρριψαν το Σχέδιο Ανάν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβριο του 2002. Παρ' όλα αυτά, είχε ξεκινήσει μια διαδικασία βαθύτατου μετασχηματισμού, εν μέρει χάρη στο ΑΚΡ, την οποία όμως υποστήριζαν επίσης οι μεταβολές απόψεων στο εσωτερικό καίριων θεσμών, στους οποίους συγκαταλέγονταν οι ένοπλες δυνάμεις και το υπουργείο εξωτερικών, καθώς και η κοινωνία των πολιτών και τα μέσα ενημέρωσης.

Τον Φεβρουάριο του 2004, η τουρκική κυβέρνηση πρότεινε την επανέναρξη της ειρηνευτικής διαδικασίας μέσω μιας σφιχτής διαδικασίας τριών σταδίων, κάτι που επεδείκνυε πρωτοφανές επίπεδο καλής θέλησης. Αφ' ενός εμπιστεύθηκε στο Γενικό Γραμματέα των Η.Ε. το έργο να συμπληρώσει τα κενά στην (πιθανότατη) περίπτωση που οι ηγέτες δεν κατόρθωναν να επιτύχουν συμφωνία και, αφ' ετέρου, πρότεινε να υποβληθεί το Σχέδιο σε χωριστά δημοψηφίσματα ανεξαρτήτως της έκβασης των διαπραγματεύσεων. Η πρόταση έγινε σε ένα πλαίσιο, στο οποίο πλησίαζε η «ημερομηνία για την ημερομηνία» της έναρξης των ενταξιακών συνομιλιών της Τουρκίας τον Δεκέμβριο του 2004 και οι παράγοντες της Ε.Ε. μιλούσαν όλο και πιο μεγαλόφωνα για την ανάγκη να προχωρήσει η Τουρκία σε ό,τι αφορά το πρόβλημα της Κύπρου.⁶² Εν ολίγοις, το κίνητρο της έναρξης ενταξιακών συνομιλιών, μαζί με την πίεση της Ε.Ε. να προχωρήσει στο θέμα της Κύπρου, σε ένα πλαίσιο βαθύτατου πολιτικού μετασχηματισμού στην Τουρκία, δημιούργησαν μια ιστορική μετατόπιση από την πλευρά της Άγκυρας υπέρ της επανένωσης της Κύπρου.

Η πλήρης μεταστροφή της Άγκυρας στο Κυπριακό και οι εσωτερικές της μεταρρυθμίσεις συνέβαλαν στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τον Δεκέμβριο του 2004 να ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις στις 3 Οκτωβρίου 2005. Η απόφαση εκείνη ήταν κρίσιμη σημασίας για την παγίωση της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας της Τουρκίας. Ωστόσο, εντελώς ανεξάρτητα από το αχρείαστα μεγαλοποιημένο ζήτημα του πρωτοκόλλου Τελωνειακής Ένωσης, που εξετάζεται

παρακάτω, σε αρκετές πρωτεύουσες της Ε.Ε. κυριαρχούν θεμελιώδεις αμφιβολίες γύρω από τη σύνθετη σχέση Ε.Ε.-Τουρκίας. Τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αντικατόπτριζαν πολλούς από αυτούς τους δισταγμούς και τις αβεβαιότητες. Ορίζαν ότι η Τουρκία δεν μπορούσε να αναμένει ένταξη νωρίτερα από το 2014, τόνιζαν έντονα τον ανοικτού χρονικού ορίζοντα χαρακτήρα των διαπραγματεύσεων και την πιθανότητα ότι θα μπορούσαν να σταματήσουν, και υπαινίσσονταν την προοπτική μόνιμων περιορισμών στην απελευθέρωση της γεωργίας και στην ελεύθερη μετακίνηση προσώπων.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του 2004 έδειξε επίσης τη δυνατότητα που έχει η ένταξη μιας διαμεριμένης Κύπρου να δηλητηριάσει την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας. Με την έντονη επιμονή των Ελληνοκυπρίων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε να υπογράψει η Τουρκία το πρωτόκολλο που επεκτείνει τη συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης στο τμήμα εκείνο της Κύπρου όπου ισχύουν οι νόμοι της Ε.Ε., δηλ. στο νότο. Ο τρόπος, με τον οποίο πολιτικοποιήθηκε το ζήτημα το διάστημα που προηγήθηκε της διάσκεψης κορυφής, δημιούργησε προοπτικές δημιουργίας κρίσης. Το πρωτόκολλο παρουσιάστηκε ως μια νέα προϋπόθεση, η πιο πρόσφατη σε έναν μακρύ κατάλογο εμποδίων για την καθυστέρηση των διαπραγματεύσεων, κάτι που φάνταζε ακόμη πιο άδικο σε ένα πλαίσιο όπου οι Ελληνοκύπριοι έφεραν την ευθύνη για την αποτυχία της επανένωσης. Στα μάτια της Άγκυρας, η αναγνώριση θα ακύρωνε τις ιστορικές απόψεις της Τουρκίας για το Κυπριακό. Ως αποτέλεσμα, ο Πρωθυπουργός Ταγίτ Ερντογάν, αρνήθηκε να υπογράψει το πρωτόκολλο στη διάσκεψη κορυφής.⁶³

Το ζήτημα της Τελωνειακής Ένωσης επισήμως επιλύθηκε: η τουρκική κυβέρνηση (αποκρούοντας τις κατηγορίες της εσωτερικής αντιπολίτευσης ότι είχε αποδεχτεί μια δεύτερη Συνθήκη των Σεβρών)⁶⁴ κατέληξε σε συμφωνία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να υπογράψει το πρωτόκολλο τον Μάρτιο του 2005 στη βάση ότι η υπογραφή δεν ενέχει διπλωματική αναγνώριση της Δημοκρατίας της Κύπρου. Ωστόσο, το πρωτόκολλο δεν έχει ακόμη επικυρωθεί από την τουρκική εθνοσυνέλευση, ενώ η

⁶² «Continuing Enlargement: Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards Accession by Bulgaria, Romania and Turkey» [«Συνεχιζόμενη διεύρυνση: μελέτη και έκθεση στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόοδο της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Τουρκίας προς την ένταξη»], 2003, διαθέσιμο στη διεύθυνση http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/strategy_paper2003_full_en.pdf

⁶³ Βλ. ιδίως Peter Ludlow, «Dealing With Turkey: The European Council of 16-17 December 2004» [«Συναλλαγή με την Τουρκία: Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 16^{ης}-17^{ης} Δεκεμβρίου 2004»], EuroComment Briefing Note 3.7, Φεβρουάριος 2005

⁶⁴ Η Συνθήκη των Σεβρών του 1920, την οποία υπέγραψαν η αποσυντιθέμενη Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι νικητές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, προέβλεπε ένα σημαντικά μικρότερο τουρκικό κράτος και παρείχε την επιλογή της Κουρδικής απόσχισης. Στην τουρκική συλλογική μνήμη αποτελεί την επιτομή της απόπειρας των Δυτικών δυνάμεων να αποδυναμώσουν και να κατακεραματίσουν την Τουρκία υποστηρίζοντας τους εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς της.

εφαρμογή των υπαρχουσών συμφωνιών Τελωνειακής Ένωσης από την Τουρκία υπήρξε ατελής, ιδίως όσον αφορά το άνοιγμα των τουρκικών λιμένων και αερολιμένων στους ελληνοκυπριακούς μεταφορείς. (Πρόκειται για μια υποχρέωση που η Τουρκία επί του παρόντος υποστηρίζει πως δεν προκύπτει από την Τελωνειακή Ένωση, η οποία σχετίζεται μόνο με το εμπόριο βιομηχανικών αγαθών και όχι υπηρεσιών. Η θέση της Ε.Ε. είναι σαφής, ότι οποιοσδήποτε τέτοιος περιορισμός στην πρόσβαση σε λιμένες αποτελεί φραγμό στο εμπόριο και είναι προδήλως ανεπίτρεπτος).⁶⁵ Από την πλευρά της, η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση έχει υποχωρήσει από την απαίτηση για άμεση πλήρη αναγνώριση και ελπίζει τώρα να αποσπάσει αυτήν την παραχώρηση από την Τουρκία σε ένα πρώιμο στάδιο της διαπραγματευτικής διαδικασίας. Ωστόσο, διατηρεί την επιλογή να απειλήσει με βέτο σε οποιοδήποτε σημείο της διαδικασίας για να αποσπάσει περισσότερα (ακόμα και αν το βέτο είναι απίθανο να χρησιμοποιηθεί στην πράξη).

Επιπλέον του παράγοντα της Κύπρου, υπάρχουν και άλλες ενδείξεις για πιθανή αναζωπύρωση του εθνικισμού στην Τουρκία. Μετά την οικονομική κρίση του 2001, οι διαδοχικές τουρκικές κυβερνήσεις έχουν καταφέρει να μαζέψουν τα κομμάτια της μακροοικονομίας με τη βοήθεια του ΔΝΤ. Όμως η αξιοσημείωτη οικονομική ανάκαμψη δεν έχει μεταφραστεί σε αυξανόμενη απασχόληση. Η απογοήτευση του κοινού αυξάνεται, σε ένα πλαίσιο στο οποίο όλα τα κόμματα, αλλά ιδίως εκείνα που στερούνται κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης μετά τις εκλογές του 2002, επαναποθετούνται τώρα για να αμφισβητήσουν το ΑΚΡ.

Τον τουρκικό εθνικισμό τροφοδοτούν επίσης εξωτερικές περιστάσεις. Ο πόλεμος στο Ιράκ, η ενίσχυση των Κούρδων στην ιρακινή πολιτική και η εκ νέου βίαιη δραστηριότητα του ΡΚΚ έχουν αφυπνίσει ξανά τους φόβους για αποσχιστικές κινήσεις.⁶⁶ Η εκλαμβανόμενη αίσθηση διακρίσεων από την Ε.Ε. τροφοδοτεί αυτούς τους φόβους. Το 2005, οι πιέσεις όσον αφορά τις σχέσεις Τουρκίας-Αρμενίας και η αβεβαιότητα για τις συνομιλίες ένταξης στην Ε.Ε. αφ' ότου η Γαλλία και η Ολλανδία απέρριψαν τη Συνταγματική Συνθήκη της Ε.Ε. ενίσχυσαν περαιτέρω τις αμφιβολίες αυτές. Με άλλα λόγια, ενώ το 2002-2004 ο θετικός κύκλος στις σχέσεις Ε.Ε.-Τουρκίας συνέβαλε στον εκδημοκρατισμό της Τουρκίας και στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο, το 2005 η διαδικασία εμφάνισε σημάδια στασιμότητας. Η ποινική δίωξη και δίκη του γνωστότερου

συγγραφέα της Τουρκίας, Ορχάν Παμούκ, με την κατηγορία ότι προσέβαλε τον εθνικό χαρακτήρα της χώρας με σχόλια για τη μεταχείριση των Αρμενίων και των Κούρδων από την Τουρκία, αποτέλεσε άλλο ένα αποθαρρυντικό στοιχείο για τη διαδικασία αυτή. Παρ' όλο που οι κατηγορίες αποσύρθηκαν τον Ιανουάριο του 2006, ο σχετικός νόμος συνεχίζει να χρησιμοποιείται για την άσκηση ποινικών διώξεων εναντίον άλλων δημοσιογράφων και ακαδημαϊκών, θεωρούμενος ως σημαντικός περιορισμός στην ελευθερία της έκφρασης.

Στις 24 Ιανουαρίου 2006, η Τουρκία, σε μια «νέα πρωτοβουλία» στην οποία δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα, δημοσίευσε ένα νέο Σχέδιο Δράσης για την Κύπρο, προτείνοντας να ανοίξει τους θαλάσσιους λιμένες της Τουρκίας στα ελληνοκυπριακά σκάφη και τον τουρκικό εναέριο χώρο στους ελληνοκυπριακούς αερομεταφορείς σε αντάλλαγμα για το άνοιγμα των θαλάσσιων λιμένων και του αερολιμένα της βόρειας Κύπρου, τη συμπερίληψη της βόρειας Κύπρου στην Τελωνειακή Ένωση με την Ε.Ε., και τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων σε διεθνείς αθλητικές, πολιτιστικές και άλλες κοινωνικές δραστηριότητες. Ο Γενικός Γραμματέας των Η.Ε. προσκλήθηκε να συγκαλέσει διάσκεψη υψηλού επιπέδου εντός του πρώτου εξαμήνου του 2006 για να οριστικοποιηθεί η εφαρμογή αυτού του σχεδίου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Βρετανία και οι Η.Π.Α. χαίρετσαν τις τουρκικές προτάσεις ως τουλάχιστον μια βάση διαλόγου, οι οποίες είναι οπωσδήποτε συνεπείς με τις δεσμεύσεις της Ε.Ε. να τερματίσει την απομόνωση του βορρά και να τον βοηθήσει οικονομικά. Ωστόσο, οι Ελληνοκύπριοι τις απέρριψαν εξ ολοκλήρου, διαμαρτυρόμενοι ότι η Τουρκία προσφερόταν να κάνει πράγματα για τα οποία είχε ήδη δεσμευτεί ως μέρος της διαδικασίας ένταξης της στην Ε.Ε. Βεβαίως, αυτό είναι αλήθεια· όμως η διεθνής κοινότητα έχει επίσης αναλάβει δεσμεύσεις προς τους Τουρκοκύπριους, οι οποίες δεν έχουν τηρηθεί.

ΣΤ. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι ελληνοτουρκικοί δεσμοί έχουν θεμελιώδη σημασία για το Κυπριακό. Η προσέγγιση από το 1999 και μετά έχει λειτουργήσει ως καίρια δύναμη υπέρ της επανένωσης της Κύπρου. Οι σπόροι της προσέγγισης φυτεύτηκαν την άνοιξη εκείνου του έτους, όταν ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών, Γιώργος Παπανδρέου, έλαβε τη στρατηγική απόφαση να επιδοθεί σε εποικοδομητικό διάλογο με τον παραδοσιακό εχθρό, την Τουρκία, μετά από μία περίοδο αυξανόμενων πολιτικών ακροβατισμών τα έτη 1996-1999. Οι σεισμοί του καλοκαιριού στην Κωνσταντινούπολη και την Αθήνα έδωσαν το έναυσμα για μία μείζονα αλλαγή πολιτικής, με τις πρωτοποριακές αμοιβαίες επισκέψεις του Παπανδρέου και του ομολόγου του, Ισμαήλ Τζεμ.

⁶⁵ Συνέντευξη του Crisis Group με αξιωματούχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλες, 13 Φεβρουαρίου 2006.

⁶⁶ Βλ. Crisis Group Middle East Report N°35, *Iraq: Allaying Turkey's Fears Over Kurdish Ambitions [Ιράκ: κατευνασμός των φόβων της Τουρκίας για τις κούρδικες φιλοδοξίες]*, 26 Ιανουαρίου 2005.

Η προσέγγιση στη συνέχεια διηθήθηκε μέσα από το σύστημα, μέσω ενός συνόλου διμερών συμφωνιών για ζητήματα «χαμηλής πολιτικής σημασίας» και οδήγησε σε διόγκωση των επαφών σε επιχειρηματικό επίπεδο και την κοινωνία των πολιτών, καθώς και σε σταθερά αυξανόμενο διμερές εμπόριο.

Η Ελλάδα και η Τουρκία δεν έχουν επιλύσει ακόμη καμία από τις μακρόχρονες διενέξεις τους στο Αιγαίο και την Κύπρο. Όμως, από το 2002 και μετά έχουν επιδοθεί σε διερευνητικές συνομιλίες γύρω από ζητήματα που αφορούν το Αιγαίο, περιλαμβανομένης της υφαλοκρηπίδας. Για την Κύπρο, η υποστήριξη της πρώην κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ για το Σχέδιο Ανάν ήταν στενά συνδεδεμένη με την πολιτική της για προσέγγιση με την Τουρκία: μια διευθέτηση του Κυπριακού θα την είχε εν πολλοίς παγιώσει. Το 2004, ο Παπανδρέου (ηγέτης πλέον της αντιπολίτευσης) υποστήριξε ανοιχτά την εκστρατεία υπέρ του «ναι» στα δημοψηφίσματα.

Η πολιτική της προσέγγισης συνεχίστηκε, αν και σε χαμηλότερους τόνους, μετά την εκλογή της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ) του Καραμανλή τον Μάρτιο του 2004. Η νέα κυβέρνηση επίσης εξέφρασε την υποστήριξη της για το Σχέδιο Ανάν. Ωστόσο, η νέα κυβέρνηση αντίθετα με την προκάτοχό της, δεν έλαβε σαφή θέση για τα δημοψηφίσματα ως ότου δοθεί η χλιαρή στήριξη του Καραμανλή για το σχέδιο στις 16 Απριλίου. Βέβαια, όταν έγιναν τα δημοψηφίσματα η κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή ήταν στην εξουσία μόλις περισσότερο από έναν μήνα. Η πιο αποστασιοποιημένη του θέση αντικατόπτριζε επίσης την παραδοσιακά λιγότερο παρεμβατική προσέγγιση της Νέας Δημοκρατίας προς την Κύπρο. Επιπλέον, με την Κύπρο στα πρόθυρα της πλήρους ένταξης στην Ε.Ε., η κυβέρνηση αισθανόταν ότι η Ελλάδα είχε τηρήσει τις υποσχέσεις της και ότι οι Ελληνοκύπριοι ήταν πλέον πλήρως κύριοι του μέλλοντός τους. Ιδίως απ' ότου ο Παπαδόπουλος απέρριψε σθεναρά το Σχέδιο, η κυβέρνηση Καραμανλή δεν ήθελε να θεωρηθεί ότι έρχεται σε ανοιχτή αντίθεση με τον εκλεγμένο Ελληνοκύπριο ηγέτη.

Η ελληνοτουρκική προσέγγιση είναι μία από τις θετικότερες εξελίξεις στην περιοχή της Μεσογείου από το 1960. Παραμένει όμως εύθραυστη και, παρ' όλο που πρόσφερε ένα ευεπίφορο πλαίσιο για διευθέτηση του Κυπριακού, δεν υπήρξε από μόνη της αρκετή για να προσφέρει την ειρήνη στο νησί. Η άνευ όρων στήριξη της Ελλάδας για τη στάση της κυβέρνησης της Κύπρου εντός της Ε.Ε. σε ζητήματα που αφορούν Κυπριακό ζήτημα ενδέχεται να δηλητηριάσει την προσέγγιση, ενώ μια κρίση στην Κύπρο ή το Αιγαίο θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη διαδικασία.

IV. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ

A. ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΗ Ή ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ

Η πλέον επιθυμητή έκβαση είναι μία, στην οποία τα μέρη θα επιδοθούν εκ νέου σε απευθείας συνομιλίες για να παραχθεί ένα τροποποιημένο Σχέδιο Ανάν, να πραγματοποιηθούν νέα δημοψηφίσματα και να συμφωνηθεί μια νέα διευθέτηση. Με το επίπεδο λεπτομέρειάς του και τις στενά αλληλένδετες συμβιβαστικές διευθετήσεις, το Σχέδιο Ανάν, έστω και με κάποιες τροποποιήσεις, αντιπροσωπεύει τη μόνη εφικτή βάση για λύση επανένωσης, στην οποία θα μπορούσαν να συμφωνήσουν όλα τα μέρη. Αυτό το σενάριο θα υλοποιούνταν αν οι Ελληνοκύπριοι έπειθαν τον Γενικό Γραμματέα των Η.Ε. για την προθυμία τους να μετάσχουν εκ νέου σε μια ουσιαστική διαδικασία αμοιβαίων παραχωρήσεων. Τον Μάιο του 2004, ο Κόφι Ανάν, επιθυμώντας να αποφύγει άλλη μία αποτυχία στην Κύπρο, δήλωσε ρητά ότι η εκ νέου ενασχόληση των Η.Ε. θα ερχόταν μόνο με πειστικά στοιχεία από την ελληνοκυπριακή πλευρά για την προθυμία της να ιεραρχήσει τον κατάλογο των επιθυμιών της και να μετάσχει σε ουσιαστικές συνομιλίες. Η ίδια προϋπόθεση είχε τεθεί στους Τουρκοκύπριους μετά τη διάσκεψη κορυφής του Μαρτίου 2003 στη Χάγη.

Τον Μάιο του 2005, η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση μετείχε σε διερευνητικές συνομιλίες με τη Γραμματεία των Η.Ε. για πιθανή επανέναρξη της ειρηνευτικής διαδικασίας. Αυτές οδήγησαν τον επόμενο μήνα σε περιοδεία «σφυγμομέτρησης» στην περιοχή από τον Βοηθό Γενικό Γραμματέα, Sir Kieran Prendergast. Εκείνος ανέφερε στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 22 Ιουνίου ότι οι Ελληνοκύπριοι του είχαν δώσει μακροσκελή κατάλογο σημείων ουσίας – διακυβέρνηση, ασφάλεια, ιθαγένεια, παραμονή, έγγεια ιδιοκτησία, εδάφη, οικονομικά και χρηματοοικονομικά ζητήματα, μεταβατικές περίοδοι και εγγυήσεις εφαρμογής – τα οποία ήταν τόσο μεγαλεπήβολα, ασαφή και αδιαφοροποίητα ώστε, κατά την κρίση του, δεν συνιστούσαν ρεαλιστική βάση για εκ νέου ενασχόληση.⁶⁷ Τα Η.Ε. εξετάζουν πλέον το ενδεχόμενο να ορίσουν Ειδικό Σύμβουλο του Γενικού Γραμματέα για την Κύπρο, αλλά χωρίς μεγάλο ενθουσιασμό. Στο μεταξύ, ο επικεφαλής της ειρηνευτικής

⁶⁷ Το υποτιθέμενο κείμενο αυτής της διακοίνωσης των Ελληνοκυπρίων προς τα Η.Ε. δημοσιεύθηκε στον *Πολίτη* (ελληνοκυπριακή ημερήσια εφημερίδα) στις 27 Νοεμβρίου 2005. Πρόκειται για ένα παραληρηματικό, συγκεχυμένο και αντιφατικό κείμενο, και η ελληνοκυπριακή κυβέρνηση δεν έχει επιβεβαιώσει την αυθεντικότητά του.

αποστολής των Η.Ε. στο νησί φέρει διπλή ιδιότητα ως Ειδικός Απεσταλμένος των Η.Ε., αλλά χωρίς καμία προσδοκία ότι θα ωθήσει τη διαδικασία προς τα εμπρός.

Η βέλτιστη έκβαση, επομένως, απαιτεί ελληνοκυπριακή πρωτοβουλία, με σημείο εκκίνησης αυτό που ο Prendergast αποκάλεσε «εραρχημένο και εξαντλητικό κατάλογο απτών προτάσεων», που να οδηγήσει στην επανέναρχη διαπραγματεύσεων για το «Ανάν VI». Υποθέτοντας αμετάβλητη πολιτική δυναμική στη βόρεια Κύπρο και την Άγκυρα και συνέχιση της προόδου στις σχέσεις Ε.Ε.-Τουρκίας και Ελλάδας-Τουρκίας, θα χρειαζόταν πολιτική αλλαγή στο νότο προκειμένου η σημερινή ηγεσία (ή οι διάδοχοί της) να προβεί στον στρατηγικό προσδιορισμό ότι ένα τροποποιημένο Σχέδιο Ανάν αντιπροσωπεύει την καλύτερη ευκαιρία να κεφαλαιοποιήσει τις επενδύσεις της. Η εξασφάλιση μιας δεσμευτικής απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας (όπως προτάθηκε από τις Η.Π.Α. και τη Βρετανία αλλά εμποδίστηκε από τη Ρωσία πριν τα δημοψηφίσματα του 2004) θα μπορούσε, με αυτήν την αισιόδοξη ερμηνεία, να είναι αρκετή για να μεταβάλει τη στάση του ΑΚΕΛ και να μεταστρέψει το ελληνοκυπριακό εκλογικό σώμα σε ένα «να».

Ωστόσο, όπως διερωτάται ο Ειδικός Εκπρόσωπος των Η.Ε. Άλβαρο ντε Σότο, «η απόρριψη με πλειοψηφία 3 προς 1 μοιάζει να αποκαλύπτει πλήρη απαρésκεια για το περιεχόμενο του σχεδίου: γιατί να θελήσουν να λάβουν επιπλέον προφυλάξεις για να διασφαλίσουν την εφαρμογή του;»⁶⁸ Πράγματι, σύμφωνα με την ανάλυση της ίδιας της ελληνοκυπριακής ηγεσίας, οι αντιρρήσεις των Ελληνοκυπρίων ανάγονταν στον πυρήνα του Σχεδίου.⁶⁹ Όπως ήδη σημειώθηκε παραπάνω,⁷⁰ οι Ελληνοκύπριοι απέρριψαν τους περιορισμούς στην πλήρη εφαρμογή του δικαιώματος στην επιστροφή και στις ελευθερίες της εγκατάστασης και της απόκτησης έγγειας ιδιοκτησίας. Αντιτέθηκαν στην επ' αόριστον διατήρηση τουρκικών στρατευμάτων και της θέσης της Τουρκίας ως εγγυήτριας δύναμης. Εναντιώθηκαν στην παραχώρηση ιθαγένειας και δικαιωμάτων παραμονής σε πολλούς εποίκους (περιλαμβανομένου του δικαιώματός τους να ψηφίσουν στο δημοψήφισμα). Φοβήθηκαν το οικονομικό κόστος της επανένωσης και την αντικατάσταση της δημοκρατίας τους με μια χαλαρή ένωση αμφισβητήσιμης λειτουργικότητας. Οι Ελληνοκύπριοι εναντιώθηκαν στο γεγονός ότι το Σχέδιο φαινομενικά πρόσφερε άμεσα οφέλη στους Τουρκοκύπριους, ενώ τα οφέλη προς τους

Ελληνοκύπριους θα προέκυπταν συν τω χρόνω και θα εξαρτώνταν από την καλή θέληση της Τουρκίας. Υπήρχαν επίσης διαδικαστικά ζητήματα – συγκεκριμένα οι σφιχτές προθεσμίες που επέβαλαν τα Η.Ε. Η τροποποίηση του Σχεδίου Ανάν ώστε να καλυφθούν όλες αυτές οι ανησυχίες, διατηρώντας παράλληλα την υποστήριξη των Τουρκοκυπρίων, θα αποτελούσε (όπως το θέτει κάπως υποτονικά η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της βρετανικής Βουλής των Κοινοτήτων) «τεράστια πρόκληση».⁷¹

Συνεχίζουν να υπάρχουν βαθιές διαφορές στα ζητήματα της ασφάλειας, ιδίως όσον αφορά το μέλλον της Συνθήκης Εγγύησης, στην οποία βάσισε η Τουρκία την εισβολή της το 1974. Ενδεχομένως να υπάρχει χώρος για ευελιξία στις διατάξεις που αφορούν την αποκατάσταση περιουσιών, όπως μια μεγαλύτερη τουρκική (ή διεθνής) συμβολή στις αποζημιώσεις των Ελληνοκυπρίων για απολεσθείσες περιουσίες, προσθέτοντας έτσι μια σημαντική συμβολική χειρονομία στη διαδικασία της συμφιλίωσης. Είναι απίθανη κάποια σημαντικά διαφορετική διευθέτηση σε ό,τι αφορά το θέμα των εποίκων από την τουρκική ενδοχώρα.

Ουσιαστικές αλλαγές στις συνταγματικές διευθετήσεις δεν είναι πιθανές. Ελάχιστος χώρος υπάρχει για ελιγμούς ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή έκκληση για επανένωση και συνέχεια και στην τουρκοκυπριακή ανάγκη για πολιτική ισότητα. Τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι εθνικιστές έχουν υποστηρίξει ότι οι προτάσεις δεν θα δημιουργήσουν λειτουργική κυβέρνηση. Πίσω από αυτούς τους ισχυρισμούς βρίσκεται η απροθυμία παραχώρησης πολιτικής ισότητας. Μια σύνθετη ομοσπονδιακή φόρμουλα καταμερισμού της εξουσίας ενδέχεται κάλλιστα να είναι λιγότερο αποδοτική από ένα συγκεντρωτικό κράτος ή κράτη, όμως αυτό είναι το τίμημα που πρέπει να καταβληθεί για την επίλυση του Κυπριακού.

Δεν είναι απίθανο να φανταστεί κανείς ότι οι Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να υποστηρίξουν μια δεσμευτική απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. που να εγγυάται την εφαρμογή του Σχεδίου, μείωση των χρονικών πλαισίων για τις εδαφικές αναπροσαρμογές, την αποκατάσταση των περιουσιών και την αποστρατιωτικοποίηση του νησιού. Το Ανάν V προέβλεπε τη μόνιμη διατήρηση μόλις 650 Τούρκων στρατιωτών (και 950 Ελλήνων στρατιωτών), όπως στην αρχική Συνθήκη Εγγύησης. Αυτοί οι αριθμοί θα μπορούσαν ίσως να μειωθούν ακόμη περισσότερο, ακόμα και μέχρι το μηδέν, κατά τον χρόνο της ένταξης

⁶⁸ Alvaro de Soto, "Next Steps on Cyprus", ό.π.

⁶⁹ «Επιστολή προς τον Γενικό Γραμματέα των Η.Ε. από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Κύπρου», 7 Ιουνίου 2004· βλ. επίσης τον υποτιθέμενο κατάλογο απαιτήσεων που παρουσίασαν οι Ελληνοκύπριοι στον Sir Kieran Prendergast το 2005, υποσημείωση 67 ανωτέρω.

⁷⁰ Βλ. υποκεφάλαιο II Γ ανωτέρω.

⁷¹ "Cyprus: Second Report of Session 2004-2005" [«Κύπρος: δεύτερη έκθεση της περιόδου 2004-2005»], Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Κοινοτήτων, τόμος 1, Λονδίνο, 2005, σ. 38.

της Τουρκίας (όπως προβλεπόταν σε προηγούμενες εκδοχές του Σχεδίου). Ωστόσο, αν το ελληνοκυπριακό «όχι» έχει όντως βαθιές ρίζες, αυτές οι τροποποιήσεις δεν θα είναι επαρκείς για να μεταστρέψουν το ένα τέταρτο του ελληνοκυπριακού εκλογικού σώματος. Όσο λίγοι Τούρκοι στρατιώτες και αν παραμείνουν στο νησί, γεγονός είναι ότι υπάρχουν πολύ περισσότεροι σε απόσταση μόλις λίγων λεπτών πτήσης.

Υπάρχει περιθώριο για διπλά ικανοποιητικές τροποποιήσεις, αλλά ενδέχεται να είναι πολύ περιορισμένο. Αν αποδειχθεί αδύνατον να μεταστραφεί το ένα τέταρτο της ελληνοκυπριακής ψήφου με παράλληλη διατήρηση της τουρκοκυπριακής πλειοψηφίας υπέρ του «ναι» κατά την επόμενη διετία, στις μελλοντικές συζητήσεις θα κυριαρχήσουν οι δύο ακόλουθες εναλλακτικές προσεγγίσεις, καθεμία από τις οποίες έχει τους υπερμάχους της.

Β. ΈΝΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ – Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΟΥ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ;

Η ιδεατή επιλογή ορισμένων Ελληνοκυπρίων⁷² μοιάζει να είναι η εγκατάλειψη της βασικής φιλοσοφίας και προσέγγισης του Σχεδίου Ανάν (και μάλιστα όλων των διαπραγματεύσεων από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα) και να επιδιωχθεί η οικοδόμηση ενός ενδυναμωμένου κεντρικού κράτους, στο οποίο θα επικρατεί η λογική της λήψης αποφάσεων από την πλειοψηφία (δηλ. τους Ελληνοκυπρίους) και οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι θα είναι σε θέση να επιστρέψουν στο βορρά, εξασθενώντας αν όχι εξαλείφοντας κάθε διζωνική όψη της διακυβέρνησης του νησιού. Υπ' αυτό το σενάριο, το τουρκικό κατεστημένο θα «θυσίαζε» την Κύπρο για οφέλη σχετιζόμενα με την Ε.Ε. Θα υπήρχε ταχύτερη και εκτενέστερη απομάκρυνση των Τούρκων στρατιωτών και εποίκων, ισχυρότερες διεθνείς εγγυήσεις και

⁷² Μεταξύ των Ελληνοκυπρίων μελετητών, που αμφιβάλλουν από καιρό για τη γνήσια αφοσίωση μεγάλων μερίδων του πολιτικού κατεστημένου σε μια διζωνική, δικαιοδική ομοσπονδία, συγκαταλέγονται οι Caesar Mavratsas, "The ideological contest between Greek Cypriot nationalism and Cypriotism 1974-1995" [«Η ιδεολογική διαπάλη μεταξύ ελληνοκυπριακού εθνικισμού και κυπριωτισμού 1974-1995»], *Ethnic and Racial Studies*, τόμος 20 (1997), σ. 718-737· Yannis Papadakis, "Greek Cypriot narratives of history and collective identity: nationalism as a contested process" [«Ελληνοκυπριακά αφηγήματα της ιστορίας και της συλλογικής ταυτότητας: ο εθνικισμός ως αμφισβητούμενη διεργασία»], *American Ethnologist*, τόμος 25 (1998), σ. 149-165· και Zenon Stavrinides, "Greek Cypriot perceptions on the Cyprus problem" [«Ελληνοκυπριακές αντιλήψεις για το πρόβλημα της Κύπρου»] (2001), στη διεύθυνση <http://website.lineone.net/~acgta/Stavrinides.doc>.

ασθενέστερος (ή κανένας) τουρκικός ρόλος στις διευθετήσεις ασφαλείας στο νησί. Οι Ελληνοκύπριοι το θεωρούν αυτό ως «ευρωπαϊκή λύση», με διασφαλισμένη την ελευθερία μετακίνησης και άλλα δικαιώματα στο πλαίσιο της Ε.Ε.

Η ελληνοκυπριακή ηγεσία έχει ήδη αρχίσει να χρησιμοποιεί τα προνόμια της εντός της Ε.Ε. για να ασκήσει πίεση στην Τουρκία και τους Τουρκοκύπριους. Όμως, όσο σκληρά και αν πιέσουν, είναι απίθανο η επιρροή των Ελληνοκυπρίων να κάμψει τις τουρκοκυπριακές και τουρκικές θέσεις πέρα από τα παραδοσιακά τους περιθώρια συμβιβασμού. Η διατήρηση της απομόνωσης του βορρά δεν θα κάνει τους Τουρκοκύπριους περισσότερο διατεθειμένους να παραδοθούν. Είναι πολύ πιθανότερο ότι η απομόνωση θα νομιμοποιήσει εκ νέου εθνικιστικές θέσεις και θα εξασθενήσει την υποστήριξη προς την Ε.Ε. Και είναι λίαν απίθανο ότι οποιαδήποτε τουρκική κυβέρνηση τώρα ή στο μέλλον θα έχει την πολυτέλεια να εκχωρήσει την Κύπρο για χάρη της ένταξης στην Ε.Ε. (ανεξαρτήτως των συγκεκριμένων απόψεων για τη σπουδαιότητα του νησιού). Σε οποιοδήποτε εύλογο προβλέψιμο περιβάλλον, μια τέτοια ενέργεια θα αποτελούσε πολιτική αυτοκτονία, ιδίως όταν η Ε.Ε. ήδη θεωρείται ότι έχει χρησιμοποιήσει διπλά μέτρα και σταθμά δεχόμενη την Κύπρο.⁷³ Η εύθραυστη συναίνεση για το Σχέδιο Ανάν στην Τουρκία επιτεύχθηκε μόνο μετά από δύο χρόνια βασανιστικού εσωτερικού διαλόγου. Θα μπορούσε να διαλυθεί ανά πάσα στιγμή, ιδίως αν εμφανιστούν νέα εμπόδια στον δρόμο προς την ένταξη στην Ε.Ε.

Γ. ΒΑΘΜΙΑΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΧΩΡΙΣΤΟΥ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Αν η ελληνοκυπριακή ηγεσία ακολουθήσει πολιτική συνεχιζόμενης απομόνωσης του βορρά και παρεμπόδισης μιας ειρηνευτικής διευθέτησης, το πιθανότερο τελικό αποτέλεσμα είναι ακριβώς το αντίθετο από αυτό που επιθυμεί: μια βαθμιαία ντε φάκτο αναγνώριση της ΤΔΒΚ από την υπόλοιπη υφήλιο. Επί του παρόντος, όπως σκιαγραφήθηκε παραπάνω, ο συσχετισμός των απόψεων τόσο στην Τουρκία όσο και μεταξύ των Τουρκοκυπρίων ευνοεί την εξεύρεση συμβιβασμού με τους Ελληνοκύπριους έναντι της επιδίωξης της απόσχισης. Όμως αν γίνει εμφανές ότι οι Ελληνοκύπριοι απλούςτατα δεν ενδιαφέρονται για συμφιλίωση και επανένωση με

⁷³ Δεν είναι πεπεισμένοι όλοι αναλυτές για αυτό, περιλαμβανομένων μερικών στη βόρεια Κύπρο: βλ. για παράδειγμα "Island Trouble" [«Νησιωτικά προβλήματα»], *The Economist*, 26 Ιανουαρίου 2006. Ωστόσο είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι είτε η Άγκυρα είτε οποιαδήποτε μελλοντική τουρκοκυπριακή ηγεσία θα συμφωνήσει μονομερώς να διαλύσει την ΤΔΒΚ.

οποιοσδήποτε όρους εκτός από τους δικούς τους, αναπόφευκτα οι στάσεις θα μεταβληθούν, όχι μόνο μεταξύ των Τούρκων, αλλά και μεταξύ των λοιπών διεθνών συνομιλητών της Κύπρου.

Αξίζει να εξετασθεί η εξέλιξη της στάσης των Η.Ε. για την αναγνώριση της Κύπρου. Παρά την κατάρρευση των διευθετήσεων του 1960, από το 1964 και μετά τα Η.Ε. θεωρούν την ελληνοκυπριακή δημοκρατία ως το μόνο αναγνωρισμένο κράτος στο νησί. Μετά το 1974, η συνεχιζόμενη αναγνώρισή της δικαιολογήθηκε από τη διαδεδομένη αντίληψη της διεθνούς κοινότητας ότι η διαρκής διχοτόμηση οφειλόταν στην τουρκική επιθετικότητα και στην τουρκοκυπριακή αδιαλλαξία. Τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων άλλαξαν αυτήν την αντίληψη. Οι Ελληνοκύπριοι θεωρούνται τώρα ως η αδιάλλακτη πλευρά και δεν μπορούν πλέον να στηρίζονται στη διεθνή συμπάθεια για τα γεγονότα του 1974.

Η κυβέρνηση της Κύπρου διαθέτει όντως βέτο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σίγουρα θα δυσχέραινε όσο το δυνατόν περισσότερο την επίσημη αναγνώριση της ΤΔΒΚ από οποιαδήποτε κράτη μέλη (ή συνδεδεμένα κράτη). Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι, ακόμα και όπου η επίσημη πολιτική της Ε.Ε. συνολικά καθορίζεται στην πράξη από τα συμφέροντα ενός κράτους-μέλους, οι διμερείς δοσοληψίες μπορούν να λαμβάνουν πολλές μορφές και είναι πιθανό ότι πολλά κράτη-μέλη θα προχωρούσαν σε ντε φάκτο αναγνώριση.⁷⁴ Ακόμα λιγότεροι περιορισμοί, βεβαίως, ισχύουν για άλλες χώρες,⁷⁵ περιλαμβανομένων των Η.Π.Α. Και, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου δεν επιτυγχάνεται επίσημη αναγνώριση, είναι δυνατόν μια κυβέρνηση να προσλάβει τα περισσότερα γνωρίσματα της κρατικής υπόστασης.⁷⁶ Μπορεί κανείς να προβλέψει κινήσεις στα Η.Ε. που να επιμείνουν ότι η έδρα της Κύπρου στη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού πρέπει να πληρούται μόνο αν εκπροσωπούνται και οι δύο κοινότητες.

Όμως, εντελώς ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά της ελληνοκυπριακής κυβέρνησης, ένας άλλος πιθανός παράγοντας έχει εμφανιστεί, ο οποίος θα μπορούσε να μετατοπίσει εκείνη την ισορροπία προς την άλλη κατεύθυνση. Αν η Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων στη Γαλλία και την Ολλανδία, υποχωρούσε από τη δέσμευσή της ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας έχουν τον ρητό τελικό στόχο της πλήρους ένταξης, τα κίνητρα της Τουρκίας να επιδιώξει διευθέτηση με οποιονδήποτε στην Ε.Ε., πόσο μάλλον με την κυβέρνηση της Κύπρου, θα μειώνονταν σε τεράστιο βαθμό και η πιθανότητα ώθησης για απόσχιση της ΤΔΒΚ θα αυξανόταν αναλόγως. Κάτι τέτοιο θα πωσγύριζε τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα ουσιαστικά στην κατάσταση του 1974 και θα εμβάθυνε τα υπάρχοντα προβλήματά της ως χώρας που κατέχει στρατιωτικά το έδαφος ενός κράτους-μέλους της Ε.Ε. Όμως θα σήμαινε επίσης τη σκλήρυνση της διαίρεσης του νησιού.

⁷⁴ Η Π.Γ.Δ. Μακεδονίας αναγνωρίζεται με το συνταγματικό της όνομα, «Δημοκρατία της Μακεδονίας», από περισσότερα από τα μισά κράτη-μέλη της Ε.Ε. για σκοπούς διμερών σχέσεων, παρ' όλο που για την Ελλάδα και τις επίσημες διακηρύξεις της Ε.Ε. παραμένει «FYROM» (the Former Yugoslav Republic of Macedonia).

⁷⁵ Πολλή έξαψη δημιουργήθηκε σε αμφότερες τις πλευρές της Πράσινης Γραμμής, και στον ελληνικό και τουρκικό τύπου, από δημοσιεύματα του Μαΐου 2005 ότι η Γκάμπια επρόκειτο να αναγνωρίσει επισήμως την ΤΔΒΚ, με βάση αυθόρμητα σχόλια του προέδρου του αφρικανικού κράτους σε συνέντευξη τύπου. Τα δημοσιεύματα διαψεύστηκαν επισήμως από την κυβέρνηση της Γκάμπια.

⁷⁶ Το κλασικό παράδειγμα αποτελεί, βεβαίως, η Ταϊβάν· βλ. Crisis Group Asia Report Ν°53, *Taiwan Strait I: What's Left of One China?* [Στενό της Ταϊβάν I: Τι έχει απομείνει από το δόγμα της μίας Κίνας;], 6 Ιουνίου 2003.

V. ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΜΠΡΟΣ

Αξίζει να καταβληθεί μία νέα προσπάθεια για να εξασφαλιστεί μια χαλαρή ομοσπονδία στις κατευθύνσεις του Σχεδίου Ανάν, προτού εγκαταλειφθεί η λύση που φαινομενικά επιδιώκουν επί δεκαετίες τα εμπλεκόμενα μέρη και η διεθνής κοινότητα, και γίνει αντ' αυτού αποδεκτή είτε η συγκεντρωτική κυριαρχία των Ελληνοκυπρίων, είτε η μόνιμη διχοτόμηση του νησιού. Δεδομένου ότι οι πολιτικές συνθήκες δεν είναι καθόλου ευεπίφορες προς αυτήν την έκβαση, το καθήκον όλων των συναφών παικτών είναι να ενεργήσουν στο μέτρο των δυνατοτήτων τους για να βελτιώσουν την άμεση κατάσταση και να δημιουργήσουν τις συνθήκες για αποδεκτή μακροπρόθεσμη λύση.

Δεν είναι ρεαλιστική επί του παρόντος η διαπραγμάτευση μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ των μερών. Όμως τέτοια μέτρα μπορούν παρ' όλα αυτά να ληφθούν μονομερώς. Η καλύτερη ελπίδα για τη μεταβολή της δυναμικής του Κυπριακού και για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος, στο οποίο θα μπορεί ξανά να εξεταστεί μια λύση τύπου Ανάν, είναι οι καίριοι παίκτες να προβούν σε μονομερή μέτρα για να αυξήσουν το αίσθημα εμπιστοσύνης σε περίπτωση επίτευξης ειρηνικής διευθέτησης, όπως σκιαγραφείται παρακάτω.

A. ΚΥΠΡΟΣ: Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Στο εσωτερικό του νησιού, πρέπει να επιδιωχθούν τρεις συμπληρωματικοί στόχοι:

Συντήρηση της κεκτημένης ταχύτητας στο βορρά υπέρ της λύσης. Η ελληνοκυπριακή ηγεσία φαίνεται να υποστηρίζει ότι, αν αρθεί η απομόνωση του βορρά, η τουρκοκυπριακή υποστήριξη για επανένωση ενδέχεται να μειωθεί.⁷⁷ Αυτή η λογική είναι βαθιά προβληματική. Η περαιτέρω απομόνωση των Τουρκοκυπρίων πιθανότατα θα αυξήσει την εξάρτησή τους από την Τουρκία και τον αποκλεισμό τους από την Ε.Ε. Η οικονομική ανάπτυξη του βορρά στην πραγματικότητα θα ωφελούσε την ελληνοκυπριακή πλευρά. Η μείωση του οικονομικού χάσματος μεταξύ των δύο πλευρών θα αύξανε τη βιωσιμότητα μιας ομοσπονδιακής διευθέτησης, θα μείωνε το κόστος της επανένωσης για την ευπορότερη ελληνοκυπριακή κοινότητα, θα ενίσχυε την ανεξαρτησία των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία και θα διασφάλιζε την παραμονή των Τουρκοκυπρίων στην Κύπρο. Επιπλέον, ακόμα και αν δεν καταφέρει να υλοποιηθεί μια ομοσπονδιακή συμφωνία, είναι προς το

συμφέρον των Ελληνοκυπρίων να εξασφαλίσουν ένα εύλογο ανεπτυγμένο και καλά κυβερνώμενο κράτος ή οντότητα στην άλλη πλευρά της Πράσινης Γραμμής. Ένα αποτυχημένο κρατίδιο στη βόρεια Κύπρο μόνο να ζημιώσει θα μπορούσε τη νότια δημοκρατία, τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά.

Υπάρχουν μερικά περαιτέρω βήματα, στα οποία θα μπορούσε να προβεί η ηγεσία της βόρειας Κύπρου για να δείξει τη συνεχιζόμενη προθυμία της για την εξεύρεση διευθέτησης, όπως είναι να αρχίσει τώρα τον σχεδιασμό για τη δημιουργία εθνοτικά μικτών χωριών και τη διάλυση της τουρκοκυπριακής στρατιωτικής δύναμης σε περίπτωση διευθέτησης. Όμως η κεκτημένη ταχύτητα υπέρ της λύσης στο βορρά έχει ανάγκη να επιδείξει οικονομική ανάπτυξη ως απτό όφελος από τις πολιτικές της. Χωρίς αυτήν, η εθνικιστική παράταξη θα δικαιωνόταν στον ισχυρισμό της ότι ήταν προτιμότερο το στατους κβο που προήλθε από το 1974. Η οικονομική έκρηξη μετά το άνοιγμα της Πράσινης Γραμμής βοήθησε. Όμως (ιδίως στον τομέα των οικοδομικών εργασιών) αυτό θα έχει μόνο βραχυπρόθεσμο αντίκτυπο. Αν δεν αρθεί η απομόνωση και δεν αναμορφώσουν οι Τουρκοκύπριοι τους θεσμούς και τις πολιτικές τους, η οικονομία του βορρά θα επιδεινωθεί ξανά.

Τα Η.Ε., οι Η.Π.Α., η Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο ενδέχεται κάλλιστα να έχουν την αίσθηση ότι η στάση των Ελληνοκυπρίων εξασθένησε το διεθνές τους κύρος. Όμως κανείς δεν έχει ακόμη εγείρει την πιθανότητα να αναγνωρίσει την απόσχιση των Τουρκοκυπρίων. Δεν είναι, βέβαια, απαραίτητο να φτάσει κανείς τόσο μακριά. Σε διεθνές επίπεδο, τα τρίτα μέρη θα μπορούσαν να άρουν την απομόνωση του βορρά, παραμένοντας παράλληλα δεσμευμένα στο Σχέδιο Ανάν απαιτώντας από την ελληνοκυπριακή πλευρά τους ίδιους όρους που είχαν απαιτήσει από τους Τουρκοκύπριους (δηλ. την αποδοχή προθεσμιών και του διαιτητικού ρόλου του Γενικού Γραμματέα των Η.Ε.). Θα μπορούσαν επίσης να προτείνουν ότι, αν απορριφθεί ξανά μια συμφωνημένη λύση, που θα υποβληθεί σε χωριστά δημοψηφίσματα, η διεθνής κοινότητα θα μπορούσε να παραχωρήσει στις δύο κοινότητες την επιλογή χωριστής αυτοδιάθεσης.

Παρακίνηση πολιτικής αλλαγής στο νότο. Χρειάζεται μείζων αλλαγή των στάσεων στο νότο προκειμένου να υιοθετηθεί στο εγγύς μέλλον το Σχέδιο Ανάν (ή οποιαδήποτε παραλλαγή του). Οι λόγοι και οι πολιτικές του Προέδρου Παπαδόπουλο από το 2003 και μετά αντικατοπτρίζουν την απροθυμία της ηγεσίας να ασπαστεί οποιαδήποτε ουσιαστική συμβιβαστική συμφωνία (με τρόπο πολύ παρόμοιο όπως η πρώην τουρκοκυπριακή ηγεσία). Ο καίριος εσωτερικός παράγων είναι το μεγαλύτερο κόμμα, ο εταίρος του συνασπισμού, το ΑΚΕΛ. Μια αλλαγή πολιτικής εντός του ΑΚΕΛ –ή ακόμα και μια διαίρεση σε μερίδες υπέρ και κατά της

⁷⁷ Ομιλία Ελληνοκύπριου κυβερνητικού αξιωματούχου σε συνέδριο του Wilton Park, Λάρνακα, Φεβρουάριος 2005.

διευθέτησης- θα μπορούσε να πυροδοτηθεί από τις βουλευτικές εκλογές που έχουν προγραμματιστεί εντός του 2006.⁷⁸

Η εξωτερική πίεση προς τους Ελληνοκύπριους θα προκαλούσε μετατόπιση της πολιτικής ή θα παγίωνε την ακαμψία; Στον βαθμό που το ελληνοκυπριακό «όχι» εξηγείται από μια αίσθηση καταναγκασμού και εξωτερικής επιβολής, η διεθνής πίεση θα μπορούσε να περιχαράκώσει τη στάση απόρριψης.⁷⁹ Όμως αν το «όχι», όπως μοιάζει να είναι πιθανότερο, δεν επηρεάστηκε από τα διεθνή αισθήματα ή και ακόμη περισσότερο οφείλεται στην αντίληψη των Ελληνοκυπρίων ότι το ηθικό και νομικό δίκαιο της υπόθεσης είχε πράγματι την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας, τότε η διεθνής κοινότητα έχει να διαδραματίσει έναν δυναμικό ρόλο στην πρόκληση δημόσιου διαλόγου στο νότο.

Θα ήταν ευπρόσδεκτη εξέλιξη αν η ελληνική κυβέρνηση επανεξετάζε την κατηγορηματική της υποστήριξη προς την κυβέρνηση της Κύπρου εντός της Ε.Ε., ιδίως σε σχέση με τις απόπειρες της Ε.Ε. να άρει την απομόνωση του βορρά. Σε εσωτερικό επίπεδο, η ελληνοκυπριακή κοινωνία των πολιτών και η αντιπολίτευση θα μπορούσαν να προαγάγουν έναν εθνικό διάλογο για το Κυπριακό και την επίλυση του.

Προαγωγή της διακοινοτικής συμφιλίωσης. Ανεξαρτήτως του ποια συνταγματική λύση θα επικρατήσει ενδεχομένως στην Κύπρο, οι δύο κοινότητές της θα συνεχίσουν να ζουν πάνω στο νησί και θα χρειαστεί να σχετίζονται μεταξύ τους ειρηνικά και χωρίς συγκρούσεις. Μετά τα δημοψηφίσματα, η εμπιστοσύνη κλονίστηκε, ιδίως εν όψει της τουρκοκυπριακής απογοήτευσης για το μέγεθος της ελληνοκυπριακής απόρριψης. Οι διακοινοτικές επαφές και δραστηριότητες μειώθηκαν. Είναι επιτακτική ανάγκη να ανασυσταθούν και να εμβαθυνθούν, ιδιαίτερα στους τομείς των μέσων ενημέρωσης και της παιδείας, και είναι ζωτικό οι νεαροί Κύπριοι να αξιολογήσουν εκ νέου τις αντιλήψεις τους για τον «άλλο». Οι επαφές πρέπει να ενισχυθούν και να θεσμοθετηθούν, όχι μόνο μεταξύ των πολιτικών κομμάτων στο βορρά και τον νότο, αλλά επίσης μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και της Τουρκίας και μεταξύ των Τουρκοκυπρίων και της Ελλάδας. Η επίσκεψη του ηγέτη του ΔΗΣΥ Νίκου Αναστασιάδη στην Άγκυρα τον

Φεβρουάριο του 2005 δημιούργησε θετικό προηγούμενο για κάτι τέτοιο.

Είτε σε επίπεδο κυβέρνησης, είτε (αν αυτό αποδειχθεί αδύνατον) σε επίπεδο κοινωνίας των πολιτών, πρέπει να αναληφθεί δράση για την εδραίωση, την ανάπτυξη και την εφαρμογή των όψεων εκείνων του Σχεδίου Ανάν που αφιερώνονται στη διακοινοτική συμφιλίωση. Η επιτροπή συμφιλίωσης με εντολή να γεφυρώσει τα αντιτιθέμενα ιστορικά αφηγήματα των δύο κοινοτήτων, όπως προβλέπεται στο σχέδιο, δεν χρειάζεται να περιμένει μια συνολική διευθέτηση, αλλά θα μπορούσε να ξεκινήσει αμέσως.

B. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ-Ε.Ε.

Από το 2002 και μετά, το τουρκικό κατεστημένο έχει μεταβάλει τις στρατηγικές του για την Κύπρο και την Ε.Ε. Εμβάθυνε τη δέσμευσή του όσον αφορά την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. και αποδέχτηκε ότι ο δρόμος προς την Ευρώπη ενέχει θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Ακόμα πιο σημαντικό, οι τουρκικές δεσμεύσεις για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις και για ειρήνη στην Κύπρο άρχισαν να θεωρούνται αυτοσκοπός και όχι απλώς μέσο για να εισέλθει η Τουρκία στην Ένωση. Αυτές οι αλλαγές αποτέλεσαν την αιχμή της ώθησης υπέρ της επανένωσης του νησιού. Όσο η Τουρκία συνεχίζει να υποστηρίζει μια διευθέτηση στις κατευθύνσεις του Σχεδίου Ανάν, το Κυπριακό πρέπει κατά το δυνατόν να αποσυνδεθεί από την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας.

Η περαιτέρω εμβάθυνση της ελληνοτουρκικής προσέγγισης μόνο χρήσιμη μπορεί να είναι στην καλλιέργεια των απαραίτητων συνθηκών για ειρήνη στην Κύπρο. Μια ευπρόσδεκτη κίνηση από αυτήν την άποψη είναι η πρόταση του Προέδρου της τουρκικής Εθνοσυνέλευσης Μπουλέντ Αρίντζ να αφαιρεθεί η προειδοποίηση περί *casus belli* σε περίπτωση που η Ελλάδα επέκτεινε τον έλεγχο των χωρικών υδάτων (και εναέριου χώρου) της.⁸⁰ Η φρασεολογία του *casus belli* ποτέ δεν υιοθετήθηκε ως απόφαση του τουρκικού κοινοβουλίου. Η εγκατάλειψη αυτής της ρητορικής, επομένως, δεν θα ενείχε επίσημη αλλαγή της τουρκικής

⁷⁸ Το δημοψήφισμα δημιούργησε διαπρέσεις στο εσωτερικό του ΑΚΕΛ, με μεγάλες μερίδες των απλών μελών να αισθάνονται αποξενωμένα από τις θέσεις που υιοθέτησε η ηγεσία. Σύμφωνα με ένα μέλος του κόμματος, αν η κυβέρνηση παραμείνει στην κυβέρνηση με τον υπέρμαχο της απόρριψης πρόεδρο μετά τις εκλογές του 2006, το κόμμα θα μπορούσε να διασπαστεί. Συνέντευξη του Crisis Group, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

⁷⁹ Συνέντευξη του Crisis Group με Ελληνοκύπριο πρέσβη, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

⁸⁰ Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας, και Τούρκοι αξιωματούχοι έχουν υποστηρίξει στο παρελθόν ότι οποιαδήποτε απόπειρα της Ελλάδας να επιβάλει τα δικαιώματά της βάσει εκείνης της συνθήκης ώστε να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε δώδεκα ναυτικά μίλια θα συνιστούσε *casus belli*, αφού η Τουρκία θα ήταν πρακτικά αποκλεισμένη πίσω από τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Η Τουρκία αμφισβητεί επίσης την επίμονη θέση της Ελλάδας ότι ο εθνικός της εναέριος χώρος εκτείνεται δέκα ναυτικά μίλια από την ακτογραμμή της· η Τουρκία αναγνωρίζει μόνο έξι μίλια, το ίδιο όπως και για τα χωρικά ύδατα.

πολιτικής έναντι της Ελλάδας. Επιπλέον, η προειδοποίηση, που εκδόθηκε όταν οι δύο χώρες βρίσκονταν στα πρόθυρα πολέμου στα μέσα της δεκαετίας του 1990, είναι απηρχαιωμένη σε ένα πλαίσιο προσέγγισης. Η μεταβολή της ρητορικής θα εμβάθυνε τη διμερή κατανόηση, παρακινώντας την Ελλάδα να προβεί σε παρόμοια διαλλακτικά μέτρα προς την Τουρκία. Θα ενίσχυε επίσης τη δέσμευση της Ελλάδας προς την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. και προς μια λύση του Κυπριακού.

Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας στην Ελλάδα θα πρέπει με τη σειρά της να επανεξετάσει το μετά το 1974 δόγμα ότι «η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα στηρίζει». Η Ελλάδα εκπλήρωσε την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έχουν από καιρό παρέλθει οι εποχές της ασθενοσύνης και ηττημένης Κύπρου μετά την εισβολή, και το κράτος είναι πλήρως ικανό να σταθεί στα δικά του πόδια. Ελάχιστος λογική φαίνεται να υπάρχει γιατί η Ελλάδα θα έπρεπε να στηρίζει άνευ όρων τις μεταβαλλόμενες θέσεις της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Μάλιστα, η αποστασιοποίηση της Ελλάδας, όταν αρμόζει, από την άκριτη στήριξη των ελληνοκυπριακών θέσεων στο εσωτερικό της Ε.Ε. θα εξυπηρετούσε την ενίσχυση της προσέγγισης Ελλάδα-Τουρκίας, η οποία πλέον αναγνωρίζεται στην Αθήνα ως στρατηγική προτεραιότητα. Θα ωφελούσε επίσης την Κύπρο, επιταχύνοντας τη διαδικασία του εξευρωπαϊσμού της. Η τοποθέτηση τον Φεβρουάριο του 2006 νέας υπουργού εξωτερικών της Ελλάδας, της Ντόρας Μπακογιάννη, από μια οικογένεια με μακρά παράδοση υποστήριξης της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, παρέχει μια καλή ευκαιρία να ξεκινήσει αυτή η διαδικασία.

Γ. ΛΥΣΗ-ΠΑΚΕΤΟ, ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ, Ή ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΒΗΜΑΤΑ;

Ανά τις δεκαετίες των διαπραγματεύσεων, οι διαμορφωτές της πολιτικής έχουν συζητήσει επί μακρόν τις συγκριτικές αρετές των συμφωνιών-πακέτο έναντι των βαθμιαίων μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης (ΜΟΕ). Το ιστορικό στην Κύπρο είναι ότι, οποτεδήποτε οι ηγεσίες έστρεφαν την προσοχή τους στα ΜΟΕ, ο πρωταρχικός τους στόχος ήταν να εξασθενίσουν (αν όχι να υπονομεύσουν) την πίεση για συνολική λύση.⁸¹ Επιπλέον, οι διαπραγματεύσεις

για ΜΟΕ στην Κύπρο ποτέ δεν οδήγησαν σε συγκεκριμένα αποτελέσματα. Η σημαντικότερη μακράν κίνηση οικοδόμησης εμπιστοσύνης υπήρξε το άνοιγμα της Πράσινης Γραμμής τον Απρίλιο του 2003. Αυτό το μέτρο ήταν εντελώς μονομερές και όχι αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης και συμφωνίας.

Αυτό το ιστορικό αποκαλύπτει ένα σημαντικό μήνυμα. Είναι πιθανό να είναι αντιπαραγωγικό η διεθνής κοινότητα να πιέσει τα μέρη σε απευθείας συνομιλίες για ΜΟΕ, και όχι για τη μεγάλη εικόνα μιας συνολικής συμφωνίας. Η ελληνοκυπριακή ηγεσία έχει αποπειραθεί να ακολουθήσει αυτόν τον δρόμο, προτείνοντας πρόσφατα ότι οι Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να επιστρέψουν τα Βαρώσια στην ελληνοκυπριακή διακυβέρνηση (όπως πρότειναν οι Τουρκοκύπριοι το 2005) και να «κερδίσουν» σε αντάλλαγμα την κοινή ελληνοκυπριακή-τουρκοκυπριακή διαχείριση του λιμένα της Αμμοχώστου. Η έναρξη συζητήσεων για αυτές ή για άλλες προτάσεις είναι απίθανο να αποφέρει αποτελέσματα. Ενδέχεται απλώς να αποστρέψει την προσοχή από τα θεμελιώδη ζητήματα.

Αυτό δεν σημαίνει ότι τα ΜΟΕ είναι ανεπιθύμητα, ή ότι δεν θα πρέπει να συνεχίζονται να επιδιώκονται μονομερώς. Κάθε τι που είναι συμβατό με τις διατάξεις του Σχεδίου Ανάν και έχει το αποτέλεσμα να δημιουργεί διακοινοτική εμπιστοσύνη και να αυξάνει τα κίνητρα για συμβιβασμό δεν μπορεί παρά να έχει θετικό αντίκτυπο. Όμως η σκληρή εμπειρία δείχνει ότι οποιαδήποτε απόπειρα διαπραγμάτευσης ΜΟΕ, εκτός κι αν εμπίπτουν ευθέως στο πλαίσιο ενός σοβαρού διαλόγου για τα μεγάλα ζητήματα, πιθανότατα θα αποβεί άκαρπη, ακόμα και αντιπαραγωγική. Στο σημερινό περιβάλλον, και για το αμέσως προβλέψιμο μέλλον, τα μονομερή βήματα –από όλους τους συναφείς παίκτες, και του είδους που περιγράφεται στο κεφάλαιο που ακολουθεί– είναι η μόνη ρεαλιστική επιλογή.

διαπραγματευτικής ενέργειας και σε νέες τριβές. Ο λόγος είναι σαφής: Η μία ή η άλλη, ή μερικές φορές και οι δύο πλευρές, πιστεύουν ότι η άλλη πλευρά πρόκειται να έχει κάποιο αντανταπόδοτικό όφελος από τα προτεινόμενα μέτρα ή ότι θα ζημιαθεί κάποια ευαίσθητη όψη μιας συνολικής διευθέτησης. Το μακράν πιο επιτυχημένο και επωφελές μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης σε πρόσφατες εποχές, το άνοιγμα της Πράσινης Γραμμής, πραγματοποιήθηκε χωρίς καμία διαπραγμάτευση. Θα μπορούσε μάλιστα να στοιχηματίσει κανείς ότι, αν είχε γίνει οποιαδήποτε απόπειρα διαπραγμάτευσης του ανοίγματος της Πράσινης Γραμμής, αυτό δεν θα είχε ποτέ συμβεί καν. Ας έχουμε άφθονα νέα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης αυτού του είδους, αλλά όχι μια επιστροφή στις αποτυχημένες συνταγές του παρελθόντος, οι οποίες σε κάθε περίπτωση προϋποθέτουν συνέχιση του στάτους κβο και όχι τερματισμό του».

⁸¹ Κάτι το οποίο επισήμανε ο Λόρδος Χάνει στην παρουσίασή του σε συνέδριο του Wilton Park στη Λάρνακα, ό.π.: «Ένα άλλο αδιέξοδο που θα συνιστούσα να μην ακολουθηθεί είναι η ιδέα της διαπραγμάτευσης μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Οποτεδήποτε υπήρξε διάλεμμα ή ανακοπή στις διαπραγματεύσεις, κάποιος προτείνει την ιδέα της διαπραγμάτευσης μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, και αυτά ποτέ δεν οδηγούν πουθενά παρ' εκτός σε μείζονα εκτροπή

VI. ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΒΗΜΑΤΑ: Η ΜΟΝΗ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ

A. ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑ

Ελάχιστα μπορούν να κάνουν απευθείας οι Τουρκοκύπριοι για την επανεκκίνηση της διαδικασίας. Ωστόσο, υπάρχει μια σειρά συγκεκριμένων βημάτων, στα οποία θα μπορούσαν να προβούν μονομερώς, που εξυπηρετούν τον τριπλό σκοπό της ενίσχυσης της θέσης τους, της αύξησης των κινήτρων για τους Ελληνοκύπριους και της καλλιέργειας διακοινοτικής εμπιστοσύνης.⁸² Τα μέτρα, στα οποία θα προβεί η τουρκοκυπριακή πλευρά, πρέπει να είναι ευεπίφορα για μια συμφωνία βασισμένη στο Σχέδιο Ανάν, καθώς και για την άμεση βελτίωση των δικών τους τρεχουσών συνθηκών, με δεδομένη την πιθανότητα να μην επιτευχθεί καμία συμφωνία στο προβλέψιμο μέλλον. Πρέπει να είναι ικανά να υποστηριχθούν τόσο από όσους προωθούν το Σχέδιο, όσο και από εκείνους που προτιμούν να δουν το νησί να παρασύρεται προς τη διχοτόμηση. Υπάρχουν από αυτήν την άποψη τέσσερα πρωταρχικά βήματα, τα οποία μπορεί να επιδιώξει η νέα τουρκοκυπριακή κυβέρνηση:

Περιουσίες. Η τουρκοκυπριακή διαπραγματευτική θέση για τις περιουσίες έχει εξασθενήσει σημαντικά από τις υποθέσεις που έχουν διεκδικήσει Ελληνοκύπριοι στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕCHR). Διακυβεύεται ακόμη περισσότερο εξ αιτίας των αυξανόμενων δεσμών μεταξύ των προβλημάτων που σχετίζονται με τις περιουσίες και της μετανάστευσης Τούρκων από την ενδοχώρα. Η υπόθεση της κ. Λοϊζίδου το 1998, και η μετέπειτα συμφωνία της Τουρκίας το 2004 να της καταβάλει σημαντική αποζημίωση, έφεραν μια σειρά ανάλογων υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου, αυξάνοντας την πιθανότητα ότι αυτό το ζήτημα θα λυθεί μέσω νομικών ενεργειών στο Στρασβούργο και όχι μέσω πολιτικής συμφωνίας.

Μερικοί στην Τουρκία επιθυμούν διακαώς το πάγωμα όλων των ενδεχόμενων μελλοντικών παρόμοιων υποθέσεων. Ωστόσο, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων λειτουργεί ως ανεξάρτητο δικαστικό όργανο και δεν μπορεί να υποβληθεί σε πολιτικές πιέσεις. Τώρα που η δικαιοδοσία του αναγνωρίζεται τόσο από την Κύπρο, όσο και από την Τουρκία, οι μεμονωμένοι Ελληνοκύπριοι που εμπλέκονται σε διενέξεις για περιουσίες δεν έχουν κανένα κίνητρο να τις αποσύρουν. Ο μόνος τρόπος να αποφύγουν οι Τουρκοκύπριοι τη δικαιοδοσία του

ΕCHR σε αυτές τις υποθέσεις είναι να εγκαθιδρύσουν δικό τους επαρκές εσωτερικό ένδικο μέσο. Αν και η επιτροπή για τις περιουσίες, που δημιούργησαν για αυτόν τον σκοπό το 2003, κρίθηκε ανεπαρκής από το ΕCHR, σε απόφασή του για την υπόθεση Ξενίδη-Αρέστη τον Δεκέμβριο του 2005, το Δικαστήριο παρήγγειλε συγχρόνως στην Τουρκία να εγκαθιδρύσει ένα τέτοιο εσωτερικό ένδικο μέσο εντός τριμήνου και να επανορθώσει για τη συγκεκριμένη υπόθεση εντός άλλων τριών μηνών μετά από αυτό.⁸³

Η ΤΔΒΚ θέσπισε νόμο αντιδρώντας στην υπόθεση Ξενίδη-Αρέστη στις 24 Δεκεμβρίου 2005, δύο ημέρες μετά τη δημοσίευση της απόφασης. Εκ πρώτης όψεως προσφέρει ελάχιστες ενδείξεις ότι θα καλύψει τις συγκεκριμένες επικρίσεις των αποφάσεων για την υπόθεση Ξενίδη-Αρέστη. Αφορά κυρίως στην εγκαθίδρυση μιας νέας Επιτροπής Περιουσιών, η οποία μοιάζει να έχει αρκετά μεγάλη ευχέρεια ερμηνείας των όρων λειτουργίας της.⁸⁴ Υποθέτει κανείς ότι θα αμφισβητηθεί σε όλες τις βαθμίδες μέχρι και το ΕCHR από Ελληνοκύπριους προσφεύγοντες και ενδέχεται κάλλιστα να χρειαστεί περαιτέρω επανεξέταση. Θα χρειαστεί στενός συντονισμός με το Συμβούλιο της Ευρώπης για να διασφαλιστεί ότι κάθε τυχόν περαιτέρω επανεξέταση της διαδικασίας θα έχει πιθανότητες να ξεπεράσει τη δοκιμασία του ΕCHR.

Τα τελευταία χρόνια έχει πράγματι υπάρξει οικοδομική έκρηξη στο βόρειο τμήμα του νησιού. Σε σημαντικό αριθμό περιπτώσεων οι οικοδομικές εργασίες πραγματοποιούνται σε γη που ανήκει σε Ελληνοκύπριους που διέφυγαν στο νότο το 1974. Οι τουρκοκυπριακές αρχές πρέπει να πάψουν κάθε οικοδομική εργασία σε αμφισβητούμενες ιδιοκτησίες, καθώς αυτό περιπλέκει ακόμη περισσότερο τα πράγματα. Το σημαντικό σημείο, ωστόσο, είναι ότι η πιθανότητα επαρκούς εσωτερικού

⁸³ Βλ. την «Απόφαση ως προς το παραδεκτό της προσφυγής υπ' αριθμ. 46347/99 της Μύρας Ξενίδη-Αρέστη κατά της Τουρκίας» του Δικαστηρίου, 4 Απριλίου 2005, και την απόφαση του Δικαστηρίου σε εκείνη την υπόθεση, 22 Δεκεμβρίου 2005.

⁸⁴ Συγκεκριμένα, ενώ ο νέος νόμος μοιάζει όντως εκ πρώτης όψεως να ανταποκρίνεται στα κριτήρια του ΕCHR όσον αφορά προβλέψεις για κινητά περιουσιακά στοιχεία και για μη χρηματικές [ηθικές] βλάβες, δεν είναι πολύ συγκεκριμένος σε αυτά τα ζητήματα, αφήνοντάς τα να αποφασισθούν από την Επιτροπή Περιουσιών. Σαφώς καλύπτονται δύο από τις λοιπές επικρίσεις του Δικαστηρίου, ως προς το ότι όσοι ζουν σε κατοικίες που ανήκουν, ή έχουν οικοδομηθεί σε γη που ανήκει, σε Ελληνοκύπριους, αποκλείονται από την ιδιότητα του μέλους της Επιτροπής, και υπάρχει πρόβλεψη για τουλάχιστον δύο μέλη μη προερχόμενα από την Κύπρο ή τις εγγυήτριες δυνάμεις. Επίσης, μέρος της φρασεολογίας του είναι δανεισμένο από το Σχέδιο Ανάν. Φαίνεται να αποτελεί σοβαρή προσπάθεια.

⁸² Συνέντευξη του Crisis Group με Τουρκοκύπριο δημόσιο υπάλληλο, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

ένδικο μέσο, στο οποίο οι εκτοπισμένοι Ελληνοκύπριοι θα έπρεπε να προσφύγουν σε τουρκοκυπριακό επίσημο θεσμό και να αποδεχθούν τις αποφάσεις του, δεν είναι απλώς αποδεκτή από το ECHR, αλλά μάλιστα απαιτείται από αυτό.⁸⁵ Αν οι Τουρκοκύπριοι μπορούν να βρουν μια λύση ανθεκτική στο ECHR, αυτό θα βοηθήσει την ίδια τους την οικονομική ανάπτυξη επιλύοντας την τρέχουσα νομική αβεβαιότητα στις αγορές ακινήτων. Θα αυξήσει επίσης τα κίνητρα των Ελληνοκυπρίων να διαπραγματευτούν μια συνολική λύση, αφού το ECHR είναι πιθανό ότι θα ικανοποιηθεί με ένα ένδικο μέσο λιγότερο επωφελές για τους μεμονωμένους Ελληνοκύπριους προσφεύγοντες απ' ότι θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω του Σχεδίου Ανάν.

Το καθεστώς της πόλης των Βαρωσιών είναι ένα άλλο στοιχείο στο ζήτημα της αποκατάστασης των περιουσιών. Από το 1979 και μετά, τα μέρη έχουν αποδεχθεί την εκ νέου κατοίκηση της εγκαταλελειμμένης τουριστικής περιοχής από εκτοπισμένους Ελληνοκύπριους ως ενδιάμεσο μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Οι Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να προσφερθούν να ανακαινίσουν τα Βαρώσια με διεθνή χρηματοδοτική στήριξη και στη συνέχεια να επιστρέψουν τις περιουσίες στους νόμιμους Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες τους. Αυτό απ' ενός θα λειτουργούσε ως ισχυρό μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης και απ' ετέρου θα έδινε ώθηση στην τουρκοκυπριακή ανάπτυξη ως αποτέλεσμα της ανοικοδόμησης. Ωστόσο, οι Ελληνοκύπριοι θα επέστρεφαν υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση, μέχρι να τεθεί σε ισχύ μια συνολική συμφωνία. Αυτό το μονομερές βήμα θα αύξανε και πάλι τα κίνητρα των Ελληνοκυπρίων να συνάψουν συμφωνία, δεδομένου ότι αν η ειρηνευτική διαδικασία παραμείνει παγωμένη, θα λειτουργήσει ως προηγούμενο για την αποκατάσταση περιουσιών χωρίς εδαφικές αναπροσαρμογές.

Διακυβέρνηση. Το δεύτερο σύνολο μέτρων που θα μπορούσαν να επιδιωχθούν μονομερώς είναι στον τομέα της διακυβέρνησης. Η κακή οικονομική διαχείριση ανά τις δεκαετίες έχει συμβάλει στους χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης στο βορρά. Η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. σήμαινε ότι η βόρεια Κύπρος θεωρείται μέρος της Ένωσης από πλευράς δικαίου της Ε.Ε. Έτσι, αργά ή γρήγορα θα χρειαστεί να εφαρμοστεί εκεί το κοινοτικό κεκτημένο. Παρά τη μικρή εδαφική έκταση, η εφαρμογή του κεκτημένου θα απαιτήσει σημαντική προσπάθεια από τους Τουρκοκύπριους λόγω της έλλειψης αποτελεσματικής διοικητικής τους ικανότητας. Θα πρέπει

να ξεκινήσουν τη βαθμιαία εναρμόνιση με το κεκτημένο από τώρα. Μερικοί τομείς του δικαίου της Ε.Ε., όπως το εμπόριο, μπορούν να εναρμονισθούν αμέσως. Αυτό αληθεύει ακόμη περισσότερο σε ένα πλαίσιο, στο οποίο η Τουρκία έχει υπογράψει (και αργά ή γρήγορα δεσμεύεται να εφαρμόσει) το πρωτόκολλο που επεκτείνει στη νότια Κύπρο την Τελωνειακή της Ένωση με την Ε.Ε.

Ένας άλλος τομέας που απαιτεί επείγουσα εναρμόνιση είναι ο δημόσιος τομέας, όπου η είναι ανάγκη να μειωθεί η κρατική παρέμβαση στην πραγματική οικονομία. Καλή θα ήταν επίσης η περαιτέρω μεταρρύθμιση του τραπεζιτικού τομέα.⁸⁶ Σε άλλους τομείς, χρειάζεται προπαρασκευαστικό έργο για να ευαισθητοποιηθεί το κοινό και να υπολογιστεί ποια μεταβατικά διαστήματα θα ελαχιστοποιούσαν το βραχυπρόθεσμο κόστος της εναρμόνισης. Με άλλα λόγια, το διάστημα μέχρι την επίτευξη συνολικής διευθέτησης θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως χρήσιμος επιπλέον χρόνος για να ξεκινήσει η γενική αναμόρφωση των δημόσιων θεσμών, του δικαίου και της πολιτικής που ενέχει η ένταξη στην Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να βοηθήσει τους Τουρκοκύπριους σε αυτή τη διαδικασία. Από το 2004 μέχρι σήμερα, το ΤΑΙΕΧ έχει προσφέρει τις υπηρεσίες του σε περισσότερους από 200 Τουρκοκύπριους δημόσιους υπαλλήλους.⁸⁷ Αυτές οι προσπάθειες πρέπει να πολλαπλασιαστούν κατά τους επερχόμενους μήνες, κατά προτίμηση χρησιμοποιώντας τα εναπομείναντα €39 εκατομμύρια από τα €259 εκατομμύρια βοήθειας που είχαν αρχικά χαρακτηριστεί για αυτόν τον σκοπό.

Εμπόριο. Το τρίτο σύνολο μέτρων αφορά τον τομέα του εμπορίου. Ο διάλογος για το τελωνειακό πρωτόκολλο έχει φέρει την Τουρκία και τους Τουρκοκύπριους σε ισχυρότερη θέση να προχωρήσουν πέρα από την παραχώρηση εμπορικών σχέσεων, όπως προτείνει επί του παρόντος η Επιτροπή, επιχειρηματολογώντας υπέρ της ντε φάκτο συμπερίληψης του βορρά στην Τελωνειακή Ένωση Ε.Ε.-Τουρκίας. Στην πράξη αυτό θα απαιτούσε τρία βήματα. Το πρώτο και ευκολότερο θα ήταν οι Τουρκοκύπριοι να αποδεχθούν μονομερώς το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (κάτι που θα μπορούσε να γίνει με έναν απλό κανονισμό). Αυτό θα αφαιρούσε τους χρηματοοικονομικούς δασμολογικούς φραγμούς μεταξύ του βορρά και της Ε.Ε. Το δεύτερο θα ήταν να τροποποιηθεί ο κανονισμός για

⁸⁵ Αν και η απόφαση του ECHR είναι επισήμως δεσμευτική για την Τουρκία, και όχι για την ΤΔΒΚ (αφού η Τουρκία είναι μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ η ΤΔΒΚ δεν είναι), είναι σαφές από τις λεπτομέρειες της απόφασης ότι το ECHR θεωρεί την ΤΔΒΚ ως δυναμικά ικανή να θέσει σε ισχύ ικανοποιητικό εσωτερικό ένδικο μέσο.

⁸⁶ Συνέντευξη του Crisis Group με αξιωματούχους της Επιτροπής, Βρυξέλες, Απρίλιος 2005.

⁸⁷ Το ΤΑΙΕΧ είναι το Όργανο Τεχνικής Συνδρομής και Ανταλλαγής Πληροφοριών της Γενικής Διεύθυνσης Διεύθυνσης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Παρέχει κεντρικά διαχειριζόμενη βραχυπρόθεσμη τεχνική συνδρομή για προσέγγιση, εφαρμογή και επιβολή νομοθεσίας.

την Πράσινη Γραμμή για να επιτραπεί στα προϊόντα προέλευσης Τουρκίας (και των άλλων χωρών της Ε.Ε.) να διασχίζουν την Πράσινη Γραμμή σε αμφότερες τις διευθύνσεις. Το τρίτο βήμα θα ήταν να προβλεφθεί η κοινή διαχείριση του λιμένα της Αμμοχώστου από τους Τουρκοκύπριους και μια αναγνωρισμένη αρχή, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Τα δύο τελευταία μέτρα δεν μπορούν να υιοθετηθούν μονομερώς από τους Τουρκοκύπριους. Απαιτούν απόφαση της Ε.Ε., και υπάρχει πάντα ο κίνδυνος του ελληνοκυπριακού βέτο. Ωστόσο, είναι ισχυρή η επιχειρηματολογία που μπορεί να προβληθεί για μια τέτοια επεκταμένη τελωνειακή ένωση στο πλαίσιο της δέσμευσης του Συμβουλίου να ενισχύσει την τουρκοκυπριακή οικονομία. Οι Τουρκοκύπριοι, άλλωστε, δικαιούνται να επωφεληθούν από την ιδιότητά τους ως πολίτες της Ε.Ε. (Αυτή ήταν επίσης μία από τις προτάσεις στο τουρκικό σχέδιο δράσης του Ιανουαρίου 2006).⁸⁸ Ακόμα και αν αποδειχθεί δύσκολο να πειστεί η Ε.Ε. να προβεί στο δεύτερο και το τρίτο βήμα αυτής της διαδικασίας, οι Τουρκοκύπριοι, υιοθετώντας τους εξωτερικούς δασμούς της Ε.Ε., θα έστελναν ένα ισχυρό πολιτικό μήνυμα ότι είναι έτοιμοι για την τελική τους είσοδο στην Τελωνειακή Ένωση. Κατά πάσα πιθανότητα θα αποτελούσε επίσης θετικό μήνυμα για τους επενδυτές.

Οικοδόμηση διακοινοτικής εμπιστοσύνης. Το τελικό σύνολο μέτρων που προτείνονται εδώ είναι να προαχθεί η οικοδόμηση διακοινοτικής εμπιστοσύνης. Αυτά τα μέτρα, αντί να αποτελούν παραχωρήσεις, θα ενίσχυαν τη διεθνή εικόνα της τουρκοκυπριακής ηγεσίας.

Πρώτον, οι αρχές θα πρέπει να προχωρήσουν, με τη βοήθεια ει δυνατόν παρατηρητών και χρηματοδότησης της Ε.Ε., απογραφή πληθυσμού στη βόρεια Κύπρο. Κάτι τέτοιο θα έθετε τέλος στη διένεξη γύρω από τον αριθμό των Τούρκων εποίκων, ένα ζήτημα που έχει δηλητηριάσει τις διακοινοτικές σχέσεις και ζημιώσει την αξιοπιστία της τουρκοκυπριακής ηγεσίας και της Τουρκίας. Οι Ελληνοκύπριοι υποστηρίζουν ότι οι έποικοι (περίπου 115.000 άτομα από την ηπειρωτική Τουρκία) υπερβαίνουν πλέον σε αριθμό τους Τουρκοκύπριους. Οι Τουρκοκύπριοι υποβαθμίζουν αυτούς τους αριθμούς, υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχουν περισσότεροι από

40.000 έως 60.000 έποικοι στο βορρά. Το Σχέδιο Ανάν θα επέτρεπε σε 45.000 αλλοδαπούς στην κάθε πλευρά να λάβουν την υπηκοότητα. Επιπλέον, επί δεκαεννέα χρόνια (ή μέχρι την έναρξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.), θα επιτρεπόταν η παραμονή στο νησί Τούρκων πολιτών, μέχρι το 5% του αριθμού των Τουρκοκυπρίων πολιτών (και Ελλήνων πολιτών, μέχρι το 5% του αριθμού των Ελληνοκυπρίων πολιτών). Αν οι τουρκοκυπριακοί αριθμοί αποδειχθεί ότι είναι πλησιέστερα στην αλήθεια, τότε η πλειονότητα των μεταναστών από την ηπειρωτική Τουρκία πιθανότατα θα λάμβαναν την κυπριακή υπηκοότητα ή δικαίωμα παραμονής υπό ένα Σχέδιο Ανάν. Αν είναι σωστοί οι ελληνοκυπριακοί αριθμοί, η πλειονότητα των εποίκων θα αναγκάζονταν να μετακινηθούν στην Τουρκία. Μια απογραφή θα προσέδιδε κάποια τιμιότητα σε αυτόν τον διάλογο.

Δεύτερον, οι Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να επιδιώξουν περαιτέρω μέτρα με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών και των δικαιωμάτων της ελληνοκυπριακής κοινότητας στην χερσόνησο της Καρπασίας και της κοινότητας των Μαρωνιτών. Η τουρκοκυπριακή κυβέρνηση έχει ήδη ανοίξει ελληνοκυπριακό σχολείο στην Καρπασία, έχει επιστρέψει περιουσίες στην κοινότητα των Μαρωνιτών και της έχει επιτρέψει να εκλέξει θρησκευτικούς ηγέτες. Περαιτέρω μέτρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν το άνοιγμα και την αποκατάσταση εκκλησιών στην περιοχή (με τη βοήθεια διεθνούς χρηματοδότησης) και το να επιτρέψουν κανονικές θρησκευτικές λειτουργίες, καθώς και ευρύτερα μέτρα για να προστατευθεί η χερσόνησος (για παράδειγμα ορίζοντας μέρος αυτής ως αποστρατιωτικοποιημένο εθνικό πάρκο). Αυτά τα μέτρα, ενισχύοντας παράλληλα τη διακοινοτική εμπιστοσύνη, θα πρόσθεταν στην αξιοπιστία και τη νομιμοποίηση των τουρκοκυπριακών αρχών και θα ενίσχυαν τα επιχειρήματα υπέρ της παραμονής της Καρπασίας υπό τον έλεγχό τους σε μια συνολική λύση. Επιπλέον, οι Τουρκοκύπριοι σε συντονισμό με τις φωνές στο νότο υπέρ της διευθέτησης, θα μπορούσαν να αρχίσουν να σχεδιάζουν τη δημιουργία χωριών μικτού πληθυσμού σε περιπτώσεις όπου οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να μετακινηθούν. Το χωριό Πύλα αποτελεί ενθαρρυντικό παράδειγμα τέτοιας συνύπαρξης.

Τρίτον ένα άλλο σύνολο μονομερών ΜΟΕ θα μπορούσε να περιλαμβάνει μέτρα που να ελαφρύνουν τη λειτουργία της Πράσινης Γραμμής, όπως το άνοιγμα περισσότερων σημείων διάβασης (όπως έχουν υποσχεθεί) και η ενεργός υποστήριξη των προσπαθειών άρσης ναρκοπεδίων που χρηματοδοτεί η Ε.Ε. κατά μήκος της νεκρής ζώνης.⁸⁹ Η διάβαση της οδού Λήδρας στη δυτική Λευκωσία πρέπει

⁸⁸ Τόσο η τροποποίηση του κανονισμού για την Πράσινη Γραμμή, όσο και η κοινή διαχείριση του λιμένα θα απαιτούσαν τη συγκατάθεση των Ελληνοκυπρίων, η οποία δεν θα ήταν εύκολο να επιτευχθεί. Όμως ακόμα και ο κανονισμός για το απ' ευθείας εμπόριο απαιτεί πλέον ομοφωνία (είτε με βάση το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 10 της Συνθήκης Ένταξης, είτε μέσω της συνδυασμένης χρήσης των Άρθρων 133 και 308 της Συνθήκης). Αντί να περιορίσει το ζήτημα στο απ' ευθείας εμπόριο, η Επιτροπή θα πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο της ντε φάκτο συμπερίληψης της βόρειας Κύπρου στην τελωνειακή ένωση.

⁸⁹ Ήδη €2,5 εκατομμύρια έχουν διατεθεί για αυτόν τον σκοπό.

να ανοίξει, συμβολίζοντας την επανένωση της πρωτεύουσας.⁹⁰

Τέταρτον, και πάλι ως μονομερές μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης, η Τουρκία θα μπορούσε να αποσύρει μέρος των στρατιωτικών της δυνάμεων από τον βορρά. Το στρατιωτικό της σώμα κυμαίνεται από 35.000 έως 40.000 στρατιώτες, αριθμός χονδρικά διπλάσιος από το άθροισμα της ελληνοκυπριακής Εθνοφρουράς και του ελληνικού στρατού στο νότο. Το Σχέδιο Ανάν προέβλεπε τη διατήρηση 6.000 Τούρκων στρατιωτών μέχρι το 2011 (αριθμός που στη συνέχεια θα μειωνόταν). Ακόμα και στην απουσία μιας συμφωνίας, η Τουρκία θα μπορούσε να μειώσει την παρουσία της με ελάχιστο κόστος ασφαλείας για τους Τουρκοκύπριους, με δεδομένους τους αριθμητικούς συσχετισμούς και την εγγύτητα της ηπειρωτικής Τουρκίας.

Τέλος, η Τουρκία θα μπορούσε να προχωρήσει μονομερώς σε ένα σχέδιο για τον επαναπατρισμό αριθμού εποίκων μόλις πραγματοποιηθεί η απογραφή πληθυσμού στο βόρειο τμήμα του νησιού, καθώς και να εφαρμόσει αμέσως αυστηρότερους ελέγχους στον αριθμό των Τούρκων που εισέρχονται στο νησί από τον βορρά με σκοπό την εργασία. Όπως αναδεικνύεται στην έκθεση της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της βρετανικής Βουλής των Κοινοτήτων, αυτή η εισροή είναι συνεχής. Στο μεταξύ, ο ρυθμός μετανάστευσης μεταξύ των Τουρκοκυπρίων, καθώς δικαιούνται πλέον διαβατήρια και υπηκοότητα της Ε.Ε., αυξάνεται. Κινδυνεύουν να γίνουν μειονότητα στο δικό τους τμήμα του νησιού.

B. ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

Υπάρχουν πολλά που μπορεί να κάνει η ελληνοκυπριακή ηγεσία αν ήθελε να επιδοθεί σοβαρά εκ νέου στη διαδικασία διευθέτησης, αρχίζοντας με τη δημόσια αποσαφήνιση της δέσμευσής της στο Σχέδιο Ανάν ως βάση για μια διευθέτηση. Επιπροσθέτως, πρέπει να τροποποιήσει σημαντικά την τρέχουσα πολιτική της για απομόνωση του βορρά. Αν οι ελληνοκυπριακές αρχές επέτρεπαν τη χρήση του αερολιμένα Ερτζάν (Τύμπου) για διεθνείς πτήσεις, έδιναν τη συγκατάθεσή τους για τη χρήση του λιμένα της Αμμοχώστου υπό κοινή διοίκηση των Τουρκοκυπρίων και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υποστήριζαν τη φιλελευθεροποίηση του κανονισμού για την Πράσινη Γραμμή και απέφευγαν να ασκήσουν βέτο για το απευθείας εμπόριο των Τουρκοκυπρίων με την Ε.Ε., οι προοπτικές για ευνοϊκή διευθέτηση –και για την ίδια τους την υπόληψη– θα βελτιώνονταν σημαντικά.

Είναι σαφές ότι η παρούσα ηγεσία, με την τρέχουσα διάθεσή της, είναι απίθανο να προβεί οικειοθελώς σε οποιοδήποτε από αυτά τα βήματα. Το πολύ που μπορεί κανείς ρεαλιστικά να ελπίζει βραχυπρόθεσμα είναι τουλάχιστον να υποβάλει στον Γενικό Γραμματέα των Η.Ε., όπως της έχει ζητηθεί, ιεραρχημένο κατάλογο των προβληματισμών της για το Σχέδιο Ανάν. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η εσωτερική δράση πρέπει να εστιαστεί στη μεταβολή των αντιλήψεών της, ή των αντιλήψεων του εκλογικού σώματος, όπου οι κρίσιμοι παίκτες είναι η ελληνοκυπριακή αντιπολίτευση και η κοινωνία των πολιτών. Αντίθετα με τον βορρά, δεν έχει υπάρξει ουσιαστικός διάλογος στο νότο, είτε για τους στόχους της ελληνοκυπριακής κοινότητας, είτε για τα καλύτερα μέσα για την επίτευξή τους. Η σημερινή ηγεσία διακηρύσσει την επιτυχία της στρατηγικής της, και αξιοσημείωτα λίγες φωνές αμφισβητούν αυτόν τον ισχυρισμό. Κάποια από τα βήματα που μπορούν και πρέπει να γίνουν είναι τα παρακάτω:

- Η κοινωνία των πολιτών πρέπει να ασκήσει πίεση στις αρχές να επιδοθούν σε επίσημη επανεξέταση του ιστορικού αφηγήματος Κυπριακού προβλήματος. Προγράμματα στην παιδεία και τα μέσα ενημέρωσης, με στόχο την εκ νέου αξιολόγηση των ιστορικών αφηγημάτων καθώς και των εγγενών πλεονεκτημάτων του καταμερισμού εξουσίας και του συμβιβασμού, είναι κεντρικής σημασίας τόσο για την επίτευξη συμφωνίας, όσο και για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας και της επιτυχίας της. Ένα άλλο σημαντικό σημείο είναι η συμπερίληψη των Τουρκοκυπρίων –οι οποίοι, ακόμα και σύμφωνα με τις ελληνοκυπριακή ρητορεία, πρέπει να θεωρούνται πολίτες της Κύπρου και της Ε.Ε.– στις αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις (ένα από τα σημεία που έθιγε το τουρκικό σχέδιο δράσης του Ιανουαρίου 2006).
- Τα κόμματα της ελληνοκυπριακής αντιπολίτευσης, οι μετριοπαθείς σε όλες τις πλευρές και οι ηγέτες της κοινωνίας των πολιτών, μαζί με ελληνικούς κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς παράγοντες, πρέπει να επιδοθούν πιο ενεργά σε διάλογο για την οικονομική στρατηγική. Συγκεκριμένα, η οικονομική ανάπτυξη των Τουρκοκυπρίων πρέπει να θεωρηθεί ως στόχος επιθυμητός για ολόκληρο το νησί. Η συμψηφιστική προσέγγιση, που ευνοεί την πρόκληση οικονομικού κόστους προκειμένου να καμφθούν οι Τουρκοκύπριοι και να υποταχθούν, είναι απίθανο να αποδώσει καρπούς. Η ανάπτυξη της βόρειας Κύπρου θα ωφελούσε και τις δύο πλευρές, πριν και μετά από μια συμφωνία. Η φυσική ομορφιά και οι ιστορικοί τόποι του βορρά θα μπορούσαν να ανακατευθύνουν τον τουριστικό

⁹⁰ Συνέντευξη του Crisis Group με Τουρκοκύπριο πολιτικό, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

τομέα της Κύπρου προς νέες ειδικές αγορές.⁹¹ Αντί να θεωρείται ο βορράς ως αντίπαλος, η ανάπτυξη του πρέπει να θεωρείται ότι θα βοηθήσει τους Ελληνοκύπριους να ανταγωνιστούν αποτελεσματικότερα την καλπάζουσα τουριστική βιομηχανία σε άλλες χώρες της περιοχής (ιδίως στην Τουρκία). Ως ανεπτυγμένο σύνολο, η Κύπρος θα ευημερούσε ως κόμβος στην Ανατολική Μεσόγειο. Χωρίς συνοδευτική ανάπτυξη του βορρά, ο νότος ενδέχεται να διολισθήσει στην επανάπαυση και την έλλειψη ανταγωνιστικότητας, να ξεπεραστεί από την Τουρκία στο εμπόριο και τον τουρισμό, καθώς και στην πολιτική και την ασφάλεια. Αυτό αληθεύει ιδιαίτερα στο σημερινό πλαίσιο της σχετικής οικονομικής στασιμότητας του νότου.

- Τα κόμματα της αντιπολίτευσης, παίρνοντας παράδειγμα από την Ελλάδα, πρέπει να επανεκτιμήσουν και να συζητήσουν ανοικτά τη στρατηγική απέναντι στην Τουρκία. Όπως και για την Ελλάδα, μια δημοκρατική και ευρωπαϊκή Τουρκία είναι προς το καλύτερο συμφέρον των Ελληνοκυπρίων, που είναι γραφτό να συνορεύουν, ουσιαστικά, με αυτήν τη μεγάλη και ισχυρή χώρα. Αν και πολλοί Ελληνοκύπριοι πολιτικοί αναγνωρίζουν αυτό το γεγονός, η ηγεσία παραμένει προσδεδεμένη στη συμψηφιστική λογική της επιρροής ως μέσου απόσπασης παραχωρήσεων από την Τουρκία. Η Ελλάδα χρειάστηκε σχεδόν δύο δεκαετίες ένταξης στην Ε.Ε. για να αλλάξει τη στρατηγική της. Όμως, με την είσοδο του νέου αιώνα, είναι ένας από τους κυριότερους υποστηρικτές της εισόδου της Τουρκίας στην Ε.Ε. Υπάρχουν σημάδια ότι τα κόμματα της αντιπολίτευσης στη νότια Κύπρο εκτιμούν αυτή τη λογική, και πρέπει να αμφισβητήσουν δραστήρια την τακτική της κυβέρνησης. Η προώθηση του δρόμου της Τουρκίας προς την Ευρώπη θα ήταν η καλύτερη εγγύηση της ασφάλειας των Ελληνοκυπρίων, που υποτίθεται ότι αποτελεί την κύρια ανησυχία εκείνων που ψήφισαν «όχι» στο δημοψήφισμα. Σε αυτό το πνεύμα, το να επιτραπεί η πρόσβαση χωρίς βίζα σε εκείνους τους Τούρκους από την ενδοχώρα, που θα αποκτούσαν την υπηκοότητα υπό το Σχέδιο Ανάν, θα αποτελούσε ευπρόσδεκτη χειρονομία συμφιλίωσης.⁹²
- Η Ελλάδα πρέπει να αναθεωρήσει την προσέγγισή της στο Κυπριακό ζήτημα. Αν η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. είναι προς το γεωπολιτικό

συμφέρον της Ελλάδας (όπως υπαινίσσονται τα λόγια και οι πράξεις των πρόσφατων κυβερνήσεών της), τότε πρέπει να είναι από τις πρώτες χώρες της Ε.Ε. που θα πιάσουν τόσο δημοσίως όσο και κατ' ιδίαν ώστε η Ένωση να εκπληρώσει τις δεσμεύσεις της του 2004 προς τους Τουρκοκύπριους, θεσπίζοντας τον κανονισμό για το εμπόριο, αναθεωρημένο όπως προτάθηκε παραπάνω, και εφαρμόζοντας τον κανονισμό για τη βοήθεια. Η Ελλάδα πρέπει να επανεξετάσει επίσης το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα με την Κύπρο,⁹³ το οποίο σε κάθε περίπτωση αντιβαίνει στις συμβατικές υποχρεώσεις και των δύο χωρών, και να πάψει να συμμετέχει στις επιχειρήσεις και τη στελέχωση της Εθνοφρουράς της ΔτΚ.

Γ. ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ: ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΒΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΙΡΙΑ ΜΕΛΗ

Ο ρόλος της διεθνούς κοινότητας, της Ε.Ε. και των Η.Ε. ιδίως, είναι κεντρικός για τη δημιουργία των απαραίτητων συνθηκών για βιώσιμη λύση στην Κύπρο. Οι καιριοί παράγοντες είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο· οι εγγυήτριες χώρες, Ελλάδα, Τουρκία και Βρετανία· ο Γενικός Γραμματέας, το Συμβούλιο Ασφαλείας και η Γενική Συνέλευση των Η.Ε.· και οι Η.Π.Α.

Ευρωπαϊκή Ένωση. Τώρα που η Κύπρος εισήλθε διααιρεμένη, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος του Κυπριακού ζητήματος και δεν μπορεί να αναλάβει αξιόπιστα μεσολαβητικό ρόλο: αυτός θα παραμείνει ευθύνη των Η.Ε. Μπορεί και πρέπει να ενεργοποιηθεί πρωταρχικά για να συντηρήσει την οικονομική ανάπτυξη και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της βόρειας Κύπρου και να συμβάλει εποικοδομητικά σε έναν επαναπροσδιορισμό του λίαν κακοποιημένου συνθήματος περί «ευρωπαϊκής λύσης» στο νησί.⁹⁴ Οι περισσότερες από τις προτάσεις που καταγράφονται παρακάτω θα απαιτούσαν τη συναίνεση των Ελληνοκυπρίων, κάτι που είναι απίθανο να υλοποιηθεί

⁹¹ Συνέντευξη του Crisis Group με αξιωματούχους της Επιτροπής, Βρυξέλες, Απρίλιος 2005.

⁹² Συνέντευξη του Crisis Group με Τουρκοκύπριο βουλευτή, Λευκωσία, Απρίλιος 2005.

⁹³ Το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα, αναπτύχθηκε το 1993 από τον τότε Έλληνα πρωθυπουργό, Ανδρέα Παπανδρέου, και το οποίο δέσμευε την Ελλάδα και τη ΔτΚ σε ένα «ενιαίο αμυντικό χώρο» σε περίπτωση τουρκικής επιθετικότητας.

⁹⁴ Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά, η ελληνοκυπριακή ρητορεία συνηγορεί σε «ευρωπαϊκή λύση» της σύγκρουσης και σε ενεργό και άμεση ανάμιξη της Ε.Ε. σε διαμεσολάβηση, συνδυασμένη με πλήρεις και άμεσες ελευθερίες μετακίνησης, εγκατάστασης και απόκτησης ακινήτων. Η Ε.Ε. είναι απίθανο να ανταποκριθεί σε αυτήν τη συγκεκριμένη πρόσκληση, αν και ο Επίτροπος Διεύθυνσης Olli Rehn έχει τουλάχιστον διορίσει ειδικό σύμβουλο για την Κύπρο, τον Φινλανδό πρόεδρο Jaakko Blomberg.

σύντομα. Ωστόσο, αυτό δεν εμποδίζει τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη να εκπονήσουν και να παγιώσουν κοινές απόψεις και προτεινόμενες ενέργειες προς τον βορρά, ιδίως επαναβεβαιώνοντας την υπάρχουσα δέσμευσή τους να θέσουν σε ισχύ τους κανονισμούς για το εμπόριο και τη βοήθεια, χαιρετίζοντας τις τουρκικές προτάσεις του Ιανουαρίου 2006 ως τουλάχιστον μία βάση για συζήτηση, και διατηρώντας ή αυξάνοντας τις διμερείς επαφές με Τουρκοκύπριους πολιτικούς – και γενικώς διατηρώντας συνεχή πίεση προς την ελληνοκυπριακή κυβέρνηση να μετριάσει την αδιαλλαξία της.

Το ευκολότερο μέτρο σχετίζεται με τη βοήθεια και την τεχνική συνδρομή. Μετά από πολλούς μήνες παγώματος, είναι επιτακτική ανάγκη τα κονδύλια του κανονισμού της Ε.Ε. για βοήθεια να εκταμιευτούν τώρα για να συντηρηθεί η εναρμόνιση του βορρά καθώς και για να ανακαινιστεί ο λιμένας της Αμμοχώστου. Τα χρήματα θα μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν για να υποστηριχθεί μια απογραφή στο βορρά και η άρση των ναρκοπεδίων της Πράσινης Γραμμής.

Προκειμένου να επιδιώξει αποτελεσματικά τη ντε φάκτο ένταξη της βόρειας Κύπρου στην Ε.Ε., η Επιτροπή πρέπει να εγκαθιδρύσει στο βορρά γραφείο παραρτήματος της αντιπροσωπείας της στην Κύπρο. Αυτό θα της επέτρεπε να συντονίζει αποτελεσματικότερα την παροχή κονδυλίων αφιερωμένων στην τεχνική συνδρομή και στην εναρμόνιση με το κεκτημένο. Για να συμβεί αυτό, οι θεσμοί της Ε.Ε. θα χρειαστεί να ξεπεράσουν την ευαισθησία τους για ζητήματα αναγνώρισης. Αν, όπως υποστηρίζει η Ένωση, η υπογραφή από την Τουρκία πολυμερούς διεθνούς συμφωνίας με την κυβέρνηση της Κύπρου (για την επέκταση της Τελωνιακής Ένωσης) δεν συνιστά πράξη αναγνώρισης, είναι δύσκολο να δει κανείς πώς η απλή αλληλεπίδραση της Επιτροπής με τους Τουρκοκύπριους στο επίπεδο της διοίκησης θα ενείχε από μόνη της αναγνώριση της ΤΔΒΚ.

Τα κράτη-μέλη και οι θεσμοί της Ε.Ε. πρέπει επίσης να πάρουν παράδειγμα από οργανισμούς όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης (το οποίο έχει, για παράδειγμα, δύο Τουρκοκύπριους παρατηρητές στην Κοινοβουλευτική του Συνέλευση) και να διασφαλίσουν ότι οι Τουρκοκύπριοι πολίτες πληρούν το μερίδιό τους από τις θέσεις της Κύπρου στους θεσμούς της Ε.Ε. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει συστήσει Ομάδα Επαφής Υψηλού Επιπέδου για σχέσεις με τη βόρεια Κύπρο, που περιλαμβάνει ένα μέλος από κάθε μία από τις κύριες πολιτικές ομάδες. Αυτό το όργανο πρέπει να εργαστεί για να επιτραπεί η επίσημη αλληλεπίδραση μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Τουρκοκύπριων αξιωματούχων και παραγόντων της κοινωνίας των πολιτών. Δύο Τουρκοκύπριοι βουλευτές συμμετέχουν ήδη, σε περιορισμένο βαθμό, στις δραστηριότητες των

μεγαλύτερων πολιτικών ομάδων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.⁹⁵

Τα σημαντικότερα, αν και δυσκολότερα, μέτρα που πρέπει να συμφωνηθούν είναι εκείνα που σχετίζονται με τον τουρισμό και το εμπόριο. Όσον αφορά τις απευθείας πτήσεις, τα νομικά εμπόδια δείχνουν ότι δεν υπάρχει απλός τρόπος παράκαμψης της ελληνοκυπριακής μη αναγνώρισης του αερολιμένα Ερτζάν (Τύμπου).⁹⁶ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά από διαβούλευση με τις τουρκοκυπριακές αρχές, θα πρέπει να αναθεωρήσει τις προτάσεις της για απευθείας εμπόριο, αναβαθμίζοντάς τις ώστε να περιλαμβάνουν τη ντε φάκτο συμπερίληψη του βορρά στην Τελωνιακή Ένωση Ε.Ε.-Τουρκίας. Αυτό θα περιλάμβανε επίσης τη δεδηλωμένη προθυμία της Επιτροπής να αναλάβει (εφ' όσον της δοθεί η εντολή) τον ρόλο της κοινής διαχείρισης του λιμένα της Αμμοχώστου με τις τουρκοκυπριακές αρχές.

Μεμονωμένα κράτη. Οι συγκεκριμένες ευθύνες της Ελλάδας και της Τουρκίας εξετάστηκαν παραπάνω. Δεν μπορεί να υπάρξει καμία πρακτική ή νομική αντίρρηση στο να ανοίξουν άλλα κράτη-μέλη της Ε.Ε., ή οι Η.Π.Α., παραρτήματα των πρεσβειών τους στη Λευκωσία στη βόρεια πλευρά της Πράσινης Γραμμής, και στο να εντείνουν με άλλους τρόπους τις επαφές με την τουρκοκυπριακή ηγεσία και κοινωνία των πολιτών για να τους βγάλουν από την απομόνωσή τους.

Η Βρετανία, η οποία διατηρεί δύο κυρίαρχες βάσεις που καλύπτουν το 3% του εδάφους του νησιού, προσφέρθηκε να επιστρέψει στην Κύπρο σχεδόν τη μισή έκταση ως μέρος των προτάσεων Ανάν. Πρέπει να διατηρήσει αυτήν την προσφορά.

⁹⁵ Η Ομάδα Επαφής Υψηλού Επιπέδου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου περιλαμβάνει αριθμό βουλευτών που στο παρελθόν αντιτάχθηκαν έντονα τόσο στην ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. όσο και στο Σχέδιο Ανάν, καθώς και μερικούς που εκλαμβάνονται ως περισσότερο φιλότουρκοι, επομένως ενδέχεται να μην καταλήξει εύκολα σε εσωτερική συναίνεση για τον ίδιο τον τρόπο λειτουργίας της.

⁹⁶ Διεθνείς πτήσεις θα μπορούσαν, κατ' αρχήν, να αλλάξουν το δρομολόγιό τους προς τη βόρεια Κύπρο. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε αλλαγή του επισήμως υποβληθέντος προορισμού του αεροσκάφους εν μέσω της πτήσης. Συνέντευξη του Crisis Group με αξιωματούχο της Επιτροπής, Λευκωσία, Απρίλιος 2005. Όμως κάτι τέτοιο θα ήταν πρακτικό αδύνατο για τις εμπορικές πτήσεις, προγραμματισμένες ή τσάρτερ. Μια άλλη ριζοσπαστική επιλογή θα ήταν η κυρίαρχη βάση της Βρετανίας στη Δεκέλεια – που δεν υπόκειται σε διεθνή εποπτεία από την κυβέρνηση της Κύπρου – να επιτρέψει την προσγείωση πτήσεων πολιτικού χαρακτήρα προς τον βορρά. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε μια διευθέτηση, κατά την οποία οι πολίτες που προσγειώνονται στη Δεκέλεια θα ήταν σε θέση να εξέρχονται κατ' ευθείαν στο βόρειο τμήμα, αντί απλώς να κυκλοφορούν στο εσωτερικό της κυρίαρχης βάσης.

Ηνωμένα Έθνη. Τέλος, εντός των Η.Ε., η Βρετανία και οι Η.Π.Α. πρέπει να επιδιώξουν την υιοθέτηση των συστάσεων της έκθεσης του Μαΐου 2004 του Γενικού Γραμματέα που ζητούν τον τερματισμό της απομόνωσης του βορρά. Η Ρωσία, η οποία διατηρεί βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας, θα χρειαστεί να πειστεί. Το ίδιο ισχύει για οποιεσδήποτε μονομερείς τουρκοκυπριακές προτάσεις για τα Βαρώσια, το καθεστώς των οποίων ήδη διέπεται από αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. (550/1984 και 789/1992).

Θα ήταν άσκοπο τα Η.Ε. να διορίσουν μεσολαβητή πλήρους απασχόλησης τώρα. Ο επικεφαλής της UNFICYP (ο Δανός αξιωματούχος των Η.Ε. Michael Moller) φέρει διπλή ιδιότητα ως ο Ειδικός Αντιπρόσωπος των Η.Ε. για την Κύπρο και, μέχρις ότου υπάρξουν στοιχεία σοβαρής δέσμευσης από αμφότερες τις πλευρές, δεν υπάρχει ανάγκη τα Η.Ε. να διαθέτουν κάτι περισσότερο από έναν παρατηρητή των εξελίξεων. Ούτε και είναι εμφανής η ανάγκη για ισχυρή διεθνή στρατιωτική παρουσία. Τα Η.Ε. πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο να μειώσουν τη δύναμή τους σε άοπλη αποστολή παρατήρησης. Ωστόσο, τα Η.Ε. πρέπει να διατηρήσουν τις επαφές τους με όλα τα μέρη και να είναι έτοιμα να ξαναρχίσουν τη διαδικασία των διαπραγματεύσεων αν οι υποκείμενες συνθήκες μεταβληθούν ευνοϊκά.

Την ίδια στιγμή, το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) πρέπει να προχωρήσει στη σύσταση Ειδικού Ταμείου για την ανάπτυξη της βόρειας Κύπρου. Το UNDP ήδη διαχειρίζεται υποστηρικτικά προγράμματα στην Κύπρο, σε αμφότερες τις πλευρές του νησιού. Παρ' όλο που το προτεινόμενο αναπτυξιακό ταμείο έχει συναντήσει αντιδράσεις από τις συνήθειες πλευρές, η ύπαρξή του θα είχε ελάχιστα πολιτικά παρεπόμενα και θα βοηθούσε να αναπτυχθεί η οικονομία του βορρά.

Μια πιο ακραία επιλογή για το ρόλο των Η.Ε. έχει προταθεί, η οποία θα ήταν πρόωρο να προωθηθεί τώρα, αλλά θα μπορούσε να εξεταστεί αν η κατάσταση έμοιαζε ότι θα συνεχιστεί επ' αόριστον και η διεθνής ανυπομονησία με τους Ελληνοκύπριους γινόταν ανυπόφορη. Μετά από πρόταση από μερικά κράτη-μέλη των Η.Ε., η Γενική Συνέλευση θα μπορούσε να αποφασίσει ότι η αντιπροσωπεία της Κύπρου θα καταλάμβανε την έδρα της μόνο εάν περιλάμβανε εκπροσώπηση αμφοτέρων των κοινοτήτων. Άλλοι διακυβερνητικοί οργανισμοί όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης θα μπορούσαν να ακολουθήσουν το παράδειγμα. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι διττό. Είτε η Ελληνοκυπριακή κυβέρνηση θα υπέκυπτε στην πίεση και θα αποδεχόταν τον όρο, και οι Τουρκοκύπριοι θα αποκτούσαν έτσι διεθνή φωνή με τρόπο που οπωσδήποτε θα επιτάχυνε τον διάλογο για το καθεστώς της οντότητας που θα εκπροσωπούσαν, είτε

θα μπορούσε να αρνηθεί, ανοίγοντας τον δρόμο για τη χωριστή πολιτική εκπροσώπηση των Τουρκοκυπρίων, με όλα όσα θα υποδήλωνε κάτι τέτοιο.

Η ουσία του προβλήματος της Κύπρου, όπως συλλογίστηκε ένας διαπραγματευτής, είναι ότι «το κείμενο καθεστώδ δεν είναι επειγόντως μη βιώσιμο».⁹⁷ Η στρατιωτική κυριαρχία της Τουρκίας στο νησί δεν πρόκειται να αμφισβητηθεί αξιόπιστα από τους Ελληνοκύπριους. Εκείνοι, με τη σειρά τους, έχουν εξασφαλίσει την ιδιότητα του μέλους της Ε.Ε., ως ένα από τα πιο εύπορα μεταξύ των νέων κρατών-μελών. Οι διεθνείς αξιωματούχοι, αν και εκνευρισμένοι με το δυσεπίλυτο του προβλήματος και ιδίως με την εκλαμβανόμενη απιστία της κυβέρνησης Παπαδόπουλου προς τη διαδικασία το 2004, για αυτόν ακριβώς τον λόγο είναι απρόθυμοι να ασχοληθούν εκ νέου εκτός αν υπάρξουν γνήσια σημάδια (και επί του παρόντος δεν υπάρχουν) ότι είναι εφικτή πρόοδος.

Παρόλα ταύτα το κείμενο καθεστώδ δεν είναι βιώσιμο επ' αόριστον. Αν η Κύπρος δεν μπορέσει να προχωρήσει προς το είδος της ενοποίησης που προέβλεψαν διαδοχικές συμφωνίες ετών με αποκορύφωμα το Σχέδιο Ανάν, θα συνεχίσει να αποτελεί ένα δυνητικά διαλυτικό στοιχείο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε μια περιοχή του κόσμου που δεν φημίζεται για τη γενική σταθερότητά της. Είναι προς το συμφέρον των Κυπρίων σε αμφότερες τις πλευρές της Πράσινης Γραμμής, και των διεθνών τους εταίρων, να επιλυθεί το πρόβλημα μάλλον γρήγορα, παρά αργά.

Ο μόνος δρόμος προς τα εμπρός αυτή τη στιγμή φαίνεται να είναι οι μονομερείς προσπάθειες που προτείνονται παραπάνω, οι οποίες αποσκοπούν στη διατήρηση της κεκτημένης ταχύτητας στο βορρά υπέρ της λύσης, στην παρακίνηση πολιτικής αλλαγής στο νότο, και στην προαγωγή της διακοινοτικής συμφιλίωσης. Οι εξωτερικοί παίκτες πρέπει, στο μέτρο των ικανοτήτων τους, να επιδιώξουν να ασκήσουν πίεση στις πολιτικές ελίτ αμφοτέρων των κοινοτήτων να μετάσχουν εκ νέου σε διαπραγματεύσεις και να κάνουν ό,τι άλλο μπορούν για να ελαττώσουν την απομόνωση του βορρά.

Βρυξέλλες/Λευκωσία, 8 Μαρτίου 2006

⁹⁷ Hannay, *Cyprus*, ό.π., σ. 228.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

